

Освіта і суспільство

2025'2(83)

Виходить за підтримки
Національної академії
педагогічних наук України

Всеукраїнська газета.
Інформаційне,
науково-популярне,
публіцистичне видання

Засновано у 2018 році

№2 (83), березень-квітень, 2025

Події

Мандрівний музей МАН

С. 4-5

Актуальне інтерв'ю

Олена Яковлева:
«Світовий ринок праці
наразі дуже чекає
на жіноцтво»

С. 18-19

Національна ідентичність

Волонтерство
як вияв моральних
і громадянських
цінностей

С. 38-39

«Богже великий, єдиний, нам Україну храни!»

Урочисті й зворушливі слова духовного гімну України, написаного 1885 року Миколою Лисенком на слова Олександра Кониського, пролунали у кафедральному Свято-Михайлівському Золотоверхому соборі у виконанні дитячого хору «Диво» та його педагогів. «Молитвою за Україну» завершився прекрасний концерт, влаштований у четвер, на світлому Великодньому тижні Творчим об'єднанням «Золоті голоси України» з благословення намісника Свято-Михайлівського Золотоверхого монастиря архієпископа Вишгородського **Агапіта**.

– Я щаслива і зворушена тим, що наші голоси пролунали в цій Божій обителі. Саме Михайлівський Золотоверхий монастир відіграв важливу роль у захисті свободи, відчинивши свої двері під час Революції Гідності. У цій обителі ми спільно молимося за полеглих захисників Батьківщини, а також підносимо молитви до Бога за весь наш український народ та за перемогу України, – сказала засновниця і художній керівник Народного художнього колективу вокально-хорової студії «Диво калинове», народна артистка України **Оксана Калінчук**.

Вона подякувала батькам, які навіть за складних часів плекають у дітях любов до класичної музики й української пісні, а також колегам, разом з якими допомагає юним талантам розвинути голос та естетичний смак – концертмейстеру **Анні Крижановській** і диригенту **Тетяні Надолінській** та відниці концерту **Олені Касмовіч**.

Завдяки своїй майстерності хор «Диво» вокально-хорової студії «Диво калинове» Центру позашкільної роботи Святошинського району м. Києва неодноразово здобував гран-прі та ставав лауреатом міжнародних і всеукраїнських конкурсів. Слухачі окремо відзначили підбір репертуару, в якому духовні хорові твори, народні пісні в сучасній обробці, джазові композиції. Наразі у Михайлівському Золотоверхому пролунали три славнозвісні твори «Ave Maria» авторів Джуліо Качінні, Йоганна Себастьяна Баха – Шарля Гуно, Франца Шуберта, а також сучасного композитора Валерія Антоноука у виконанні хору і солістів.

Концерт мав назву «Великоднє диво» – цілком суголосну часу й локації. Дивом було й те, що виступ відбувся – попри масований російський ракетний обстріл, який столиця пережила в ніч на 24 квітня 2025 року. Та заглушити голос України варварам не вдасться! Сама історія Михайлівського Золотоверхого, зруйнованого більшовиками у 1930-ті роки й відбудованого вже за часів Незалежності є символом перемоги життя над смертю і світла над мороком. Перемоги, за яку моляться і яку такою неймовірно високою ціною виборюють українці!

Анна ЛУКАНСЬКА,
журналіст

Фото Марина МОМОТ

Методологічний семінар НАПН України

3 квітня відбувся методологічний семінар Національної академії педагогічних наук України «Стратегічні орієнтири та інноваційні практики утвердження української національної ідентичності в умовах воєнного стану».

Захід, присвячений актуальній проблематиці в умовах героїчного протистояння українського народу російській воєнній агресії, об'єднав учених НАПН України, представників Комітету Верховної Ради України з питань молоді і спорту, Міністерства молоді та спорту України, Міністерства оборони України, провідних науковців, представників громадянського суспільства, преси, науково-педагогічних і педагогічних працівників закладів освіти, а також усіх небайдужих до майбутнього країни.

Семінар відкрив Президент НАПН України, доктор філософських наук, професор, академік НАН України, академік НАПН України **Василь Кремень**, який у мотиваційній промові зазначив про особливості перебігу регіональних і світових подій. Василь Кремень наголосив, що глобалізацію часто хибно сприймають як процес виключно зближення націй і народів, створення єдиного економічного простору та інформаційного поля. Проте її наслідком також

є перетворення регіональних суперечностей на глобальні, набуття цими суперечностями всесвітнього масштабу. В таких умовах кожна держава, яка прагне бути конкурентоспроможною, повинна консолідувати націю, формувати спільне бачення національних інтересів і бути здатною їх захищати. Україна отримала незалежність у 1991 році, не пройшовши повного процесу національного утвердження, що змушена була надолужувати в умовах складних трансформацій. Саме слабкість національної ідентичності на окремих територіях стала живильним середовищем для російської агресії, що почалася з Криму та Донбасу. На завершення президент НАПН України зазначив: «Маємо усвідомити: ми – нація, яка будує свою ідентичність на самоповазі й повазі до інших, на відміну від російського агресора, який базує свою ідеологію на протиставленні себе іншим народам. Героїчний спротив українського народу – це національний скарб, що має стати платформою для майбутнього українства. Ми повинні зберегти й передати пам'ять про цю війну, закарбувати подвиги наших героїв як частину національного коду. Адже саме на цій пам'яті, на цьому досвіді формується нове українство і нова держава.

У цьому процесі надзвичайно важливою є діяльність освітян і науковців, які покликані формувати національну свідомість, зберігати історичну пам'ять та передавати національні цінності наступним поколінням».

Модератором методологічного семінару виступила академік-секретар Відділення філософії освіти, загальної та дошкільної педагогіки НАПН України, доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України **Світлана Сисоєва**.

З доповідями на пленарному засіданні виступили такі доповідачі:

Василь Мокан – заступник голови Комітету Верховної Ради України з питань молоді і спорту, голова підкомітету з питань національно-патріотичного виховання, кандидат політичних наук («Закон України «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» у зміцненні державності в умовах війни та повоєнного відновлення України»);

Іван Бех – директор Інституту проблем виховання НАПН України, доктор психологічних наук, професор, академік НАПН України («Феномен української національної ідентичності у смислофункціональній динаміці»);

Наталія Гонтаренко – в.о. начальника управління утвердження української національної та громадянської ідентичності Міністерства молоді та спорту України («Стратегічні напрями й завдання з утвердження української національної та громадянської ідентичності»);

Максим Балащенко – заступник начальника Управління військово-патріотичного виховання Управління гуманітарного забезпечення Міністерства оборони України, кандидат юридичних наук, капітан («Формування української національної ідентичності: екосистема військово-патріотичного виховання»).

Виступили також учені – члени НАПН України, працівники наукових установ НАПН України й представники стейкхолдерів освітньої діяльності.

У прикінцевому слові перший віцепрезидент Національної академії педагогічних наук України, доктор педагогічних наук, професор, академік НАПН України **Володимир Луговий** зазначив, що семінар пройшов у надзвичайно творчій і натхненній атмосфері. Це стало можливим завдяки широкому представництву учасників як в офлайн-, так і в онлайн-форматі, а також участі фахівців різних освітніх рівнів і сфер професійної діяльності, які працюють над утвердженням української національної ідентичності. Зауважив, що під час семінару озвучено відповіді на стратегічні питання, закладені в тематиці заходу, зокрема щодо стратегічних орієнтирів, інноваційних практик та зміцнення національної ідентичності в умовах воєнного стану.

Також Володимир Луговий наголосив, що за результатами методологічного семінару буде напрацьовано ґрунтовний матеріал, який сприятиме

вдосконаленню політики у сфері утвердження української національної ідентичності та стане потужним імпульсом для впровадження нових підходів у вихованні й освіті.

Після пленарного засідання дискусії продовжено на секційних засіданнях, присвячених таким напрямом: екзистенційні виклики національній освіті: стратегії та концептуальні засади формування української національної ідентичності; утвердження української національної ідентичності засобами культури і мови: педагогічні практики; історична пам'ять та її роль у формуванні української національної ідентичності; молодіжні рухи та волонтерство у зміцненні української національної ідентичності; вплив медіа та соцмереж на національну ідентичність молоді; українська національна ідентичність і полікультурність: виклики сучасній освіті.

Семінар став важливим майданчиком для обговорення стратегічних орієнтирів у зміцненні української національної ідентичності та пошуку ефективних інноваційних підходів у цій сфері.

**Руслан
МАЛИНОШЕВСЬКИЙ,**
заступник директора
з наукової роботи
Інституту проблем
виховання НАПН України,
кандидат
педагогічних наук,
старший науковий
співробітник

Відеозапис за QR-кодом

«Пліч-о-пліч. Всеукраїнські шкільні ліги»: спорт, що об'єднує та наповнює радістю

Україна у спротиві російському агресору не припиняє піклуватися про своє майбутнє: триває діяльність за проектом «Пліч-о-пліч. Всеукраїнські шкільні ліги», який ініційовано Президентом України **Володимиром Зеленським**, мета проекту – залучити молодь до шкільного спорту й навчити дітей бути командою.

Перший грандіозний спортивний проєкт для учнів під гаслом «Разом переможемо» охопив понад 20 областей України і спрямований на розвиток фізичної культури і спорту.

В Ізмаїлі у змаганнях другого (міського) етапу загальнонаціонального проєкту «Пліч-о-пліч. Всеукраїнські шкільні ліги» сезону 2024-25, які відбулися в міському Центрі дозвілля «Палац спорту», взяли участь 52 команди з тринадцяти закладів загальної середньої освіти міста – а це 575 учасників!

За результатами змагань у волейболі, баскетболі та футзалі переможцями міського етапу змагань «Пліч-о-пліч. Всеукраїнські шкільні ліги» стали «Сови» (ліцей «Політехнічний»), «Ягуари» (ліцей № 1), «Сноти» та «Імператорські пінгвіни» (ліцей № 6).

«Спортивні змагання загальнонаціонального проєкту «Пліч-о-пліч. Всеукраїнські шкільні ліги», що проходить за ініціативи Президента України під гаслом «Разом Переможемо!», стали подією, наповненою невимовною радістю дітей – майбутнього

нашої Держави, – зазначив ізмаїльський міський голова **Андрій Абрамченко**. – Це стало можливим завдяки самовідданій мужності наших захисників і захисниць, які захищають український народ від російських окупантів, виборюючи право кожного з нас на мирне вільне життя. В умовах повномасштабного воєнного вторгнення кожен захід – спортивний чи культурний – є свідченням незламності нашого народу, який попри всі намагання ворога продовжує рух до головної мети – до нашої Перемоги».

8 квітня в Ізмаїльському Палаці дітей та юнацтва ім. Алли Іванової відбувся районний етап змагань з шахів проєкту «Пліч-о-пліч. Всеукраїнські шкільні ліги». Переможцями серед учнів середньої вікової категорії стали команди «Ягуари» Ізмаїльського ліцею № 1 з гімназією з поглибленим вивченням англійської мови, а серед учнів старшої вікової категорії – «Морські дельфіни» Ренійського ліцею № 2.

Наступного дня, 9 квітня, на базі ліцеїв с. Камчик і м. Сарати відбувся обласний етап (півфінал), де змагалися команди юнаків 5–9 та 9–11 класів. Ізмаїльський район представили юні волейболісти Старонекрасівського закладу загальної середньої освіти Саф'янівської сільської ради. Старші хлопці (9–11 класи) вибрали друге місце.

22 квітня у місті Татарбунари Білгород-Дністровського району на зональних змаганнях з баскетболу (серед дівчат 5–9 класів) Ізмаїльський район представила команда «Імператорські пінгвіни» Ізмаїльського ліцею № 6 з гімназією. Дівчата проявили витримку, командний дух і високий рівень підготовки і, здолавши всіх суперниць, посіли перше місце!

Варто зазначити, що проєкт «Пліч-о-пліч» надає дітям можливість проявити свої спортивні таланти й відкриває спортивні зірочки. Наприклад, у першому сезоні команда дівчат з баскетболу Ізмаїльського ліцею № 6 «Імператорські пінгвіни» стала переможцем обласного етапу, представляла Одеську область на Всеукраїнських змаганнях та увійшла до десятки найкращих команд України.

Змагання, що несуть із собою дух єдності, взаємопідтримки та натхнення, тривають. Попереду – фінал!

Ірина КОРОЛЬКОВА,
член НСЖУ,
м. Ізмаїл Одеської обл.

Мандрівний музей МАН

Інтерактивна наука у прифронтових регіонах

2 квітня Президія Національної академії наук України присудила премію НАН України «За популяризацію науки» за підсумками конкурсу 2024 року. У номінації «Найкращий науково-просвітницький проєкт року (із залучення широкої громадськості до досягнень науки через публічні заходи)» премію присуджено *Василу Дунцю, Марії Дубровій, Маргариті Кузьмівій* за проєкт «Мандрівний музей науки».

Про створення і реалізацію проєкту «Мандрівний музей науки», його маршрути й результати, досягнуті за півроку, розповідаємо в деталях.

Як народився проєкт

У 2020 році на території Національного експоцентру України в м. Києві відкрито Музей науки. Ініціатор створення – Національний центр «Мала академія наук». Науково-освітній простір швидко став популярним середком дослідництва й інновацій для дітей і юні, і з'явилася ідея поширити музейну діяльність в інших регіонах. Так народився проєкт «Мандрівний музей науки» – пересувна науково-освітня тематична виставка, що складається з інтерактивних експонатів, які на практиці демонструють певні наукові явища. Відвідувачі можуть взаємодіяти з експонатами: змінювати параметри та спостерігати за результатами – а набуті знання закріпити під час пізнавальних науково-освітніх програм, експериментів та наукових шоу.

Вантажний автомобіль Мала академія наук отримала в липні 2023 року завдяки підтримці партнерів¹.

У реаліях воєнного часу

«Війна вплинула на все, зокрема на освітній процес. Для багатьох дітей доступ до нових знань і освітніх можливостей ускладнився. Та навіть в

умовах війни діти мають отримувати майданчики для розвитку та доступ до науково-пізнавальних можливостей. «Мандрівний музей науки» став програмою компенсації освітніх втрат для регіонів, які особливо потерпають від війни», – наголосив **Станіслав Довгий**, президент Малої академії наук України, академік НАН України і НАПН України.

Мета проєкту:

- підтримати інтелектуальний розвиток учнівської молоді та допомогти школярам, які проживають у прифронтових регіонах України, у подоланні освітніх втрат;
- сприяти формуванню в підлітків інтересу до досягнень науки, інноваційних технологій і дослідження довкілля;

- зацікавити молодь розвиватися в науковій діяльності, щоб у майбутньому долучитися до науково-технічного поступу та відновлення України;
- створити дітям сприятливе психоемоційне та пізнавальне середовище, де вони можуть безпечно проявляти природну допитливість, перепочити від негативних переживань, емоційно відновитися.

До кого приїжджає музей

Цільова аудиторія проєкту – діти віком 9–14 років, які проживають недалеко від фронту та на звільнених українських землях. Саме в цьому віці в людини формується світогляд, і вона починає замислюватися над вибором свого профільного шляху. Але звісно ж, на виставку проходять також учні молодших класів, студенти, цілі родини.

Музей мандрує у двох варіантах.

Велика виставка налічує 12 інтерактивних експонатів. Серед них:

- «Непрозоре скло» демонструє оптичне явище поляризації світла;
- «Баланс» та «Обертові стільці» показують, як зміню-

ються положення центра мас впливає на рівновагу;

- «Людська ланка» знайомить із електромагнітними явищами та різницею в електричних потенціалах;

- «Подвійний слайд» (властивості брахістохрони) та «З пагорба на пагорб» демонструють рух різних тіл залежно від їхньої форми й траєкторії;

- «Магнітний міст» показує властивості магнітів;

- «Усе тече» унаочнює явище в'язкості рідин (на прикладі води, силіконової олії та гліцерину, які мають різну густину);

- «Відчуття часу» дає можливість перевірити свій внутрішній годинник;

- «Повітряний глушник» демонструє, як повітря уповільнює падіння тіла;

- «Іглу» дає можливість дослідити принципи будівництва аркових конструкцій.

На стендах біля інтерактивних експонатів розміщено інформацію з цікавими фактами про наукові явища, які відвідувач досліджує безпосередньо через експеримент.

Склад виставки періодично оновлюється. З останніх новинок – великі креативні блоки, подаровані польською компанією-виробником «МаммутіКо». З них діти захоплено будують замки,

¹ «Освіта і суспільство» вже писала про це («ОіС», № 7-8, лип.-серп. 2023).

лабіринти і все, що тільки можуть нафантазувати.

Працюючи з експонатами, діти досліджують таке:

- властивості матеріалів: магнетизм, прозорість, в'язкість;
- закони фізики: силу, рух, звук, світло;
- принципи будівництва: зведення споруд і мостів;
- роботу людського тіла: координацію рухів, рівновагу, реакцію;
- Сприйняття світла: оптичні ілюзії, робота мозку.

Середня за обсягом виставка включає деякі з перелічених вище та доповнена авторськими освітніми програмами, створеними педагогічними працівниками Малої академії наук. Зокрема:

- «Науковий оркестр» (про звук, його параметри та ритм),
- «Астрономія» (про шлях «Вояджера» навколо тіл Сонячної системи),
- «Руйнівники фокусів» (про закони природи, завдяки яким демонструють фокуси артисти цирку),
- «Як космонавти в космос літали» (про наукові явища, які треба враховувати, плануючи польоти в космос),
- «Хімія сніданку» (про закони хімії у повсякденному житті).

І велику, і середню виставку доповнюють дослід-

ницькі стенди з миттєвими експериментами.

«З усіма нашими експонатами можна й потрібно взаємодіяти: покрутити, запустити, скласти тощо. Формуючи виставку, ми обирали експонати, які легко транспортувати. Врахували й імовірність блекаутів: більшість експонатів не потребують електрики для демонстрації. Оскільки «Мандрівний музей науки» продемонстрував значний позитивний вплив на ті громади, в яких вже відбулися виставки, ми плануємо розширювати проєкт і залучати до співпраці нових партнерів у різних містах. Важливо, щоб якомога більше дітей змогли відвідати Мандрівний музей науки, адже там стирається відчуття буденності і кожна дитина може розкрити свій дослідницький потенціал на максимум», – зазначила очільниця мережі музеїв науки МАН та завідувачка відділу розвитку центрів науки **Марія Дуброва**.

Не просто географія

З 16 вересня до 14 листопада 2024 року пересувний музей працював у чотирьох областях України: Чернігівській (Чернігів, Ніжин, Прилуки); Сумській (Конотоп); Полтавській (Лубни); Одеській (Південне, Подільськ). У січні

2025 музей побував у Мені Чернігівської області.

Тривалість зупинки в кожному місті становила від трьох до п'яти робочих днів, залежно від чисельності населення та безпекових умов.

Для забезпечення дітям рівного доступу до освітніх і наукових можливостей, вхід на виставку та участь в освітніх заходах були повністю безоплатними.

Загалом, протягом двох місяців пересувну виставку та освітні активності «Мандрівного музею науки» відвідало близько 5 тис. осіб.

«Значна кількість дітей на прифронтових територіях України продовжує навчатися онлайн, не має можливості регулярно зустрічатися зі своїми друзями й ровесниками. Під час виставок інтерпретатори² не раз ставали свідками ситуацій, коли однокласники зустрічалися після тривалої, іноді кількарічної перерви – і насилу впізнавали один одного. Не раз лунали такі діалоги: «Це ти? Зовсім не схожий на свою аватарку» – «Так я ж расту!». Тож прихід на виставку заохочував дітей не лише до навчання, а й до налагодження комунікації та співпраці. Вони разом розв'язували головоломки, споруджували магнітний міст... І раділи.

Дослідивши роботу чергового експонату, багато хто

казав: «Ми якраз вивчаємо оптику на уроках», «Це ми проходили в минулому півріччі, і нарешті я зрозумів/ла!» І учні, і вчителі – усі дякували за виставку, запрошували ще», – розповіла куратор Мандрівного музею науки, методист відділу розвитку центрів науки НЦ «МАНУ» **Маргарита Кузьміна**.

Далі буде!

«Проект демонструє, що інтерес до знань неможливо зупинити навіть в умовах війни; що попри складнощі й небезпеки можна знаходити можливості для розвитку і самовдосконалення; і що сьогодні як ніколи важливі такі проєкти, що об'єднують людей, створюють атмосферу взаємодопомоги й підтримки», – зазначив заступник директора НЦ «МАНУ» **Василь Дунець**.

«Мандрівний музей науки» – не просто мобільна виставка інтерактивних експонатів, яка залучає школярів у світ знань і відкриттів. Це територія підтримки, можливостей, віри та впевненості у нашому спільному доброму завтра. Це також доказ того, що навіть у найскладніші часи українці здатні творити дива і надихати інших. А від наших нинішніх дій залежить майбутнє України.

Юлія ПОТАПЕНКО,
журналіст

² Інтерпретатори – це помічники, які працюють у просторі музею науки та під час мобільних виставок. Вони допомагають відвідувачам взаємодіяти з інтерактивними експонатами, досліджувати наукові явища і на базі своїх спостережень робити власні висновки.

Відповідно до вимог часу

Нещодавно з ініціативи департаменту освіти і науки Криворізької міської ради відбувся науково-практичний семінар «Досвід науково-дослідницької діяльності Комунального закладу освіти «Криворізька спеціальна школа «Сузір'я ДОР»: від планування до результатів». Цей захід став справжнім звітом творчої експериментальної діяльності педагогічного колективу відповідно до угоди про співпрацю між відділом української жестової мови Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України і КЗО «Криворізька спеціальна школа «Сузір'я» Дніпропетровської обласної ради».

Учасники заходу – наукові, педагогічні, медичні фахівці установ і закладів міста різних рівнів, що працюють з дітьми з порушенням слуху та дітьми з тяжкими порушеннями мовлення.

З вітальним словом до присутніх звернулася директор департаменту освіти і науки виконкому Криворізької міськради **Тетяна Кріпак**. Представниця центру професійного розвитку педагогічних працівників м. Кривого Рогу **Галина Кольчиба** поінформувала про інноваційну діяльність педагогів міста в контексті сучасних вимог.

Доктор педагогічних наук, професор **Олена Ковшар** представила основні аспекти фахової підготовки майбутніх педагогів спеціальної освіти. Висвітлювала діяльність спеціальної школи «Сузір'я» в сучасних умовах в.о. директора **Юлія Есько**. Особливий інтерес у присутніх викликало повідомлення заступника директора з навчально-методичної роботи, керівника творчої групи школи **Любов Луценко** щодо практичного досвіду експериментальної діяльності

закладу в сучасних умовах, успішним результатом якого колектив школи завдячує його науковому керівнику, завідувачу відділом української жестової мови Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка НАПН України **Світлані Кульбиді**.

Темою експериментально-дослідницької діяльності закладу стало розроблення визначених державною політикою стратегічних напрямків розвитку жестової двомовності осіб з порушенням слуху у закладах, де українська жестова мова вивчається поряд з українською мовою, як предмет і засіб навчання.

За роки співпраці з 2010 року заклад сповідував інноваційні ідеї впровадження і використання української жестової мови шляхом використання ідей білінгвального навчання (2012). Завдяки системній, цілеспрямованій експериментальній діяльності, яка не зупинялася навіть в умовах карантину і воєнного часу, розроблено нові модельні програми з предмету «Українська жестова мова» для 5-6 класів (Н 90 і Н 91) у 2023 році, для 7-10 класів (Н 90 і Н 91) у 2024, посібник «Українська жестова мова» для 5 класу. Триває розроблення підручників нового покоління, сучасних відеоматеріалів.

Практична сторона експериментально-дослідницької діяльності на цьому заході була презентована фрагментами уроку з української жестової мови та корекційно-розвиткових занять з розвитку слухового сприймання та формування вимови з використанням авторських

посібників і програм педагогів **Ольги Біланової, Наталії Корочкової, Оксани Романовської**.

Фахівці відділення корекційно-розвиткової роботи **Олена Ігнатченко, Світлана П'ятничко, Світлана Приходько** продемонстрували цікаві заняття з корекції мовлення, логоритміки, лікувальної фізкультури.

Результат реабілітаційної роботи представили учні спеціальної школи «Сузір'я», використовуючи пісні жестовою мовою, ритмічні танці. Свої акторські таланти продемонструвала і стендап-команда креативних педагогів, а випускниця спеціальної школи «Сузір'я», тепер вчитель української жестової мови **Ольга Біланова** представила власну соціальну історію: від учениці – до талановитого, творчого педагога.

Заключний акцент, як годиться, дав змогу обговорити результати семінару, виокремити технології жестової двомовності, що є ресурсом до інформаційного збагачення, накопичення знань, умінь. Обмінятися враженнями й думками, спонукав до роздумів про систему організації постійних заходів з вивчення передового, експериментально підтвердженого досвіду у закладі спеціальної освіти, що забезпечений співпрацею науковців і практиків.

Адміністрація, колектив КЗО «Криворізька спеціальна школа «Сузір'я» ДОР» висловив глибоку вдячність департаменту освіти і науки виконкому Криворізької міської ради, зокрема його директору **Тетяні Кріпак** та головному спеціалісту відділу дошкільної, загальної середньої, позашкільної освіти, виховної роботи та охорони дитинства **Олені Бородавці** за сприяння творчій діяльності колективу, поширенню його практико-орієнтованого досвіду роботи серед усіх зацікавлених фахівців.

Ольга РИБАК,
старший науковий співробітник
відділу української жестової мови
Інституту спеціальної педагогіки
і психології імені Миколи Ярмаченка
НАПН України,
кандидат педагогічних наук

Юлія ЕСЬКО,
в. о. директора
КЗО «Криворізька спеціальна школа
«Сузір'я» Дніпропетровської ОР»

Пам'ятаємо кожного героя

Пам'ятати усвідомлено – це цивілізаційний вибір, наш шанс стати громадянами, а не безіменним населенням без ідентичності.

О. Іванців

Нині, під час війни РФ проти України, коли українська нація відстоює право на незалежність і національну ідентичність, тема героїзму та вшанування пам'яті загиблих захисників є вкрай актуальною. Нестерпно боляче від того, що білими лебедями у небеса відлітає цвіт української нації – безстрашні та мужні захисники, які віддали своє життя за свободу рідної землі.

Війна народжує нових героїв – війна й забирає кращих з них. Подвиг кожного з полеглих українців має назавжди лишитися на сторінках літописів української історії. Оповіді про багатьох з них стануть сюжетними основами нових документальних та художніх фільмів, ляжуть рівними рядками літературних дописів, будуть темами чисельних статей і учнівських робіт.

Закарбувати пам'ять про цих людей та їх бойових побратимів – важлива місія тих, хто завдяки їм залишився живим та вільним. Пам'ять – дивний феномен, що провокує постійні дискусії й суперечки. Це важливий інструмент ідентифікації: саме завдяки пам'яті ми можемо скласти події життя в історію, яка має сюжет, сенс, мету. Ми – те, що ми пам'ятаємо.

Майже в кожній родині є свої захисники, своя пам'ять, свої символи опору, свій привід для гордості і, на жаль, гіркої скорботи. Знати і берегти імена, хоробрі, красиві й світлі обличчя, життєві історії захисників, які загинули за Україну – наш

священний та громадянський обов'язок.

У Шосткинському вищому професійному училищі зберігають пам'ять про своїх героїв – випускників, які віддали життя за нашу державу. Щоб увіковічнити їхній подвиг, гуртківці закладу разом із керівником створили кімнату пам'яті, яка стала важливим осередком військово-патріотичного виховання.

Нині ми знаємо про 44 випускники училища, які загинули в російсько-українській війні. Вони були звичайними хлопцями, навчалися різним професіям, мріяли, будували плани. Але коли настала мить захищати Батьківщину, вони без вагань стали на її оборону. 44 – це не просто цифра, це – біль, що назавжди залишиться в серцях. Але водночас – гордість за мужність, відданість, жертвовність представників нації.

Кімната пам'яті – це місце, де збережено історію кожного з них. Тут зібрані їхні фотографії, особисті речі, спогади рідних і друзів. Кожен експонат має свою

історію – він нагадує нам про відвагу, силу духу, патріотизм.

Ідея створення цього простору виникла з ініціативи педагогів, учнів і ветеранів. Молодь активно долучилася до пошукової роботи: учні збирали матеріали, спілкувалися з родинами загиблих, створювали стенди та експозиції.

Кімната пам'яті – це не лише музейна експозиція, а місце зустрічей, діалогів, виховних заходів. Тут організують екскурсії для молоді, які знайомлять з історіями героїв; зустрічі з ветеранами та родинами загиблих; вечори пам'яті, лінійки-реквієми; волонтерські акції на підтримку ЗСУ.

Учні закладу беруть участь у конкурсах з патріотичної тематики, створюють відеоролики про загиблих випускників, виконують творчі роботи, дослідницькі проекти, що допомагають глибше усвідомити події сьогоденної війни.

Одним із сучасних методів роботи музею є віртуальна екскурсія, що дозволяє кожному переглянути експозицію онлайн, незалежно від місця перебування. Це дає можливість ширшому колу людей дізнатися про подвиги наших випускників і вшанувати їхню пам'ять.

Окреме місце займає Книга пам'яті, де зібрані історії загиблих героїв – спогади про них, листи, подяки, нагороди. Книга пам'яті містить детальну інформацію про героїв, їхні подвиги та внесок у захист і розвиток країни. Це не просто сторінки, а живі свідчення подвигу, що вчать нас цінувати кожен день у вільній, незалежній Україні.

Герої вмирають. Це невіддільна частина історичної боротьби за незалежність. Найменше, що ми можемо зробити як нація – це поводити себе гідно в пам'ять тих, хто віддав життя за нас, і до їх родин. Це є вимогою нашого часу, нашої совісті й людяності.

Ми маємо зробити все, що від нас залежить, аби подвиг і ціна, яку платить український народ за волю й незалежність, навіки залишились у пам'яті нащадків. Це пам'ять, яку ми зобов'язані зберегти! Ми непереможні, доки в кожному домі, в кожному навчальному закладі, в кожному українському серці житиме пам'ять про подвиги наших захисників.

**Лариса ОНОПРИЄНКО,
викладач історії, керівник музею
ДПТНЗ «Шосткинське вище
професійне училище»**

«Ми маємо більшою мірою займатися методологічними проблемами розвитку освіти, баченням того, якою освіта повинна бути»

4 квітня відбулися Загальні збори НАПН України з теми «Звіт про діяльність Національної академії педагогічних наук України в 2024 році та завдання на 2025 рік».

У засіданні Загальних зборів НАПН України взяли участь такі поважні особи: заступник голови Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій **Сергій Колебошин**, керівник експертної групи з питань фахової передвищої освіти Директорату фахової передвищої, вищої освіти МОН України **Ігор Балуба**, заступник голови Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти **Олена Єременко**, голова Національного агентства кваліфікацій **Юрій Баланюк**, голова Співки ректорів закладів вищої освіти України, почесний академік НАПН України **Петро Куліков**, віцепрезидент НАН України, академік НАН України **Сергій Пирожков**, віцепрезидент Національної академії медичних наук України, академік НАМН України **Василь Лазоришинець**, віцепрезидент Національної академії правових наук України, академік НАПрН України **Олександр Скрипнюк**, перший віцепрезидент НАМН України **Валерій Бітаєв**.

У вступному слові президент НАПН України **Василь Кремень** зокрема сказав таке: «Наші збори відбуваються в умовах четвертого року широкомасштабної вторгнення РФ на територію України. Український народ, наші Збройні Сили України за підтримки держав-партнерів дають гідну відсіч агресору. Але у цій боротьбі віддають життя тисячі й тисячі українських воїнів і цивільних громадян, зокрема дітей. Пропоную

вшанувати їх пам'ять, а також пам'ять членів НАПН України і наукових працівників наукових установ академії хвилиною мовчання».

У доповіді президент НАПН України **Василь Кремень** коротко окреслив досягнення вчених академії за звітний період і навів відповідну статистику.

Виступили також віцепрезидент НАН України, академік НАН України **Сергій Пирожков**, академік-секретар відділення філософії освіти, загальної та дошкільної педагогіки **Світлана Сисоєва**, голова Національного агентства кваліфікацій **Юрій Баланюк**, академік-секретар відділення психології та спеціальної педагогіки **Віталій Панок**, заступник голови Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій **Сергій Колебошин**, академік НАПН України, президент Національного університету біоресурсів і природокористування України **Станіслав Ніколаєнко**, керівник експертної групи з питань фахової передвищої освіти Директорату фахової передвищої, вищої освіти МОН України **Ігор Балуба**, заступник голови Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти **Олена Єременко**, академік-секретар відділення загальної середньої освіти і цифровізації освітніх систем **Олександр Ляшенко**, академік-секретар відділення професійної освіти і освіти дорослих **Нелля Ничкало**, академік-секретар відділення вищої освіти

Петро Саух, перший віцепрезидент НАМН України **Валерій Бітаєв**, академік НАПН України, завідувач відділу порівняльної педагогіки Інституту педагогіки НАПН України **Олена Локшина**, віцепрезидент НАПрН України, почесний академік НАПН України **Олександр Скрипнюк**, директор Інституту спеціальної педагогіки і психології імені Миколи Ярмаченка, член-кореспондент НАПН України **Леся Прохоренко**, заступник директора з науково-експериментальної роботи Інституту педагогіки НАПН України, член-кореспондент НАПН України **Тетяна Засєкіна**, завідувач відділу фахової передвищої освіти Інституту професійної освіти НАПН України, професор **Олена Тітова**, ректор Університету менеджменту освіти, професор **Микола Кириченко**.

На завершення засідання президент НАПН України зазначив, що збори пройшли плідно, оскільки обговорено не лише напрацювання, а й визначено завдання, на яких потрібно зосередитися у 2025 році.

«Безумовно, дуже багато проблем і завдань. Уважаю, що окрім конкретного необхідно думати й над глобальними. Дійсність змінюється, умови життя й діяльності людини ускладнюються, з'являються нові реалії, як от штучний інтелект, посилюється глобалізація – усе це диктує зміни в освітній діяльності, по суті вимагає нової освіти. Ми маємо більшою мірою займатися методологічними проблемами розвитку освіти,

баченням того, якою освіта повинна бути, сприяти, аби освіта України рухалася саме в цьому напрямі. На наших майбутніх зібраннях, засіданнях відділень академії ми продовжимо цю розмову.

У цьому році безумовно завдання наші передусім пов'язані із максимальною підтримкою нашої країни, наших Збройних Сил у відсічі ворогу, забезпеченні достойного миру для України. Завдання наші в тому, аби ми зберегли пам'ять про наших воїнів, які поклали життя. У тому, щоб віддати належне і завжди пам'ятати про тих, хто повернеться до життя і роботи. Думаю, що суспільство до кінця ще не осмислило місце і роль цієї війни. Думаю, що попри всі труднощі і проблеми – це героїчна сторінка в багатовіковій історії українського народу, в житті нації.

Переконаний, що ми з вами – педагоги, освітяни маємо відігравати ключову роль у тому, аби створити ореол героїзму, ореол подвигу – як окремих осіб, так і нації в цілому. Дякую усім! Щастя, здоров'я! Слава нашим захисникам! Слава Україні!», – підсумував Василь Кремень.

**Діма Дімітров,
«ОіС»**

Відеозапис пленарного засідання за QR-кодом

Жешувські дні солідарності з Україною, що бореться

22-23 лютого в Жешувському університеті відбулися Дні солідарності з Україною. Цей захід системно проходить у Жешуві з лютого 2023 року. Метою ініціативи є не лише відзначення річниці початку війни в Україні, обмін знаннями та досвідом, але й висловлення підтримки українській нації, що зазнала воєнного нападу з боку Росії.

Присутніх на заході у стінах закладу вищої освіти привітала проректор з питань науки та міжнародного співробітництва Жешувського університету, професор **Йоланта Шемпрух**.

– Ми зібралися, щоб змістовно та відповідально згадати вжиті досі дії та обговорити поточні виклики, що стоять перед Україною, а також підтримати ініціативи, які можуть сприяти розбудові миру, стабільності й солідарності в нашому регіоні, – сказала професор Йоланта Шемпрух.

Із самого початку війни в Україні Жешувський університет активно займається допомогою своєму українському сусіду. Він здійснює різноманітну діяльність як у сфері гуманітарної, так і освітньої допомоги, надаючи підтримку біженцям, організовуючи збір коштів та відкриваючи свої двері для українських студентів і науковців. Спільна освіта та обмін знаннями – це фундамент, на якому вибудовуються мости дружби та співпраці, незалежно від складних обставин. З початком війни в Україні Жешувський університет запропонував багато форм підтримки студентам, які є громадянами України. Ця підтримка включає, серед іншого: стипендії та пільги; скасування плати за проживання в студентському гуртожитку; застосування вигідних рішень, передбачених у Правилах навчання (відпустки,

індивідуальна організація навчання); зменшення плати за освітні послуги через індивідуальну ситуацію студента, що виникла внаслідок воєнного стану в Україні; вступ на навчання шляхом переведення з університету, що діє на території України.

Для осіб, які відчувають пригніченість у невизначеності, не можуть впоратися з труднощами в навчальному процесі через збройний конфлікт, та хочуть поговорити про свої проблеми та відновити надію, мотивацію та рівновагу, в Університеті започатковано психологічну допомогу. Студенти, аспіранти та викладачі можуть скористатися безкоштовними психологічними консультаціями.

У Жешувському університеті започатковано безкоштовні курси для громадян України, зокрема для студентів – проєкт «Навички – Мова – Культура. Інновації в діагностиці та розвитку компетенцій дорослих громадян України». Мета

полягає в покращенні базових навичок дорослих від 18 років, які користуються тимчасовим захистом у Польщі. У межах проєкту учасники також можуть скористатися безкоштовною підтримкою міжкультурних асистентів, які допомагають адаптуватися до нових умов, підтримують учасників у вирішенні питань, пов'язаних з легалізацією перебування, подання заяв на різні форми підтримки. Крім того, учасники мають можливість скористатися індивідуальними

юридичними консультаціями та психологічною підтримкою.

Окрім того, в межах благодійної кампанії «Спокій для України» Гуманітарний коледж, Музичний інститут та Інститут образотворчих мистецтв організували концерт і виставку, а зібрані кошти перераховано на рахунок Польської гуманітарної акції. Також у Жешувському університеті, при Інституті юридичних наук, відкрито пункт правової допомоги, який надавав безкоштовну правову допомогу громадянам України.

Підтримку студентів та науковців з України також було організовано в межах програми «Солідарність з Україною», що її реалізує Національне агентство академічних обмінів від імені Міністерства освіти і науки та Міністерства охоро-

ни здоров'я. Мета Програми – надати учасникам – студентам та докторантам, які є громадянами України та прибули до Польщі після 24 лютого 2022 року, можливість продовжити навчання, працювати над докторськими дисертаціями або отримати будь-які інші форми освіти в польських університетах та інститутах.

Відзначення Днів солідарності з Україною в Жешувському університеті стало нагодою зустрітися з представниками міської влади

Жешува. **Кшиштоф Станько**, заступник мера Жешува, звернувся до присутніх гостей і у своїй промові висловив сподівання, що під час наступної річниці вторгнення Росії в Україну ми будемо говорити про завершений конфлікт.

– Я хотів би, щоб наступний період став проривним, щоб під час наступних Днів солідарності ми могли говорити, наприклад, про відбудову України в майбутньому, – сказав Кшиштоф Станько.

Важливість зусиль Жешува у процесі підтримки України під час війни, що триває, також наголосила проректор з науки та міжнародного співробітництва Жешувського університету:

– Жешув, наше місто, стало справжнім містом-рятівником з самого початку агресії. Саме тут, у Підкарпатському регіоні, зосереджено численні заходи з надання допомоги. Жешув став одним з головних центрів допомоги українцям, а також логістичним центром для гуманітарних перевезень, – сказала професор Йоланта Шемпрух.

Жешув наразі є одним із ключових міст Європи, яке має надзвичайно соціально-економічне значення. У перші дні конфлікту, як й інші міста регіону, воно було першим пунктом притулку для численних біженців війни. Згідно з даними міської ради Жешува, зареєстровані українці наразі становлять більше 2 % його мешканців. Жешув був першим містом, яке отримало звання «Міста-рятівника» за допомоги українським біженцям. Багато студентів і співробітників Університету сільського господарства також добровільно допомагали жертвам війни: їх залучено до роботи пунктів допомоги, розташованих на польсько-українському кордоні, у Перемишлі та Жешуві.

Багато мешканців, зокрема працівники Університету сільського господарства, радо приймали біженців, які прибували з України, у своїх будинках та квартирах.

У програмі зустрічі було висвітлено тему підтримки біженців: організовано дві тематичні панелі дебатов, під час яких експерти, посадовці місцевого самоврядування та діячі культури обговорювали теми, пов'язані, серед іншого, зі значенням Жешува

у триваючому конфлікті, гуманітарною допомогою та транскордонним співробітництвом. 22 лютого відбулися дебати на тему: «Жешув – три роки міста-рятівника», модераторка яких **Леся Головата**. Учасники дебатів – професор **Мацей Мільчановський**, доктор **Агнешка Бук**, **Анджей Бурнат**, **Анастасія Плахтії**.

Під час цієї панелі учасники також мали можливість переглянути фільм, який розповідав про початок вторгнення та про те, як, отримавши інформацію про початок агресії Росії проти України, мешканці Жешува об'єдналися в солідарності та кинулися на допомогу своїм сусідам з-за східного кордону.

Наступного дня присутні гості мали можливість прослухати дебати на тему: «Спільнота, що перебуває під розколом» про постійне транскордонне

співробітництво, в рамках якого доповідачами були: доктор хабілітований **Павел Коваль**, **Олег Куц**, доктор **Малгожата Кулаковска**, **Мачей Сташевський**, **Дариуш Бобак**.

Водночас протягом двох днів дебатів, відбулися численні культурні заходи, зокрема першого дня – фотовиставка під назвою «Обличчя війни», що документує події на фронті та наслідки війни. Фотографії зробили українські фотографи **Влада** та **Костянтин Ліберови**, які протягом року, з перших днів вторгнення, супроводжували військових, відвідуючи зруйновані міста та спалені села. Увечері відбувся фортепіанний концерт **Дениса Бурдейного**, піаніста з Вінниці (Україна), лауреата багатьох нагород та відзнак, зокрема першої премії

IV Міжнародного конкурсу Інструментального конкурсу імені І. Дж. Падеревського. Наступного дня програма заходів включала показ фільму «Перехоплений» режисера **Оксани Карпович**. Він складається з телефонних розмов російських військових, перехоплених українською розвідкою, які телефонують своїм родинам з фронту та повідомляють про свій воєнний досвід. Записи розмов поєднуються з документацією руйнувань та воєнних злочинів.

Важливим моментом у серії заходів стало запалювання багаття – «Полум'я солідарності». Це сталося у гравійному кар'єрі в Жешуві в понеділок, 24 лютого, о 4:00 ранку за польським часом (5:00 ранку за східноєвропейським часом), саме в ту годину розпочався російський наступ. Тоді як о 17 годині біля Мультимедійного фонтану в Жешуві було створено ланцюг вогнів, присвячений пам'яті загиблих та зниклих безвісти у війні. Триденна серія заходів завершилася демонстрацією солідарності на Ринковій площі Жешува, після чого відбулися виступи українських артистів. Ініціатором заходів є **Мацей Сташевський**, президент асоціації ArtCity.

Відзначення річниці початку Росією повномасштабної війни проти України – це не лише вияв солідарності з українським народом, який бореться, а й нагадування про суть миру та основи архітектури безпеки.

Йоланта ШЕМПРУХ,
проректор з науки
та міжнародного
співробітництва
Жешувського університету
(Польща), професор,
доктор хабілітований,
член КПН ПАН,
іноземний член
НАПН України

«Поезія – це завжди неповторність, якийсь безсмертний дотик до душі...»

Міжрегіональний круглий стіл до 95-річчя Ліни Костенко

19 березня 2025 року вся Україна і світ відзначали день народження найвизначнішої геніальної української поетеси кінця II – початку III тисячоліття, шістдесятниці **Ліни Костенко**. Нам, її сучасникам, пощастило жити в один час з Ліною Василівною, шанувати її поезію і мати можливість висловити їй свою любов і повагу та мати надію, що будемо почутими.

31 березня 2025, року на відзначення ювілею поетеси, відбувся Круглий стіл «Поезія – це завжди неповторність, якийсь безсмертний дотик до душі...», організований Харківським національним педагогічним університетом імені Г.С. Сковороди, Інститутом педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України (відділ змісту і технологій педагогічної освіти), Інститутом літератури імені Т.Г. Шевченка НАН України, Чернівецьким

національним університетом імені Юрія Федьковича, Комунальним закладом культури «Харківська спеціалізована музично-театральна бібліотека», Кафедрою ЮНЕСКО «Неперервна професійна освіта XXI століття» НАПН України. Постать Ліни Костенко – надзвичайна, тому викликала зацікавлення численних учасників – викладачів, науковців, діячів культурної сфери, докторантів, аспірантів, студентів.

Модераторами заходу виступили директор Наукової бібліотеки Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди **Олена Коробкіна** та провідний науковий співробітник Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна НАПН України **Наталія Філіпчук**.

З вітальними словами до присутніх звернулися академік НАПН України,

ректор ХНПУ імені Г.С. Сковороди, академік НАПН України **Юрій Бойчук**, академік-секретар Відділення професійної освіти і освіти дорослих НАПН України **Нелля Ничкало**, директор ІПООД імені Івана Зязюна НАПН України, академік НАПН України **Лариса Лук'янова**.

Учасники міжрегіонального круглого столу із великим зацікавленням слухали наукові доповіді директора Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України, академіка НАН України **Миколи Жулинського** («Душа народу – в її слові»), академіка НАПН України **Неллі Ничкало** («Філософсько-педагогічні роздуми великої Українки нашої доби»), доцента кафедри української літератури та журналістики імені професора Л. Ушкалова ХНПУ імені Г.С. Сковороди **Олени Мусієнко** («Із вдячністю за щедрість мудрості й любові»); доцента кафедри української літератури Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича **Світлани Кирилюк** («Творчість Ліни Костенко як міжпоколіннєве явище в історії української літератури», методиста Харківської спеціалізованої музично-театральної бібліотеки **Ніки Хворостенко** («Постать Ліни Костенко очима митців театру, музики та образотворчого мистецтва») й ін.

Під час круглого столу відбулися жваві дискусії, панувала атмосфера творчості і ніби присутності геніальної поетеси, а родзинкою зустрічі стало оголошення підсумків конкурсу читців поезії Ліни Костенко – здобувачів бакалаврського рівня вищої освіти Сковородинівського університету. З великим задоволенням слухали учасники круглого столу поезії у виконанні **Єлизавети Коваленко, Євгенії Галушки, Діани Рапоти, Ельвіри Головатой, Максима Хрусліва, Вероніки Ємельянової** та інших талановитих студентів.

На завершення пролунало: «Дякуємо Вам, дорога Ліно Василівно! Ваша поезія, Ваше Слово надихає і не дає схибити у складні часи російської війни проти України!»

Наталія ФІЛІПЧУК,
провідний науковий співробітник
ІПООД імені Івана Зязюна
НАПН України,
доктор педагогічних наук

Василь СИМОНЕНКО:

«**Ліна Костенко з однаковою граціозністю малює і найніжніші акварелі, і широкі полотнища, і з чарівною легкістю підноситься до філософських роздумів та узагальнень. Вона красива в своєму смутку і сліпучо осяйна в своїй радості. А до того ж вона безпощадна в своєму гніві, по-жіночому ніжна з коханим і друзями. Громадянство її знаходить свій вияв не в тріскотливій балакучості, а в жадобі до сьогоднішнього життя. ... Це та простота, яка в українській поезії йде від Шевченка, Франка й Лесі Українки. Це та простота, яка поєднує в собі красу, мудрість, тонку душевну чутливість і хороший смак**»

Вітальна адреса Ліні Костенко до 95-річчя

**Вельмишановна
Ліно Василенко!**

Дозвольте в цей благословенний час пробудження натхненно оспіваної Вами природи сердечно привітати Вас із Вашим безрезневим ювілеєм. Ваше тріумфальне входження в українську літературу середини ХХ століття і подальший гідний шлях до вершин поетичної майстерності завжди викликали й викликають щире захоплення. Ваша поетична Муза, строга й вишукана, повсякчас нагадує нам, Вашим шанувальникам, що Ви, Маестро Поезії, – одна з-поміж небагатьох в українській культурі аристократок духу, котрій під силу не тільки «трощити стереотипи», а й зораз повертати українську душу до джерел, нагадувати про гірку ціну втрат, поразок і невідворотність перемог, плепати людське в людині й задавати високий рівень морально-етичних чеснот.

Мужньо, гідно, чесно й шляхетно йдете Ви обраною дорогою, ім'я якій – українська Поезія. Протягом усього життя зберігали Ви горду поставу й не хилилися під нещадними вітрами історичних крутозламів та оманливої кон'юнктури, напрацьовуючи «біцепси душі» в нелегких «умовах заблокованої культури». Мало хто зрівняється з Вами у вираженості думки й точності вислову, у філософській насиченості й глибині поетичного слова, у послідовності громадянської позиції й у державницькій прозорливості, – рівно, як і в силі й твердості характеру, що допоміг Вам завжди залишатися собою, не зрадивши ні на граміну своїм принципам. Незмінне почуття гідності й самоповаги не дозволяло Вам розмінюватися на марнотності світу цього, даруючи «строгу радість – взять трамплін рекордний». І їх, цих рекордних трамплінів, узято Вами чимало. Ваші книги, Ліно Василенко, серед яких найвідоміші – «Над берегами вічної ріки», «Неповторність», «Сад нетанучих скульптур», «Вибране», «Берестечко», «Річка Геракліта», «Мадонна перехресть», «Записки українського самашедшого», на які завше з нетерпінням чекали читачі, – вписані золотими літерами в історію української літератури ХХ-ХХІ століть. У часопросторі, окресленому «берегами вічної ріки», де «душа тисячоліть шукає себе в слові», під високим небом надій і сподівань на українську Незалежність і

свободу витворили Ви свій «сад нетанучих скульптур», який дорівнюється до вершин світової поезії. І ми, Ваші шанувальники, пишаємося цим!

Ви – Поетеса, котра оспівувала у своїх творах Людину у ландшафті суворих викликів часу й відповідального вибору моральних чеснот, із початком війни України в ХХІ столітті знову гордо заявили про нескореність ворогові та віру в силу духа рідного народу, оспівали мужність воїнів, котрі пішли захищати батьківську землю, «щоб Україна не була розп'ята», написавши при цьому непроминуці афористичні рядки: «Колись була Мадонна Перехресть,/ Тепер у нас Мадонна Бомбосховищ».

Щиро бажаємо Вам, щоб під «замисленим небом/ на чорних вітрах світових веремій,/ і в сутичці вічній святого з ганебним», у супереч усім вереміям народжувалися нові наснажені й світлі рядки, а високе Ваше небо – без тривожних сполохів і громовиць – було прихильним до Вас і до Вашої невтомної Музи, котра нині, на жаль, мусить кров'ю писати рядки: «Війна малює кров'ю акварелі./ Її палітра – попіл пожарищ./ Її пейзаж – руйновище кварталів./ Порожніх вулиць вицвіла постель./ Хіба що десь крізь стогін з-під завалів/ якийсь тюльпанчик раптом проросте».

Даруючи Вам весняні тюльпани, котрі попри все завітчали березневий Київ, хочемо побажати Вам, дорога Ліно Василенко, міцного здоров'я, довгих і мудрих літ під мирним небом незалежної України, котра постане з попелу руйновищ ще прекраснішою, аби надихати на поезію молоде покоління. Адже ми разом з Вами неспростовно віримо в те, що «над Києвом очі святої Софії/ спопеляють навіки новітню орду».

Хай береже Вас Господь. Слава Україні! Слава її Героям і її Поетам!

**Микола ЖУЛИНСЬКИЙ,
академік НАН України,
директор Інституту літератури
ім. Т. Г. Шевченка НАН України,
та колектив Інституту літератури
ім. Т. Г. Шевченка НАН України,
Центр дослідження проблематики
українського шістдесятництва**

Кобзарю,
знаєш,
нелегка епоха
оцей двадцятий невгомний вік.
Завихрень – безліч.
Тиші – анітрохи.
А струсам різним утрачаєш лік.

Звичайні норми починають старіти,
вже всі канони мертві, як неон,
коли стоїть історія на старті
перед ривком в космічний стадіон.

Вона грудьми на фініші розірве
Чумацький шлях, мов стрічку золоту.
І, невагома, у блакитній прірві
відчує враз вагому самоту.
І позивні прокотяться луною
крізь далі неосяжно-голубі...

А як же ми,
співці краси земної?
Чи голоси у нас не заслабі?
Чи не потонуть у вітрах простору?
Чи сприймуть сенс новітньої краси?

Тарас гранітний дивиться суворо:
– А ви гартуйте ваші голоси!
Не пустослів'ям пишим та барвистим,
не скаргами,
не белькотом надій,
не криком,
не переспівом на місці,
а заспівом в дорозі нелегкій.

Бо пам'ятайте,
що на цій планеті,
відколи сотворив її пан Бог,
ще не було епохи для поетів,
але були поети для епох!

Ресурс стійкості у прифронтовому регіоні

Позашкільна освіта в прифронтовому Запорізькому регіоні останніми роками набула особливої значущості у забезпеченні соціалізації, психологічної підтримки, розвитку та навчання дітей у надзвичайно складних умовах.

Запорізьке відділення Міжнародної асоціації позашкільної освіти (МАПО) від керівництвом **Галини Мазневої**, заступника директора з виховної роботи закладу позашкільної освіти «Центр дитячої та юнацької творчості Шевченківського району» Запорізької міської ради (ЦДЮТ) зосереджує свої зусилля на захисті законних прав громадян на позашкільну освіту, на представництві та відстоюванні їхніх інтересів, створенні умов для навчання, виховання, розвитку та соціалізації дітей і молоді.

Про функціонування закладів позашкільної освіти на Запоріжжі з урахуванням викликів часу відбулася наша розмова із Галиною Мазневою.

– Шановна Галино Василівно, на чому наразі концентрують зусилля позашкільники Запоріжжя?

– Позашкільня може пишати тим, що не зійшло з дистанції, а, навпаки, розширило горизонти, стало ресурсом стійкості прифронтового регіону, зберігаючи і посилюючи свій статус на всеукраїнському та міжнародному рівнях. Знаковими протягом останнього часу стали такі події, як Стратегічний форум «Позашкільна освіта Запоріжжя: ключові тенденції», XIV Всеукраїнський відкритий фестиваль-майстерню «Адреса дитинства – Гра», відбірковий етап «Лідер позашкільної освіти – 2024» та ін.

– Розкажіть детальніше про недавній форум, будь ласка.

– Форум об'єднав представників влади, педагогічних працівників закладів позашкільної освіти, науковців, громадськість й проходив у змішаному форматі. За підрахунками учасниками стали 1500 осіб. Організаторами Форуму, що відбувся 12 березня, виступили Міжнародна асоціація позашкільної освіти,

Запорізьке відділення МАПО, управління Державної служби якості освіти у Запорізькій області, Запорізька міська рада, Департамент освіти і науки Запорізької міської ради, Запорізький національний університет, Запорізький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти Запорізької обласної ради, Лівобережний відділ освіти Запорізької міської ради, ЗПО «ЦДЮТ Шевченківського району».

Були щирі привітання від поважних гостей – народного депутата України **Романа Грищука**, голови підкомітету з питань освіти впродовж життя та позашкільної освіти Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій; секретаря Запорізької міської ради **Регіни Харченко**; президента Міжнародної асоціації позашкільної освіти **Олени Биковської**; проrektora Запорізького національного університету **Геннадія Васильчука**; директора департаменту освіти і науки Запорізької міської ради **Марини Макухіної**; директора Швенчовської школи мистецтв

ім. Юліуса Сініуса (Литовська Республіка) **Ірени Керуліене**; заступника директора Центру молоді імені Г. Джордана (Республіка Польща) **Моніки Чапли-Сташнік** та ін.

Спікери форуму неодноразово наголошували на важливості позашкільної освіти, необхідності забезпечення її якості та доступності, створенні безпечних умов для навчання в прифронтовому місті.

Обговорювалися кадрові питання, посилення уваги до профорієнтації та вагомості досягнення наших вихованців на різних рівнях.

Відео-формат Форуму був презентований у межах XXI Методологічного семінару з позашкільної освіти,

онлайн-лекції «Позашкільна освіта Запоріжжя: ключові тенденції».

– ЦДЮТ Шевченківського району Запорізької міської ради отримав громадську нагороду найвищого рівня «Лідер позашкільної освіти – 2024».

– Так, уже 8 років поспіль, підводячи підсумки року, Міжнародна асоціація позашкільної освіти проводить пресконференцію «Позашкільна освіта: десять звершень» в агентстві «Укрінформ», де отримують почесні відзнаки «Лідер позашкільної освіти – 2024» кращі заклади позашкільної освіти України.

За ініціативою Запорізького відділення МАПО 25 листопада 2024 року, вперше було очолено проведено відбір претендентів для їх участі на всеукраїнському рівні. До складу експертної комісії увійшли науковці, представники державних установ та органів влади. У заході взяли участь десять закладів позашкільної освіти міста та області, які представили актуальні досягнення та досвід роботи. Були оцінені такі напрями діяльності: становлення національної ідентичності вихованців; новітні динамічні види спорту у позашкільній; міжнародна діяльність; інноваційні підходи в навчанні; методика виховання й нові форми роботи з дітьми; позашкільня у цифровому вимірі; громадська активність позашкільної освіти; методичний супровід

На фото:

Галина Мазнева;

Стратегічний форум «Позашкільна освіта Запоріжжя: ключові тенденції»

професійного розвитку педагога туристсько-спортивного профілю; особливості роботи позашкільної освіти в умовах воєнного стану тощо. За підсумками роботи комісії було визначено переможців, які отримали Гран-прі, а також дипломи «Лідер позашкільної освіти Запорізької області – 2024».

Відбірковий етап став прекрасною можливістю оприявлення нових ідей для подальшого розвитку.

– Надзвичайна ініціатива! Які важливі напрацювання Ви ще відзначили б?

– Візитівкою Запорізького відділення МАПО є фестиваль-майстерня «Адреса дитинства – Гра».

У жовтні 2024 року було проведено XIV Всеукраїнський відкритий фестиваль-майстерню «Адреса дитинства – Гра» за організації Запорізького відділення МАПО, Департаменту освіти і науки Запорізької міської ради, Українського державного центру позашкільної освіти, ЗПО «ЦДЮТ Шевченківського району» ЗМР, Всеукраїнської благодійної організації «Асоціація за нове покоління «Лелека», Київського Палацу дітей та юнацтва.

До участі у Фестивалі долучилися майже 1000 учасників з різних куточків України та з-за кордону, серед них спікери, партнери та учасники з інших країн, що надало події міжнародного масштабу.

Тематика – повсюдна розбудова України, мета – стимулювати інтерес та усвідомлення важливості залучення молодого покоління до пошуку шляхів вирішення проблем сьогодення та визначення майбутнього українських міст і сіл.

Кульмінацією Фестивалю була стратегічна гра «Вільне місто для вільних людей». Наші учасники протягом двох днів працювали над творчими завданнями в креативних студіях, де модератори спрямовували та координували роботу своїх команд, допомагаючи кожному.

Наш досвід роботи з ігрової

діяльності представлено на VI Методологічному семінарі з позашкільної освіти, відкритій лекції «Ігрова практика як ефективний спосіб залучення».

– Як Вам вдається робити так багато поза щоденним виконанням статутних завдань?

– Запорізьке відділення МАПО сприяє залученню

громадськості, учнів, педагогів міста та області до різноманітних подій, науково-практичних конференцій, форумів та методологічних семінарів з позашкільної освіти. Вважаємо, що саме так вдається підвищити якість та доступність навчання у закладах позашкільної освіти. Високі результати і

успіх Запорізького відділення МАПО – це співпраця громадськості, влади, закладів позашкільної освіти, учнів, батьків. Наше завдання – зберегти ефективну взаємодію між учасниками освітнього процесу та партнерами, не втратити довіру та зацікавленість вихованців та батьків.

– 2025 рік оголошено Роком позашкільної освіти. Це час нових можливостей! Зичимо й надалі Запорізькій позашкільній освіті розвитку й нових досягнень! Дякуємо за розмову!

Діма ДІМІТРОВ,
«ОІС»

На фото:

XIV Всеукраїнський відкритий фестиваль-майстерня «Адреса дитинства – Гра»

Інститут цифровізації освіти НАПН УКРАЇНИ оголошує конкурс на заміщення посад у відділі

- **хмаро орієнтованих систем і штучного інтелекту в освіті:** провідний науковий співробітник, старший науковий співробітник, молодший науковий співробітник;
- **технологій відкритого навчального середовища:** головний науковий співробітник, старший науковий співробітник, науковий співробітник;
- **сектор мережних технологій і баз даних:** завідувач сектору;
- **компаративістики інформаційно-освітніх інновацій:** провідний науковий співробітник;
- **цифрової трансформації НАПН України:** завідувач відділу, провідний науковий співробітник, науковий співробітник.

Термін подання документів – один місяць від дня опублікування оголошення.

Вимоги до претендента: громадянство України, вільне володіння державною мовою, вища освіта з відповідного наукового напрямку не нижче другого (магістерського) рівня, науковий ступінь доктора наук або доктора філософії з відповідного наукового напрямку, стаж роботи на посадах наукових та (або) науково-педагогічних працівників.

Документи на конкурс:

- заява про участь у конкурсі на ім'я директора Інституту, в якій зазначено про застосування або незастосування до претендента обмежень, установлених частиною 3 статті 9 Закону України «Про наукову і науково-технічну діяльність»;
- особовий листок з обліку кадрів з фотографією розміром 3x4 см;
- автобіографія;
- копії документів про вищу освіту, підвищення кваліфікації, присудження наукового ступеня, присвоєння вченого звання;
- копія військового квитка та копія паспорта громадянина України для виїзду за кордон (для військовослужбовців або військовозобов'язаних);
- копія паспорта, засвідчена претендентом;
- копія трудової книжки;
- письмова згода на обробку персональних даних;
- перелік наукових праць кандидата, опублікованих впродовж останніх п'яти років у вітчизняних та/або іноземних (міжнародних) рецензованих фахових виданнях.

Копії документів, що подаються претендентом (крім копії паспорта), мають бути засвідченими за місцем роботи претендента або нотаріально.

Претенденти, які працюють в Інституті цифровізації освіти НАПН України, подають лише заяву про участь у конкурсі та список наукових праць.

Документи подавати за адресою: 04060, м. Київ, вул. М.Берлінського, 9, каб. 204. Телефон для довідок: 468.33.29; 453.90.51. E-mail: iitlt@iitlt.gov.ua

Більше інформації на сайті <https://iitlt.gov.ua/index.php>

Кафедра – це одностудент, колеги, друзі

Історія становлення та розвитку кафедри початкової та дошкільної освіти
Львівського національного університету імені Івана Франка

«Найвищим титулом хвали в очах наших буде мудрість»

Андрей Шептицький

Кафедра початкової та дошкільної освіти розпочала діяльність у 2015 році. Місією кафедри було визначено підготовку конкурентноспроможних та висококваліфікованих фахівців у сфері початкової та дошкільної освіти відповідно до потреб ринку праці в умовах євроінтеграції шляхом використання творчих та інноваційних підходів до навчання та професійної діяльності. Тобто – кшталтувати у здобувачах освіти дух та силу вільного, вдумливого, культурного педагога, який знає та розуміє енергію освіти та просвітництва та готувати його стати Вчителем, що поведе учня та школу.

Від початку кафедра стала науково-освітнім центром, що об'єднує високопрофесійних викладачів із відкритим баченням світу, які працюють в інтерактивному динамічному освітньому просторі над створенням та впровадженням інноваційних освітніх технологій задля втілення ідеї освіти та просвітництва, свободи та гідності громадянина України. Кафедра початкової та дошкільної освіти – одна з провідних наукових шкіл у сфері професійної підготовки фахівців для системи освіти на теренах Західної України.

Кафедра початкової та дошкільної освіти створена за підтримки в.о. ректора Львівського національного університету імені Івана Франка, професора **Василя Височанського** з ініціативи директора Педагогічного коледжу Львівського національного університету імені Івана Франка **Зоряни Ленів** у 2013 р. як кафедра початкової та корекційної освіти у структурі філологічного факультету, декан якого – професор **Ярослав Гарасим**, підтримав ініціативу. З 2015 р. як самостійний структурний підрозділ розпочав роботу факультет педагогічної освіти, тоді ж набула самостійного статусу кафедра початкової та дошкільної освіти. В.о. завідувача кафедри на той час була доцент **Марія Стахів**. З вересня 2015 р. в.о. завідувача кафедри призначено професора **Наталію Мачинську**, яку з червня 2016 р. обрано на цю посаду

і виконує обов'язки завідувача кафедри по сьогодні.

Забезпечують підготовку фахівців науково-педагогічні працівники: професори О.І. Галян, Н.І. Мачинська; доценти О.І. Білан, Г.О. Бойко, В.Б. Деленко, Ю.Я. Деркач, Н.М. Джура, Л.В. Кобилицька, С.П. Кость, Г.І. Крохмальна, С.В. Лозинська, О.В. Луцинська,

педагогічних працівників відбувається систематично у різному форматі. За період існування кафедри науково-педагогічними працівниками захищено 14 дисертаційних досліджень на здобуття наукового ступеня кандидата наук і доктора філософії.

Науково-педагогічні працівники беруть участь у наукових, науково-методичних, педагогічних проєктах національного та регіонального рівнів (галузевий експерт НАЗЯВО, тренери НУШ, освітні проєкти DOCCU, учасники фінського проєкту тощо), як от:

- Швейцарсько-український проєкт «Розвиток громадянських компетентностей в Україні – DOCCU» – 2017–2018 рр., учасники: проф. Мачинська Н.І., доц. Ростикус Н.П., доц. Войтович А.Ю.;

- Літня школа самоврядування в межах реалізації освітнього національного проєкту за підтримки Фонду Фрідріха Науманна за

свободу в Україні, Центр Громадських ініціатив (ЦИГРІН) (14 серпня 2019 року), м. Замость (Республіка Польща), учасники: доц. Бойко Г.О., асист. Ростикус Н.П.;

- «Педагогіка початкової школи: фінський досвід» у межах Проєкту «Фінська підтримка реформи української школи», 23–26 вересня 2019 року, м. Київ, учасники: доц. Бойко Г.О., асист. Ростикус Н.П.;
- «Діяльнісний підхід в освіті (Lego-технології)», Всеукраїнський проєкт LEGO Foundation – 2019–2024 рр.,

Н.Т. Новосельська, Л.С. Нос, М.О. Проц, Н.П. Ростикус, Н.П. Сірант, М.О. Стахів, О.В. Шаран, Н.В. Яремчук; кандидати наук О.А. Винницька-Юсипович, А.Ю. Войтович, Г.В. Подановська, А.А. Собчук; доктори філософії Н.М. Вінарчук, О.С. Галюка, Ю.В. Денисяк, О.М. Табака, Б.Б. Турко; асистенти О.В. Бача, І.М. Бушак, Т.В. Васильків, Я.Ю. Гарасимів, Л.М. Назарук, М.Т. Шоловій. Середній вік працівників кафедри – 40 років!

Професійне зростання науково-

учасники: доц. Вінарчук Н.М., доц. Проц М.О., доц. Турко Б.Б.;

- «Фінська підтримка реформи української школи» (за підтримки Міністерства закордонних справ Фінляндії та Європейського Союзу) 2018–2021 рр., учасники: асист. Бушак І.М., доц. Бойко Г.О., доц. Лушинська О.В., доц. Ростікус Н.П.;

- «Мігранти» (спільно з кафедрою спеціальної освіти та соціальної роботи і громадською організацією Справа Кольпінга в Україні), (початок – лютий 2021 р.), учасники: доц. Лушинська О.В., проф. Мачинська Н.І., доц. Стахів М.О.

Наявні ліцензійні та акредитовані освітньо-професійні програми відповідають сучасним вимогам ринку праці, першого (бакалаврського) та другого (магістерського) рівнів вищої освіти, зокрема: ОПП Дошкільна освіта (бакалаврат) – гарант доц. Лозинська С.В.; ОПП Початкова освіта (бакалаврат) – гарант доц. Яремчук Н.Я.; ОПП Дошкільна освіта (магістратура) – гарант проф. Галян О.І.; ОПП Початкова освіта (магістратура) – гарант доц. Новосельська Н.Т.; ОПП Початкова освіта. Англійська мова в початковій школі (бакалаврат) – гарант доц. Нос Л.С.; ОПП Початкова освіта. Інформатика в початковій школі (бакалаврат) – гарант доц. Сірант Н.П.

Упродовж 2016–2022 рр. на кафедрі функціонувала аспірантура за спеціальністю 015 Професійна освіта, спеціалізація – теорія і методика професійної освіти. Навчання аспірантів здійснювалося на денній, вечірній та заочній формах навчання (здобуття освіти), як на бюджетній основі, так і за кошти фізичних осіб. Упродовж усього терміну функціонування аспірантури дисертаційні дослідження захистили та отримали науковий ступінь доктора філософії п'ять аспірантів.

Наукова діяльність кафедри здійснюється у контексті досліджень за такими науковими темами: Педагогічна наука та освіта у класичному університеті: акмеологічний підхід (0116U001694), 2016–2020, керівник проф. Мачинська Н.І.; Теоретико-методологічні засади підготовки фахівців

дошкільної та початкової освіти в контексті соціальної мобільності (0116U001693), 2016–2020, керівник проф. Мачинська Н.І.; Забезпечення наступності дошкільної та початкової освіти в контексті освітньої політики держави (0121U110128), 2021–2024, керівник проф. Мачинська Н.І.; Теоретичні і практичні виміри лінгводидактики в сучасному освітньо-інформаційному просторі (0121U110096); 2021–2024, керівник доц. Крохмальна Г.І.

З 2025 року розпочато роботу над темами: Теоретичні та практичні засади

та початкової освіти», 2020; науковий семінар «Формування мовної особистості в освітньо-інформаційному просторі: лінгводидактичний та аксіологічний аспекти», 2021; теоретико-практичний семінар «Початкова освіта – підґрунтя розвитку та самореалізації особистості дитини», 2024.

Кафедра – обладнання для лектора чи промовця. Це структурний підрозділ будь-якого закладу вищої освіти, основна цінність якого – люди, науково-педагогічні працівники.

професійної підготовки фахівців початкової та дошкільної освіти в умовах сучасних викликів, 2025–2029, керівник доц. Шаран О.І.; Міжкультурна освіта: теоретичні та практичні підходи для гармонізації полікультурного освітнього середовища в закладах вищої освіти 2025–2029, керівник доц. Бойко Г.О.

За період існування кафедри організовано та проведено чотири Міжнародні науково-практичні конференції «Актуальні проблеми початкової освіти та інклюзивного навчання у світлі євроінтеграції», (2015, 2016, 2018, 2022; науково-методичні семінари та семінари-практикуми регіонального рівня: теоретико-методичний семінар, присвячений Всеукраїнському дню дошкільної, 2016; теоретико-практичний семінар «Наступність дошкільної та початкової освіти в контексті соціальної мобільності», 2017; міжрегіональний семінар «Формування ключових компетентностей в умовах наступності дошкільної

Кафедра – місце зустрічей, нарад, по-рад, обміну думок, обговорення здобутків, аналізу помилок. Надає можливість науково-педагогічним працівникам вчити і навчатися самим, виступати з про-мовами та бути активними слухачами інших; організовувати лекції, семінари та конференції, водночас перебуваючи в ролі слухача та учасника. Також це об'єднання досвіду та юності, вираженості та емоційного неспокою, сталості традицій та рішучого впровадження інновацій. Простір, де кожен має можливість навчатися, змінюватися, набувати досвіду. Успіх кафедри залежить від успіху кожного науково-педагогічного працівника.

Наталія МАЧИНСЬКА,
завідувач кафедри
початкової та дошкільної освіти
Львівського національного
університету імені Івана Франка
доктор педагогічних наук,
професор

Олена Яковлева: «Світовий ринок праці наразі дуже чекає на жіноцтво»

Питання гендерної рівноваги на ринку праці стали темою нашої зустрічі з докторкою філософських наук, професоркою, ректоркою Київського інституту бізнесу та технологій *Оленою Яковлевою*. Нагадаємо, що ці питання є складником зближення на шляху до ЄС.

Розпочалася наша розмова з дослідження лавреатки Нобелівської премії з економіки 2023 року американської дослідниці **Клаудії Голдін**.

– Нобелівська премія в галузі економіки присуджується банком Швеції від 1969 року, і за всю історію жінки отримували цю премію лише тричі. І Клаудія отримала її одноосібно. Важливо, що американська дослідниця належить до гарвардської економічної школи, яка є трендмейкером для всього світу – роботи цієї школи пов'язані з контролем над фінансами, а також іншими сферами, які є найбільш економічно привабливими.

Тобто, питання гендерної рівноваги на ринку праці є одним із фокусів уваги сучасної світової економічної думки, а світовий ринок праці наразі дуже чекає на жіноцтво.

Залучення жінок на ринок праці в рівній частині з чоловіками надасть приріст мінімум 20% обсягу світової економіки.

– Саме цей результат дослідження спонукав до обрання для нагороди?

– Дослідження Голдін – це нові знання, що дозволять на державному рівні в різних країнах, з урахуванням демографічних трендів (що погіршуються), формувати політику забезпечення гендерної рівності та балансу інтересів сім'ї та кар'єри.

– Що Ви вважаєте точками біфуркації в історії розвитку гендерної рівності на ринку праці?

– Як економіст-історик Клаудія Голдін провела дослідження від кінця XVIII ст. Її відкриття спростовують низку стереотипів і вчать розрізняти гендерну дискримінацію від виявів суто об'єктивних економічних процесів.

Виявилось, що історія гендерного розриву в оплаті праці пов'язана зі зміною

соціальної ролі жінки. На гендерний розрив впливають сімейні традиції, релігія та міфи, здоров'я тощо. Окремий чинник – помилка молодості, яку неможливо виправити.

Голдін довела, що економічна участь жінки на ринку праці не є лінійною, за 200 років цей рух можна описати U-образною кривою. І в різних соціально-економічних укладах роль жінки була різною. Так, у аграрний період жінка працювала з чоловіком у спільному домогосподарстві – виховуючи дітей, доглядаючи худобу, впорядковуючи земельну ділянку. Розподіл обов'язків у процесі праці був майже рівним – і жінка була економічно активною. За часів першої індустріальної революції відбулася велика міграція у міста, на підприємства. Змінився характер виробничих процесів, здатність чоловіків до важкої фізичної праці стала більш затребуваною – і жінок було витіснено з економічних процесів.

1919 року їх участь на ринку праці знизилась до 10%. З розвитком галузі послуг жінка поступово повертається на ринок праці, але в новій якості – офісного працівника.

Свій внесок в цей процес зробили війни.

Так, під час I Світової війни загинуло багато чоловіків – і жінки їх замінили в багатьох галузях. Наприклад, у банківській сфері, де раніше їх традиційно не було. Як результат, залучення жінок до ринку праці поступово відроджується.

Голдін акцентує, що традиційно жінка не планувала свою участь у ринку праці надовго – лише до моменту утворення сім'ї: народжуваність дітей була великою (сім'ї мали 3-4-5 дітей), і повернення до ринку праці було неможливим.

Жінка, яка має дітей, зосереджена на

цій роботі: це її головна функція, і для дітей роль мами є незамінною. Це велике навантаження! Навіть існує термін «друга зміна», коли жінка поєднує робітницю і ту, що «забезпечує тил».

Нині кожна друга жінка не присутня на ринку праці. Проте це не означає, що вона не працює – вона виконує домашню роботу, яка не калькується, не оплачується і не враховується як економічний фактор.

Зауважу, мінімальний гендерний розрив – у країнах, де вдалося досягти більшої рівності в розподілі батьківських ролей у вихованні дітей, тобто часткового вивільнення жінки від «другої зміни». Насамперед, це скандинавські країни.

– А чи є наслідки для чоловіків щодо відносної гендерної рівності на ринку праці?

– По-перше, жіноча праця оцінюється на 20% менше за чоловічу. Існує також вертикальна та горизонтальна сегрегація жіночої праці. Горизонтальна полягає у тому, що існує нерівне розподілення жінок і чоловіків у різних професіях.

Вертикальна – те, що жінка не може обійняти керівну посаду. Це так звані «скляні стелі» або «липкі підлоги» – обтяженість сімейними обов'язками не дають можливості просуватися кар'єрними сходами.

Для чоловіків гендерний баланс означатиме зміни характеру праці – її «пом'якшення», розвиток елементів гнучкості навантаження, поглиблення диференціації та розподілу праці.

– Існує думка щодо значної присутності жінок в українській науці. Маємо гендерну рівновагу?

– Це питання потребує деталізації. У педагогіці та гуманітарних науках роль жінки є дуже високою. Технічні науки,

ІТ-сфера, фізика, «ядерка» мають, скоріше, «чоловіче обличчя».

В історії, гуманітарних науках жінки реалізують себе дуже добре – на відміну від технічних – так склалося історично. До слова, Голдін звертає увагу, що сфери діяльності з високим рівнем оплати праці є чоловічими. Закритий вхід жінкам в галузі добувну, металургійну, з корисними копалинами. Навіть, є галузі, де є пряма заборона жіночої роботи. Так, через важкі умови праці, однак тому, що то патріархальні «чоловічі» галузі.

– Що скажете про ІТ-шників і гендерний баланс?

– Гендерний розрив можливий, коли жінка і чоловік у процесі праці присутні фізично, а коли віртуально, то гендерний розрив зникає.

Тому саме «айті» є уніфікованою «таблеткою», яка історично вирішує це питання. І саме у цій галузі питання усунення гендерного розриву в найближчі роки реалізується найбільше.

Знову ж, Клаудія Голдін з'ясувала, що перехід до сучасного етапу присутності жінки на ринку праці був викликаний широким доступом до контрацептивів: доступ до оральної контрацепції обумовив зростання від 1970 по 1990 роки кількості студенток на спеціальностях, які вважались «чоловічими», бо потребували більш довгого навчання. Отримавши можливість «керувати» своєю вагітністю, молоді жінки відкладали шлюб та інвестували зусилля і час в кар'єру.

Ефект від «таблетки» з точки зору ролі жінки на ринку праці виявився значно сильнішим, ніж ефект від легалізації абортів або збільшення частки розлучень, що стало можливо після ухвалення закону про можливість розлучення за бажанням лише однієї сторони.

Голдін вважає, що і зараз жінка має обирати між кар'єрою та шлюбом. За її даними, жінок, які мають одночасно кар'єру та дітей, лише 13%. Тобто, жінок, які мають дітей, заміжні та мають кар'єрний успіх, – лише одна з десяти.

Переважаюча кількість жінок обирають роботу з мінімальною відповідальністю – тому, що жінка має доглядати за сім'єю.

Це дуже важливо для роботодавця під час вибору кандидатури.

– Якщо чоловік та жінка хочуть будувати і велику кар'єру, і сім'ю, то тут питання грошей: наймати бебісітера, менше відпочивати в екзотичних країнах та ресторанах. Чи не так?

– Ні, не так. Життєва поведінка жінки сформована традиціями, в яких вона виховувалася. Та ж Голдін говорить, що жінка, яка вийшла заміж і йде у декретну відпустку, втрачає компетенції, не отримує виробничого досвіду, не може скористатися результатами кращої освіти.

Щоб ця жінка вийшла на ринок праці, треба створити для неї відповідну компенсацію: гнучкий графік роботи, роботу у форматі онлайн тощо. Вона обиратиме переважно бюджетний сектор – відповідальність менше, робочий день – трохи коротший, посаду – з меншою відповідальністю і можливістю брати лікарняний, відпустку без збереження зарплати. Тобто умови виходу на роботу жінки із сім'єю та дітьми відрізняються від умов для інших.

– Як війна вплинула на роль жінки на ринку праці?

– Війна призвела до наднормової жіночої праці: жінка працює як волонтер, надаючи безоплатні послуги, допомагає біженцям на громадських засадах. Відтак

в реаліях війни значно менша частина її праці оплачувана.

Війна зруйнувала промисловість – багато робочих місць, що залишили чоловіки, просто перестали існувати, тож «заповнювати», на жаль, у багатьох випадках просто нічого.

– Як щодо медіа-кампанії з мобілізації жінок до лав Збройних сил?

– Це дуже серйозне і політично, і соціально. Жінки у XIX-XX ст. вибороли політичні права, стали повноцінними громадянами. Тому ми маємо як права, так і обов'язки – зокрема, боронити Україну. В цьому є відповідь, чи може жінка бути призваною до військових лав.

Але, крім жінки, ніхто не може народити дитину – тут є певна дихотомія. Можливо, її вирішення може бути таким: якщо жінка не має дітей, то вона може бути призваною до війська. Жінка має народжувати дітей! Це її головна місія – і вона, на мою думку, є більш важливою з точки зору подальшого існування нашої держави, нашого народу в цілому та перспектив його економічного відновлення, зокрема.

– Жінки мають право виїзду за кордон з дітьми-підлітками та активно ним користуються. Чи повернуться вони додому після війни?

– Це питання бажання і фахового підходу. Людство виробило інструменти кризового реагування. Буде застосовано багато різноманітних методів, які призведуть до повернення наших людей додому.

...Наша країна оживе, адже в нас є найдорожчий капітал – люди. Якесь частину їх, безумовно, залишиться там. Повернуться ті, хто відчули свою меншовартість за кордоном. А таких багато.

...Мої подруги, які живуть третій рік за кордоном, нерозривно зв'язані з домом – вони хочуть повернутися. Фізично вони за кордоном, а ментально – тут, вдома, і тому вони повернуться.

Впевнена, що Україна подолає усі виклики часу – в тому числі і на ринку праці.

– Вдячна за бесіду!

Ярина РУСИНЬСКА,
член НСЖУ, спеціально для «ОіС»

220 кроків у майбуття

Харківському національному педагогічному університету імені Г.С. Сковороди – 220!

Що 220 років для вічності? Але для Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди – довгий, сповнений днів і ночей наполегливої праці шлях до самовдосконалення, досягнення незвіданих досі вершин майстерності, вічної людської жаги до знань. До розвитку і піднесення Університет спонукають нетлінні в часі слова його духовного патрона Григорія Савича Сковороди: «Довго сам учись, якщо хочеш навчати інших...»!

Історія одного із найстаріших педагогічних вишів України сягає корінням 1804 року, коли вперше на державному рівні постало питання про спеціальну підготовку вчителів для закладів середньої освіти Харківського навчального округу. Статут Імператорського Харківського університету мав окремий розділ «Про педагогічний інститут», у якому визначено мету його діяльності, структуру й організацію роботи. Педагогічний інститут відкрив двері для слухачів у 1811 році. Його першим директором став німецький професор **Христофор Роммель**.

Добрі зерна впали у родючу землю. З перших років свого існування вища педагогічна школа Слобожанщини здобула загальне визнання. Безперечно, ідея створення Педагогічного інституту не виникла з порожнечі. Цьому передувала просвітницька діяльність **Григорія Сковороди**, **Григорія Квітки-Основ'яненка**, **Петра Гулака-Артемівського** та **Василя Каразіна**. Саме завдяки їм був відкритий доступ до скарбниці знань не тільки заможним, а й тямущим.

Освітні реформи середини XIX – першої чверті XX століття стали каталізаторами пошуку нових інституційних форм підготовки вчителів для початкових і середніх шкіл Харківщини.

Упродовж тривалої історії змінювалися назви закладів вищої педагогічної освіти, відбувалися їх структурні перебудови, проходили покоління за поколіннями викладачів і студентів, але незмінним й

донині є одне – виконання історичної місії підготовки вчителя!

Нова віха в історії Харківського педагогічного розпочалася 1 вересня 1933 року, коли на базі Всеукраїнського інституту народної освіти імені Миколи Скрипника розпочав роботу Харківський державний педагогічний інститут.

28 лютого 1945-го за ініціативи колективу інституту Харківському державному педагогічному інституту було присвоєно почесне ім'я видатного українського філософа, педагога, просвітника Григорія Савича Сковороди.

Авторитетними організаторами освітнього процесу й науково-дослідної діяльності були ректори інституту **Йосип Подольський**, **Людмила Смирнова**, **Євгенія Щачнєва**, **Анатолій Івановський**, **Іван Дементьєв**, **Василь Повх**, **Григорій Ломов**, **Михайло Гетьманець**, **Михайло Бойко**.

У 1980 році на посаду ректора Харківського державного педагогічного інституту імені Г.С. Сковороди було призначено **Івана Прокопенка**, життєвим і професійним кредо якого став вислів: «Освіта збереже Україну!».

Надбання Харківського педагогічного були високо оцінені державою і згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 20 квітня 1994 року заклад отримав статус університету. Указом Президента України від 21 серпня 2004 року університету було надано статус національного.

Нині Сковородинівський університет – креативний заклад вищої педагогічної освіти європейського типу, флагман у сфері підготовки вчителів для шкіл різного типу, працівників системи освіти та викладачів закладів середньої спеціальної та вищої освіти не лише в Україні, але й далеко за її межами.

За всю історію існування Сковородинівський університет підготував понад 220 тис. фахівців, 130 тис. з яких оволоділи професією вже за роки незалежності України. Університет може пишатися своїми випускниками, адже їхній професіоналізм, наполегливість і відданість своїй справі завжди задовольняли потреби та вимоги часу. Серед випускників

університету – вісім Героїв Радянського союзу, шість Героїв соціалістичної праці, два Герої України, а також – академіки, члени-кореспонденти, заслужені діячі науки і техніки, відомі митці, олімпійські чемпіони, заслужені майстри спорту та майстри спорту міжнародного класу, заслужені тренери, 300 народних і заслужених учителів, заслужені працівники народної освіти України, чотири Почесні громадянина Харкова і Харківської області.

За довгі роки наполегливої праці сформовано неповторний освітній і науковий профіль університету. Зважаючи на солідний вік, а він відображає колосальні напрацювання, традиції, неоціненний досвід викладачів, університет по праву став осередком формування педагогічної еліти нації і потужного розвитку педагогічної науки.

Університет має потужну матеріально-технічну базу, що дозволяє забезпечити освітній процес відповідно до сучасних стандартів і запитів ринку праці. У розпорядженні студентів 7 навчальних корпусів, сучасні лекційні аудиторії, навчально-наукові лабораторії, комп'ютерні класи та лінгафонні кабінети, ботанічний сад, оранжерея, Музей історії університету, Музей анатомії, Ботанічний музей, Зоологічний музей ім. О.П. Кропивного, Музей іграшки, «Музей буквара», Зала Олімпійської слави.

Університет з 1933 року видає власну газету «Учитель».

В університеті підготовку майбутніх учителів здійснюють 10 факультетів, 45 кафедр, де студенти навчаються майже за 80 освітньо-професійними програмами. Для студентів пропонується понад 120 блоків дисциплін вільного вибору, що дозволяє поглибити фахові знання з освітніх програм та оволодіти додатковими компетентностями.

У межах університету як окремі структури діють Інститут підвищення кваліфікації педагогічних працівників, Інститут експериментальної дидактики, Інститут Григорія Сковороди. Зі здобуттям

Україною незалежності в нашому університеті вперше в країні було створено український мовно-літературний факультет імені Григорія Федоровича Квіткі-Основ'яненка. На факультеті іноземної філології студенти вивчають всі основні європейські мови та шість східних мов. В університеті відбувається підготовка майбутніх педагогів зі спеціальної освіти (логопедії, психопедагогіки, сурдо-і тифлопедагогіки), створено унікальну навчально-наукову лабораторію зі спеціальної педагогіки.

Університет має потужну спортивну інфраструктуру, лижну базу і навчально-спортивний табір «Гайдари» в мальовничому місці на березі Сіверського Дінця.

В університеті ефективно функціонують аспірантура і докторантура з десяти спеціальностей, спеціалізовані вчені ради із захисту докторських і кандидатських дисертацій.

Результати наукових досліджень науково-педагогічні працівники університету

школа з фізичного виховання і спорту. Їхні представники своїми науковими здобутками примножують давні академічні традиції та увиразнюють новий профіль університету в XXI столітті, зберігають спадкоємність наукових і суспільних традицій між різними генераціями дослідників та генетичний зв'язок між творчою спадщиною попередників і пошуками сучасників. Прізвища десятків відомих учених яскравою сторінкою вписано в історію української і світової науки, серед них: філологи – академіки **Олександр Білецький** та **Леонід Булаховський**, професори **Сергій Дорошенко**, **Лідія Лисиченко**, **Михайло Гетьманець**, **Леонід Фрізман**; історики – професори **Микола Пакуль**, **Дмитро Багалій**, **Семен Семенов-Зусер**, **Василь Білоцерковський**; біологи – професори **Яків Зубко**, **Абрам Слуцкін**, **Олександр Крапивний**, **Олександр Злотін**, **Яков Синельников**; хімік – професор **Лев Каданер**; педагоги – професори **Іван Соколянський**, **Андрій**

мають можливість друкувати у 16 фахових наукових журналах із педагогічних, психологічних, філософських, філологічних, юридичних, біологічних, історичних та економічних наук. Один журнал індексується в наукометричній базі Scopus.

За роки існування університету в ньому склалися й ефективно функціонують 30 наукових шкіл: педагогічна, психологічна, економічна, історична, мистецька, хіміко-біологічна, фізико-математична, філологічна, філософська та наукова

Зільберштейн, **Іван Прокопенко**; психологи – академік **Олексій Леонтєв**, доценти **Олександр Запорожець**, **Петро Зінченко**, **Володимир Аснін**; філософ – **Марія Култаєва** та інші.

Для забезпечення психолого-педагогічного і корекційно-реабілітаційного супроводу студентів з особливими освітніми потребами в університеті створено Навчально-методичний інклюзивний центр, де опікуються комфортним

Закінчення. Початок на с. 20

перебуванням таких студентів в освітньому середовищі університету та здобуттям якісної освіти.

Одним із пріоритетів молодіжної політики в діяльності університету є підтримка творчих ініціатив молоді, організація її змістовного дозвілля. В університеті існує понад 70 художніх колективів, серед яких інструментальні, вокально-хорові, хореографічні, оркестри та ансамблі. П'ять колективів мають звання «народний колектив України». Вони уможливають виявити творчий потенціал та реалізувати амбітні проекти студентів. Традиційно щорічно проводиться понад 100 загальноуніверситетських заходів, спрямованих на всебічне виховання майбутніх учителів.

У 2012 році засновано перший в Україні окремий Науково-освітній центр Українського козацтва імені Григорія Савича Сковороди. Завданням центру є втілення в життя найкращих надбань українського народу серед учнівської та студентської молоді на засадах козацьких звичаїв і традицій. Університет має прекрасну традицію – 1 жовтня в день Українського козацтва всіх студентів І курсу висвячувати в козаки і берегині.

Сковородинівський університет активно співпрацює із закладами вищої освіти, науковими і культурними установами та громадськими організаціями за кордоном, зокрема у Великій Британії,

Сполучених Штатах Америки, Франції, Німеччини, Іспанії, Італії, Австрії, Польщі, Угорщини, Ізраїлю, Японії, Китайської Народної Республіки, Ірану, Туреччини та інших країн світу.

Регіонального значення набула освітньо-просвітницька діяльність культурних центрів університету – ізраїльського, іран-

української народної педагогіки. Учителю – це не просто професія, а покликання, хоч і складна, проте цікава праця, бо сродна; значущим у вихованні є безпосередній приклад учителя; освіта покликана допомогти зробити світ кращим, забезпечити спадкоємність традицій, зв'язок між поколіннями; визнання пріоритету укра-

ського, турецького, китайського, японського, корейського та польського, що дозволяє залучати до культур країн-партнерів учнів, студентів, викладачів і сприяє зміцненню дружби між народами.

Згідно з міжнародними угодами в університеті навчаються представники 19 країн світу. Підготовка фахівців для далекого зарубіжжя є вагомим чинником впливу на міжнародний імідж Харкова і України.

Підготовку майбутнього вчителя в Сковородинівському університеті засновано на цінностях, що пов'язані із основоположними загальнолюдськими і загальнопедагогічними принципами, які всім добре відомі. Вони викристалізувалися впродовж віків, беручи початок із

їнського, шанобливе ставлення до історичної пам'яті і національних надбань; утвердження міжпоколінної толерантності; забезпечення цілісності й індивідуальності в освітньому процесі; проектування власного життя на добродійність і вдячність як найважливіші підвалини становлення вихованої людини; формування педагогічної майстерності у виховній, предметній і методичній галузях, здатності до цифрової і інформаційної трансформації суспільства.

У сучасних умовах глобалізації, інтеграції, полікультурності, підготовка вчителя в Сковородинівському університеті триває на засадах збереження національної ідентичності, націєтворчої ролі освіти, соціальної інклюзії, навчання впродовж життя. Зараз ми готуємо сучасного вчителя, який спроможний формувати інтелектуальний і моральний потенціал покоління сучасних українців, здатних змінити на краще матеріальне і духовне життя суспільства, рівень конкурентоспроможності нашої держави і народу. Це – вчитель нової генерації, з новим типом педагогічного мислення, високим рівнем професіоналізму та індивідуальної творчої активності. Він є довіреною особою суспільства, який опікується найдорожчим і найціннішим – дитиною, її душею, її майбутнім. Саме від такого вчителя залежить творення духовності українського народу, олюднення людини, відродження національного духу, упровадження національно-культурної парадигми, незаперечності авторитету української мови, виховання нації, поваги до власної Гідності, свого Роду, Народу, України.

У процесі професійної підготовки майбутнього вчителя в університеті зміщено

акцент з прикладних аспектів пізнавальної діяльності на розвиток його особистості. Це передбачає цілісне виховання, загальнокультурний і духовний розвиток, інтегровану психолого-педагогічну і фундаментальну підготовку, формування педагогічної майстерності, власного іміджу та індивідуального стилю педагогічної діяльності. Результатом є сформованість у випускника університету гуманістичних цінностей і дитиноцентрованого світогляду, готовність працювати в інклюзивному освітньому середовищі, підтримувати партнерську взаємодію з батьками і колегами.

У 1991 році на території головного корпусу університету було споруджено пам'ятник Григорію Савичу Сковороді.

До дня працівників освіти 4 жовтня 2004 року встановлено пам'ятник Першій Учителіці.

Для вшанування пам'яті героїв – студентів і випускників університету, які віддали життя за незалежність нашої держави 3 грудня 2019 року, у день народження Г.С. Сковороди, відкрито пам'ятний монумент «Козацький хрест».

У воєнне лихоліття університет ні на жодну мить не припинив виконання своєї місії. З належним достоїнством у самий розпал війни в університеті на достойному рівні було відзначено 300-річний ювілей від дня народження Великого Любомудра і Першорозуму української нації – Григорія Сковороди.

6 березня 2025 року університет у безпечному просторі Харківського національного театру опери і балету імені М.В. Лисенка провів урочисту академію з нагоди 220-річчя заснування університету, 220-річчя розвитку педагогічної освіти на Харківщині та 80-річчя від дня присвоєння університету імені Г.С. Сковороди.

В урочистому зібранні взяли участь керівники області і міста, ректори закладів вищої освіти Харкова і всієї України, освітяни Харківщини (начальники управлінь освіти, директори шкіл, учителі), студенти Сковородинівського університету.

Привітання надійшли від Офісу Президента України, Міністерства освіти

і науки України, Національної академії наук України, Національної спілки художників України.

На захід прибула делегація Національної академії педагогічних наук України на чолі з її президентом **Василем Кременем**. У вітальному слові Василь Кремень наголосив на важливій місії університету в регіоні і державі, значних його досягненнях і перспективах розвитку, співпраці з НАПН України. Василь Григорович нагородив колектив університету медаллю «Г.С. Сковорода», грамотами викладачів, а також вручив диплом дійсного члена (академіка) НАПН України ректору університету **Юрію Бойчуку**.

Під час проведення урочистої академії відбулася церемонія оголошення звання «Почесний доктор Сковородинівського університету». Його отримали директор Інституту педагогічної освіти і освіти дорослих імені Івана Зязюна, голова наглядової ради університету **Лариса Лук'янова**; заступник Всеукраїнського товариства «Просвіта» імені Тараса Шевченка **Георгій Філіпчук**; директор Інституту української літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України **Микола Жулинський**; відомий політик і громадський діяч **Микола Томенко**; ректор Університету Григорія Сковороди в Переяславі **Віталій Коцур**.

У кінці урочистої академії відбувся неймовірний концерт, підготовлений Культурно-мистецьким центром університету. Це була феєрія талантів, краси і пошани до вчительської професії.

Харківський національний педагогічний університет та його академічна спільнота гідно й віддано несуть ім'я свого патрона.

Цей ювілей – чудова нагода осмислити досягнуте, оцінити здобутки, підбити певні підсумки й окреслити нові горизонти. Нові поступи університету зорієнтовані на становлення якісної освіти, саме такої, яка збереже Україну!

Анна БОЯРСЬКА-ХОМЕНКО,
вчений секретар
ХНПУ імені Г.С. Сковороди,
доктор педагогічних наук,
доцент

Інституційні форми організації педагогічної освіти на Харківщині

1804 р.

Статут Імператорського Харківського університету (розділ XII) вперше задекларував відкриття Педагогічного інституту з метою підготовки вчителів для закладів освіти Харківського навчального округу

1811 – 1858 рр.

Діяльність Педагогічного інституту при Імператорському Харківському університеті

1860 –1867 рр.

Педагогічні курси з дворічним терміном навчання. Перебували в підпорядкуванні ради при попечителю Харківського навчального округу

1907 р. –1919 р.

Вищі жіночі курси

1909 р. – 1919 р.

Однорічні тимчасові педагогічні курси

1919 р.

Вищі трирічні педагогічні курси імені Г. С. Сковороди (створені на підставі об'єднання Вищих жіночих курсів та Однорічних тимчасових педагогічних курсів)

2 червня 1920 р.

Тимчасові педагогічні курси (створені на базі історико-філологічного та фізико-математичного факультетів реорганізованого Харківського університету)

липень 1920 р.

Академія теоретичних знань (створена на базі Тимчасових педагогічних курсів та Вищих трирічних педагогічних курсів імені Г. С. Сковороди)

травень 1921 р.

Харківський інститут народної освіти (ХІНО) (створений на базі Харківської академії теоретичних знань)

30.07.1930 р.

Харківський інститут соціального виховання (відкрито на базі факультету соціального виховання ХІНО)

Січень 1931 р.

Харківському інституту соціального виховання повернуто Харківський інститут народної освіти

Травень 1932 р.

Харківський інститут народної освіти перейменовано на Всеукраїнський інститут народної освіти ім. М. О. Скрипника

1 вересня 1933 р.

Харківський державний педагогічний інститут (розпочав роботу як правонаступник Всеукраїнського інституту народної освіти ім. М. О. Скрипника)

Сергій ПИРОЖКОВ,
віцепрезидент НАН України,
доктор економічних наук,
професор,
академік НАН України

Стати центром єдності і гідності

Широкомасштабна агресія Російської Федерації проти України повністю «поховала» норми міжнародного права, спричинила суттєві зміни міжнародних відносин та активізувала процес формування нового світового порядку. За цих умов Україна повинна мати власну позицію у складному й суперечливому процесі геополітичних трансформацій, а також визначити власну стратегію досягнення миру, яка має доповнювати Формулу справедливого Миру Президента Володимира Зеленського.

Збереження і розвиток нашої країни в умовах війни і миру – це збереження і розвиток України як цивілізаційного суб'єкта в геополітичному, демографічному, економічному, політичному й духовно-культурному вимірах, а не лише відстоювання наших кордонів. Боротьбою проти Росії, Україна довела, що вона як цивілізаційний суб'єкт сьогодні потрібна всьому демократичному світу в його протистоянні з неототалітаризмом.

Національні інтереси України в умовах війни та становлення нового світового порядку полягають у такому:

1) збереженні та розвитку її народу як спільноти людей, яка проживає на території держави, має спільну культуру й світоглядні цінності;

2) збереженні державності України та формуванні консолідованої ідентичності;

3) забезпеченні деокупації та збереженні національної території держави, що уможливить використання географічних, ресурсних, історичних, ментальних та інших особливостей України як переваг в її соціально-економічному розвитку та в її міжнародній конкурентній боротьбі, яка нині має ознаки турбулентності.

Нині протистояння неототалітаризму виражено не просто у війні на українській землі, воно означає глобальне суперництво США та їх союзників по НАТО з Китаєм у його взаємодії з Росією і низкою країн «Глобального Півдня», що породжує біполярний світ.

Це є початком нового етапу протистояння у міжнародних відносинах, коли починають все більш чітко оформлюватися два антагоністичні табори – демократична Вісь Заходу проти авторитарної Осі – Китай-Росія-Іран-Північна Корея. У цій ситуації Україна здобуває історичний шанс стати найважливішим союзником євроатлантичної

спільноти, що накладає на неї нові вимоги.

Україна має стати такою, щоб відповідати функціоналу та потребам демократичної Осі. Тут варто згадати і війну Ізраїлю з радикальними рухами країн Близького Сходу, й низку інших воєн і конфліктів сучасного світу.

Вважаємо, що український народ, державна влада України, громадянське суспільство мають достатньо сильну і «тривалу» волю для утвердження своєї міжнародної суб'єктності у XXI столітті в боротьбі за свободу, гуманістичні цінності й права людини у стратегічному партнерстві з демократичними країнами.

Після фатальної дати 24 лютого 2022 року ставлення світу до України радикально змінилося. Не лише друзі і партнери, а й опоненти нашої країни визнають, що українці, відстоюючи право жити на своїй землі, у свободі, мають непохитну волю до перемоги. Сучасний світ починає усвідомлювати, що ми прагнемо не до миру будь-якою ціною і будь-якої якості, а до гідного і справедливого миру. Таке прагнення, в якому поруч з волею до перемоги присутня й воля до справедливості, характерне для українського народу у різні історичні періоди.

Проте нині маємо унікальну ситуацію – у прагненні до справедливого миру нас підтримує демократичний світ, передусім прогресивна частина євроатлантичної цивілізаційної спільноти, яка визнала, що

євроатлантичний вектор України відображає не лише інтереси, а й цінності громадян нашої країни.

І коли гібридна війна з РФ та її сателітами й прибічниками перейшла з латентної в агресивну фазу, більше того, стала повномасштабною, можемо констатувати посилення визнання світом причетності народу України до євроатлантичної цивілізаційної спільноти. Це поглиблює розуміння причетності євроатлантичної спільноти до перемоги України – всередині цієї спільноти й поза її межами; ба більше, поглиблює розуміння того, що це екзистенціальна й світоглядна війна – війна не просто за інтереси чи потреби, а за цінності та ідентичність не лише для України, а й для всього цивілізованого світу, який сповідує демократію, гуманізм, права й свободи людини.

Якщо вести мову про цілі кремлівської верхівки у цій війні, то очевидно, що головною її метою є включення економічного, інтелектуального, військового й духовно-культурного потенціалу України до імперського простору РФ. Така мета обумовлена не лише прагматичними причинами, а й екзистенціальним бажанням з'єднатися зі своїм корінням – Києвом як «матір'ю міст руських». Тому ця війна проти України носить позараціональний, екзистенціальний характер. У світоглядних координатах кремлівського політикуму сучасна Україна не повинна мати прав на спадок Київської

Русі. Київ у цьому світогляді, по суті, стає матір'ю міст не руських, а російських; саме це зумовлює непримиримість кремлівського політикуму в цій війні.

Отже, у російсько-українській війні, окрім геополітичних і економічних питань, вирішується екзистенційно-політичне питання про те, хто є аутентичним нащадком Київської Русі – Україна чи Росія? Таким чином, Росія, всупереч своїм заявам, передусім воює не з колективним Заходом чи НАТО, а з усією військовою жорстокістю вирішує віковий цивілізаційний суперечку з нашою країною. Водночас ми маємо визнати, що киево-руська ідентичність не є анахронізмом – вона складає архетипову основу саме української ідентичності. Ця ідентичність має світоглядні цінності, які є близькими всім українцям і до того ж компліментарні західній цивілізаційній спільноті, передусім євроатлантичній.

Таким чином, киево-руська ідентичність консолідує українську політичну націю в усьому її різноманітті, створюючи світоглядну основу для збереження і розвитку цивілізаційної суб'єктності нашої країни. Києво-руська ідентичність, що породжена відповідною ментальністю, є історичним духовно-світоглядним коренем і, одночасно, архетиповою потенцією української ідентичності. Усвідомлення цього посилює стійкість у протистоянні ідеологічному тиску пропагандистів московсько-російської імперської ідентичності, яка укорінена в ментальності з

архетипами, відмінними від архетипів ментальності киево-руської.

В часи не лише військового та економічного, а й ментального і екзистенціального протистояння в ході російсько-української війни, важливим стає збереження й розвитку **світоглядного виміру суб'єктності України**. Тому принциповим стає завдання концептуалізації й популяризації киево-руської ментальності і киево-руської ідентичності як феноменів, стрижневих для України на всіх етапах її розвитку. Це потрібно й для осягнення в Україні і світі того факту, що існує глибинна спорідненість цінностей киево-руської ментальності, а, отже, й української, із європейськими, на основі яких побудований Європейський Союз.

Тепер світ все більше усвідомлює, що Україна – не уламок Росії чи СРСР, а **самодостатня спільнота з прадавнім ментальним стрижнем**, завдяки якому значною мірою стали можливими і Росія, і СРСР, проте зусиллями імперської пропаганди цей стрижень був викривлений й неусвідомлений. Також це означає, що Україна не є країною, яка з меркантильних міркувань прагне до Європи й ширше – до євроатлантичної спільноти, а **органічно резонує з цією спільнотою своїми ментальними й культурними архетипами**, отже, має потенції й можливості бути її повноправним членом.

Проте для цього важливо подолати комплекс **ментальної меншовартості** – як у формі «малоросійськості», так й у формі «малоевропейськості». А для цього потрібно усвідомити киево-руську ментальність і засновану на ній ідентичність своїм **духовно-культурним й цивілізаційним корінням**, яке об'єднує політичну українську націю не гаслами політиків, а **спільною місією, долею та цінностями**, які потрібні сучасному західному світу. Втілення на цій основі власного цивілізаційного проєкту України дозволить розвивати ту цивілізаційну суб'єктність країни, яка має бути підтримана світом в умовах як війни, так і миру.

У сучасній Україні в умовах і війни, і повоєнного відновлення надзвичайно важливим стає динамізм переходу інноваційних рішень з рівня фундаментальної академічної науки і культури загалом на прикладний рівень, що реально змінює повсякденне життя людей. Йдеться про новітні науково-технологічні здобутки, які ми можемо запропонувати світові, наприклад, у IT-сфері, зокрема, у теоретичній і прикладній сферах розвитку штучного інтелекту. Це означатиме посилення економічного виміру суб'єктності, без якого **політичний, військовий і духовно-культурний її виміри втрачають силу**, що особливо актуально в умовах війни. І надалі це актуалізуватиме входження України у західну цивілізаційну спільноту як **повноцінного її члена**, а не як сировинного придатка чи джерела дешевої робочої й військової сили.

Збереження і розвиток цивілізаційної суб'єктності України можливе шляхом розвитку гуманістичних демократичних мережних відносин **громадянського суспільства у партнерській взаємодії з державою**, що сприяє консолідації суспільства в цілому. Така взаємодія є успішною за умови, що діяльність критичної маси членів суспільства узгоджується із загальноцивілізаційним трендом **запровадження відновлювальної енергетики та штучного інтелекту з метою уникнення екологічної, насамперед кліматичної, катастрофи**, що може статися внаслідок використання в енергетичній сфері вуглеводневого палива.

Ця глобальна невідкладна мета реалізується у гострій, зокрема й військовій, боротьбі із **авторитарними й тоталітарними антигуманними політичними режимами**, що спрямовують значні ресурси від продажу вуглеводнів на агресивні війни. **Україна стає глобальним суб'єктом у боротьбі за демократичний світовий порядок, що є важливим складником створення екологічних умов для успішного виживання та розвитку людства на основі гуманістичних інновацій**.

В умовах сучасної російської агресії перспектива перемоги і повоєнного розвитку України багато в чому залежить від **ставлення громадян до держави**, від того образу держави, який сформувався в українців за час існування Незалежної української державності. **Саме тому важливо відстежувати динаміку уявлень громадян України про свою державу, про її сучасний стан і перспективу розвитку**.

За час війни відбулося переосмислення ролі української держави у житті її громадян. До війни у жителів України було стабільно скептичне, якщо не негативне ставлення до ефективності держави загалом. Але після початку війни відбулося усвідомлення, що втрата державності позбавить жителів України фундаментальних прав, свобод й багатьох важливих благ, що існують у демократичних суспільствах. Приходить усвідомлення, що навіть в таких страшних умовах, в яких ми зараз опинилися, незалежна держава дає українцям те, що можна позитивно оцінювати не тільки в актуальному, але й в ретроспективному та прогностичному аспектах.

Цікаво, **що серед молоді більше тих, хто висловлює виразно позитивне ставлення до держави, ніж у середній та старшій вікових групах**. Це дуже важливо з точки зору віддаленої перспективи розвитку країни, її захисту та відбудови. Можна сприймати як безумовно позитивний момент формування образу держави відсутність **суттєвих регіональних відмінностей**. І хоча певна різниця даних, отриманих на Сході України та в інших регіонах існує, вона не є принциповою, оскільки навіть на Сході переважна більшість населення дає помірні та виражені позитивні оцінки.

Соціологічні дослідження доводять, що у системі індивідуальних цінностей українців **свобода зберігає свій визначальний статус** навіть під час війни, поступаючись лише таким засадничим для людського існування цінностям як фізичне здоров'я,

психологічний комфорт та міжособистісні стосунки. Важливою є побудова плану поетапного послаблення обмежень, що накладаються державою на населення у зв'язку з війною, в такий спосіб, який би збалансував потреби державних інститутів та громадян України.

Зміцнення цінностей, що відповідають за зовнішню національну стійкість, базується саме на забезпеченні цінності розвитку, яке з очевидністю розширює самостійність держави, живить її силу та укріплює стабільність. Традиційно залишковий підхід до фінансування та розвитку науки в Україні закладає серйозні ризики для нашої держави у майбутньому. Не є обнадійливим й престиж наукової діяльності серед населення. Зокрема, про це свідчить перманентне зменшення кількості молодих учених НАН України. Ми вважаємо, **що забезпечення цінності розвитку** – це важливий індикатор, за яким можна буде судити про успішність відбудови України після перемоги.

Хочу звернути увагу на ще один важливий момент. Українське суспільство перебуває в стані **колективної травматичної ситуації**. Наявність значної кількості загиблих і постраждалих внаслідок війни спричинює поглиблення травми. Натомість населення не переживає нездатності протистояти силі, що завдає травму, і не обмежене у вияві власної емоційної реакції, що сприяє спробам подолання колективної травми.

Проте у конструктивних формах це відбувається не автоматично, а за **умови глибокого осмислення колективної травми гуманітаріями** – як науковцями, так і митцями через творення відповідного духовно-культурного простору. Тоді екзистенціальна колективна травма не стає світоглядною і не переходить у сферу культури як гальмівний фактор.

Повномасштабна війна РФ проти України створила значні проблеми для функціонування

Закінчення. Початок на с. 24

системи правосуддя як такого. Насамперед гостро постали питання щодо діяльності судів, розташованих на територіях, що перебувають під тимчасовою окупацією і де ведуться бойові дії, а також розгляд справи упродовж розумного строку через брак судів, які вимушено або добровільно залишили свої робочі місця. Ця проблема набуває особливої актуальності з огляду на необхідність притягнення до відповідальності колаборантів та осіб, які вчинили воєнні злочини.

Війна РФ проти України пришвидшила темпи євроінтеграції: 23 червня 2022 року наша держава отримала статус кандидата на членство в Євросоюзі. У найбільш загальних рисах в Україні процес євроінтеграції та судової реформи синхронізовано, що обумовлено важливістю виміру справедливості у підготовці до вступу в Євросоюз та євроінтеграційним зовнішньополітичним курсом.

Також актуалізувалася необхідність створення відповідного міжнародного нормативно-правового акта, спрямованого на посилення та укріплення системи міжнародної безпеки, яка, на жаль, продемонструвала світові нові прояви порушення норм і звичаїв війни, застосування терору проти цілого народу та необхідність міжнародного захисту миру. Тому Україна як жертва агресії Росії, маючи вже певний досвід протидії вчиненню міжнародних злочинів та їх розслідування, повинна ініціювати створення Кодексу міжнародних злочинів.

В умовах війни та після її завершення фундаментальним завданням України має стати забезпечення права кожного потерпілого від російської агресії на справедливий суд. Відповідно метою діяльності органів кримінальної юстиції у повоєнний час має бути відновлення справедливості шляхом призначення адекватного заходу кримінально-правового впливу (покарання і заходів кримінально-правового

характеру) за вчинені міжнародні злочини. Серед засобів захисту прав і свобод людини і громадянина провідна роль належить саме правосуддю, яке має на меті відновлення справедливості.

Ключовим елементом існування Української держави є **національна безпека, яка має бути одним з головних пріоритетів її повоєнного відродження**. Загроза можливих військових конфліктів з імперськи налаштованою РФ залишатиметься високою навіть після перемоги, принаймні, в середньостроковій перспективі. При цьому треба враховувати, що мобілізаційний та військовий потенціал РФ значно перевищує український. Отже, надзвичайно важливим напрямом дій має стати створення ефективних виробництв оборонної техніки й таке розміщення критично важливих виробництв та інфраструктурних об'єктів, яке максимально забезпечуватиме їх функціонування за будь-яких агресивних дій з боку сусідньої держави, а відповідно забезпечуватиме й населення України.

Фундаментальною умовою майбутнього відновлення й процвітання України є **демографічне відродження внаслідок майбутньої привабливості країни для самореалізації громадян, реалізації їхніх прав і свобод, забезпечення якості життя**, створення ширших можливостей гідної праці, що цілком можуть покращити демографічні процеси.

Хоча і не варто розраховувати на повторення «бебі-буму» першого періоду після Другої світової війни, зокрема через зміну репродуктивних настанов, все ж є всі підстави очікувати певне підвищення рівня народжуваності, якого, втім, буде недостатньо навіть для простого відтворення поколінь.

Важливим завданням повоєнного часу для України має стати зниження дочасної смертності, передусім чоловіків, а, отже, підвищення середньої тривалості життя принаймні до середньоєвропейського рівня.

Ще одним завданням повоєнної України є **зміна масштабів**

і напрямів міграційних потоків, включно із перетворенням України із світового донора робочої сили на повноправного учасника її обміну, передусім завдяки поверненню частини українських емігрантів та регульованого залучення на роботу іноземців.

Осмислюючи **стратегію економічного відновлення України**, зазначимо, що перетворення у цій сфері передусім мають бути спрямованими не на просту відбудову зруйнованої ворогом економіки, а на її **реконструкцію та модернізацію**. Це означає перехід від сировинної моделі до домінування виробництва із високою доданою вартістю, досягнення і підтримку впродовж тривалого періоду високих темпів інтенсивного економічного зростання, визначення чітких пріоритетів і драйверів розвитку у поєднанні із широкопрофільною економічною базою, що включатиме розвинену промисловість, високопродуктивний агропромисловий комплекс, сучасні оборонні галузі. При виборі об'єктів інвестування треба надавати перевагу високотехнологічним виробництвам, що розвиватимуться у тісній взаємодії зі сучасною наукою, зокрема з Національною академією наук України, провідними університетами нашої країни.

Відновлення зруйнованої економіки, передусім інфраструктури, потребуватиме колосальних інвестицій; тому величезна роль належатиме залученню коштів із-за кордону, перемовини щодо яких потрібно вести ще під час війни. При здійсненні інвестиційних програм треба постійно дбати про збереження і розвиток цивілізаційної суб'єктності України, враховуючи не лише цінності, а й інтереси країн-партнерів (союзів країн) та їх політиків, а також приватних, зокрема транснаціональних інвесторів.

Принципово необхідним є встановлення і збереження балансу між ринковою економікою й державним протекціонізмом, що забезпечує як гарантований добробут громадян, так і їх успішну самореалізацію, яка

гарантується й регулюється законом, а не свавіллям чиновників. Досягнення такого балансу потребуватиме створення умов для підтримки середнього класу, послаблення податкового тягара з одночасним забезпеченням неухильного контролю за дотриманням вимог законодавства, експортної орієнтації економіки, підвищення платоспроможності населення як ключового споживача створюваної продукції та послуг.

Загалом розвиток економіки має створити надійний фундамент безпеки країни і безпеки кожної її території, кожної людини шляхом або виробництва необхідної зброї, або її придбання у найкращих виробників за кордоном.

І на завершення: що конкретно означає перемога України у війні? Якими можуть бути критерії реальності цієї перемоги й гідного миру? Гадаю, що таких критеріїв можна було б виділити доволі багато. Але який критерій буде головним? В методологічних й світоглядних координатах метаантропології, а також метаантропологічного потенціалізму, відповідь може бути така: **основоположним критерієм перемоги в російсько-українській війні може бути лише збереження і розвиток цивілізаційної суб'єктності України, що передбачає збереження Української держави, особистісного потенціалу її народу на міжнародно визнаній території**.

Переможна повоєнна Україна має перетворитися на **східноєвропейський центр гідності й справедливості, свободи і єдності, де ніхто з громадян не залишається осторонь**. Повоєнна Україна повинна бути побудована на фундаменті конкурентної економіки, науково обґрунтованого відновлення довкілля, ефективного й гуманістичного управління, цілісного духовно-культурного розвитку, що зумовлює збереження і розвиток цивілізаційної суб'єктності нашої країни та особистісного потенціалу українського народу.

«Філософія для дітей» В. Сухомлинського – в Австралії

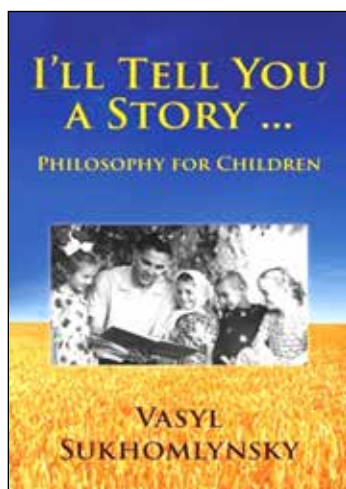
Початок 2025 р. ознаменувався довгоочікуваною подією в міжнародній сухомлиністиці. В Австралії, у видавництві EJR Publishing вийшла книга Василя Сухомлинського «Я розповім вам казку... Філософія для дітей» (2016) в англomовному перекладі – «I'll Tell You a Story... Philosophy for Children».

Принагідно нагадаємо про українське видання твору. Це художні мініатюри В. Сухомлинського, подані у семи тематичних розділах та уривки з його книги «Як виховати справжню людину», присвячені питанням педагогічної етики, зачинателем та прибічником якої і був Павлиський педагог. Книгу видано в 2016 р. харківським видавничим домом ШКОЛА і вже кілька разів перевидано.

Вже відомий в Україні австралійський педагог **Алан Кокеріл**, учитель, перекладач, дослідник спадщини В. Сухомлинського, переклав твори англійською мовою. У 2013-му було здійснено українсько-австралійський проєкт: діти ілюстрували вибрані казки В. Сухомлинського. Малюнки фіналістів увійшли до невеличкої книги «World of Beauty. Tales from Pavlysh» («Світ краси. Казки з Павлиша»), що австралійський сухомлиніст видав англійською, українською, японською, китайською та іншими мовами. Від 2015 р. вчений випускає бюлетень «Sukhomlinsky News», в якому вміщує переклади уривків з педагогічних творів та художніх мініатюр В. Сухомлинського. З усіма випусками бюлетеня можна ознайомитися у віртуальному читальному залі Фонду В.О. Сухомлинського ДНПБ (*Sukhomlinsky News: translations, articles and news* |, б. д.) або на сторінці закладу у фейсбуці #sukhomlinskynews. Алан Кокеріл переклав також

В. Сухомлинського «Серце віддаю дітям».

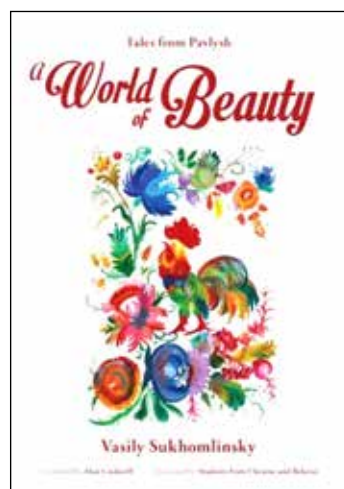
Появі книги «I'll Tell You a Story...», як зазначає координатор проєкту А. Кокеріл, передувала «багаторічна робота, до якої було залучено багато людей. Передусім він наголошує на винятковому внеску **Ольги**

Сухомлинської, «яка підтримувала мої тридцятирічні зусилля в популяризації творів її батька». Він також дякує колегам, які разом із ним працювали над перекладом текстів – **Наталії Безсаловій** (Nataliya Bezsalova) та **Берті Караїм** (Berta Karaim), «які наблизили спадок Сухомлинського до англomовної аудиторії. Я врахував їхні знання української мови, готуючи рукопис до публікації, віддаючи належне їхнім зусиллям у перекладі як художніх мініатюр, так і вступних текстів.

В англійському перекладі додано невеличкий розділ «Від перекладачів», де, крім координатора проєкту і упорядника текстів А. Кокеріла, про свою роботу написали Н. Безсалова та Б. Караїм. І якщо друга обмежилася коротким вступом, то перша, під заголовком «Прихований ефект оповідань Сухомлинського» описала сучасні приклади терапевтичного ефекту прози педагога. Протягом чотирьох місяців

українські вояки слухали оповідання, і протягом чотирьох місяців вони приносили їм надію і радість. «І вони на мить забувають, що кожна хвилина може бути останньою, – тихо додав мій друг, який записував оповідання Сухомлинського та надсилав їх на передову, щоб на-

дати моральну підтримку після повномасштабного російського вторгнення в Україну у 2022 році». Перекладачка зазначає: «Василь Сухомлинський не призначав свої оповідання для людей на полі бою. Його основною аудиторією мали бути педагоги й діти, особливо ті, хто постраждав від посттравматичного стресу внаслідок Другої світової війни. Їхні батьки, які повернулися з війни, або матері, вдови, що залишилися без підтримки, були сповнені горя й тривоги, які негативно впливали на дитячі серця й розум. Краса, яку спостерігав і описував Сухомлинський, разом із чеснотами, про які він говорив і які демонстрував, мала надавати цілющий ефект. Його оповідання досягли своєї мети. На жаль, через вісімдесят років ці історії знову потрібні, щоб заспокоїти страх і полегшити величезний стрес, зокрема той, що відчувають солдати. Хто знає, можливо, після завершення війни оповідання Сухомлинського знову

допоможуть зцілити розбиті серця та душі українців».

Посилається Н. Безсалова також на свій позитивний досвід учителювання в школі, коли вона знайомила дітей з оповіданнями В. Сухомлинського «Конвалії для Наталії», «Підлога буде чиста ...а душа», що входили до «Читанок». Вона наголошує на можливості використання оповідань у сімейному вихованні, коли батьки можуть читати оповідання і разом обговорювати їх зміст.

Наприкінці книги поміщено Прикінцеві нотатки (їх загальна кількість 94), де подано тлумачення слів, які можуть бути незрозумілими для англomовного користувача: *калина, пролісок, бабине літо, вареники, борщ* та ін., а також роз'яснено деякі події Другої світової війни, географічні назви, які зустрічаються в оповіданнях, що ввійшли до книги. Ці примітки свідчать, з якою увагою і обережністю і навіть любов'ю підійшов автор проєкту до видання художніх мініатюр В. Сухомлинського.

Книгу завершує перелік ресурсів, створених і підтримуваних А. Кокерілом, а саме: покликання на електронні книжки, сайт, ютуб-канал, радіоподкасти, блоги та щомісячний бюлетень.

У січні 2025 р. відбулася онлайн-презентація книги В. Сухомлинського «I'll Tell You a Story... Philosophy for Children». А. Кокеріл розповів про роботу над перекладом, читав оповідання з книги. В обговоренні взяли участь перекладачі Н. Безсалова та Б. Караїм, а також учені ДНПБ України імені В.О. Сухомлинського Ольга Сухомлинська та Леся Сухомлинська. Учасники обговорювали важливість цінностей, проілюстрованих в текстах.

Леся СУХОМЛИНСКА,
старший науковий співробітник відділу педагогічного джерелознавства та біографістики ДНПБ імені В.О. Сухомлинського, доктор філософії

Віктор АНДРУЩЕНКО,
ректор Українського
державного університету
імені Михайла Драгоманова,
доктор філософських наук,
професор, член-кореспондент
НАН України,
академік НАПН України

Тільки ті народи зможуть відшукати й реалізувати належну відповідь, хто осягнув уроки минулого, зробив належні висновки, відповідні узагальнення, мобілізував людські і матеріальні ресурси, здобув необхідні знання та практики, сконцентрував інтелект, почуття (відчуття) і волю. Непересічну роль у цьому відіграють наука, освіта і культура. Особливо освіта. Адже вона осягає шлях для кожного, забезпечує доступ до знань, сила яких безмежна.

Нині українська освіта функціонує в реаліях війни. Її головне завдання полягає у зрощенні, мобілізації людського потенціалу на перемогу над ворогом, підготовці фахівців, здатних конструювати й застосовувати захисну зброю, формуванні патріотичного світогляду поколінь, гуманістичної аксіології, бажання і вміння дати належну відсіч ворогові, а далі – жити людським чином разом з цивілізованими народами Європи і світу.

За прогнозами вчених, означені параметри освіти збережуться і в післявоєнний

Після війни: контури української освіти (спроба прогностичного аналізу)

Передбачити майбутнє важко, а може, й неможливо. Світ надто суперечливий і зміни, що відбуваються в ньому, нерідко шокують своєю невизначеністю навіть найбільш досвідчених інтелектуалів. «Багато є, Горацію, на світі, що і не снилось нашим мудрецам», наголошує Гамлет, головний герой однойменної п'єси знаменитого В. Шекспіра. І це справедливо, втім, основи, підстави, ресурси для передбачення майбутнього все ж таки існують. Воно (майбутнє) завжди стоїть на плечах сьогодення, соціального досвіду глибокої історії, розгортається як відповідь на виклик тих суперечностей та обставин, які щораз з новою силою загрозливості постають перед суспільством в той чи інший період його існування та розвитку.

період. І це зрозуміло. Адже освіту завжди розглядали як засіб і основний механізм навчання умінню жити, боротись і перемагати, створювати комфортний світ добробуту та культури, йти в ногу з народами цивілізованого світу. Українська освіта споконвіків була й залишається нині потужною силою, джерелом найпередовіших ідей, поглядів, концепцій, спираючись на які, українцям вдалося перебороти ординську кочову стихію, численні спроби чужоземців щодо підкорення її території та людності, витримати випробування світовими війнами, зрештою, вирватися з лабет імперії, здобути віками омріяну незалежність.

Здавалося б, ось вона – свобода! Живи, твори, створюй і перемагай. На жаль, сьогодення послало нам ще одне, мабуть, найтяжче й найбільш загрозливе випробування – військову агресію російської федерації, яка, погрожуючи ядерною зброєю, прагне не тільки завоювати, підкорити, зруйнувати, пограбувати чи навіть обернути в рабство. Нинішні окупанти поставили собі за мету знищити народ, націю, культуру, стерти з лиця землі все, що створювалося багатотисячолітньою українською людиною, яка

цілком закономірно вважається однією з повноправних суб'єктів-засновників людської цивілізації.

Немає сумніву, ці задуми приречені. Україна і українці підуть далі. Разом у єдності та взаємодії, безпеці й добробуті, з цивілізованими народами, державами і культурами. Основною підставою для цього висновку є неймовірна і непереборна сила духу, працьовитість і військова звитяга, потужний інтелект, гуманістично розгорнута наука, освіта і культура, які у всі часи створював, розвивав і захищав наш народ, і які супроводжували українців упродовж їхньої історії. Ці ж чинники будуть слугувати й надалі потужною зброєю перемоги, дороговказом та ниткою Аріадни миролюбного облаштування майбутнього.

Майбутнє наближають люди. Своїм розумом та працею вони відточують контури світу, про який мріяли і який створювали попередні покоління. У всі часи їх працю осягали й супроводжували наука, освіта і культура. Особливо освіта. Вона передавала новим поколінням осмислений досвід, заглядала за горизонт сущого, формувала мету, ставила завдання, зосереджувала

волю і прагнення людини до дії. Власне, цим самим вона переймається й у наші дні, прогнозуючи й (у міру можливостей) формуючи власне єство і контури. Завдань багато, як кажуть, роботи непочатий край.

Першим і головним завданням облаштування української післявоєнної освіти є оновлення її змісту, центром якого має стати історична правда про росію як споконвічну тоталітарну, загарбницьку державу, як «в'язницю народів», яка повсякчас нав'язувала підкореним народам власну ідеологію та волю, нівелювала їх ідентичність, зрощувала меншовартість.

Означена правда приховувалася від людей майже весь час перебування українців у лоні царської та більшовицької (радянської) історії. Росія повсякчас спотворювала її. Намагаючись утвердити себе своєрідною «пуповиною світу», «обраним народом», покликаним володарювати, вона постійно викрадала культурні надбання, створені українським людом, привласнювала їх й видавала за свої, нібито створені власними зусиллями. Засобами науки, освіти і культури вона зрощувала меншовартісну свідомість українців, себе ж постійно називала «старшим братом», який,

мовляв, «гуртує, веде, підтримує, захищає». Насправді це не так. Так званий «старший брат» постійно домінував, притісняв, принижував, жорстоко і жорстко (не тільки просвітницькими, але й поліцейськими методами) нав'язував власну волю, причому як українцям, так і всім іншим народам, які входили до складу імперії.

Військове вторгнення РФ в Україну означені фейки посилили. Очищення свідомості українців від російських наративів, компартійної марксист-

мають бути фундаментальні лінії освіти та виховання післявоєнного покоління дітей та молоді у всіх закладах освіти.

Як кажуть, «краще поганий мир, ніж хороша війна». І це справедливо. Війна – вбиває, руйнує, спалює; мир – народжує, зрощує, створює. Освіта має виховувати «людей миру», справжніх миротворців, які не приймають насильство, наругу над усім живим, а тим паче, людини над людиною. Наріжний камінь освіти має нести ідеї «вічного миру»

підготовку, будівельну та медсестринську справу, виховати безпекову свідомість і компетенції готовності до захисту Батьківщини.

Важливо також суттєво посилити європейський вектор облаштування майбутньої освіти. Українці – це європейці. Наше місце в Європі. Освіта має навчити кожного умінню і бажанню жити і працювати за європейськими стандартами і цінностями. Водночас Україна має привнести в Європу власні національні культурні цінності,

має враховувати також помітне загострення міжнародних політичних відносин, формування нових контурів світу, загрозове розгортання екологічної ситуації, гібридної світової війни, стану соціальної турбулентності тощо.

Додаткового осмислення й впровадження в освітній процес потребують власне освітянські проблеми, серед яких вирізняються підготовка фахівців, здатних до організації центрів фізичної та психологічної реабілітації та реінтеграції в українське суспільство громадян, особливо військових, дітей та підлітків, які повертаються з рашистського полону, до реалізації української форми миру, створення і впровадження так званої «наукової освіти», реалізації програм академічної мобільності, залучення молоді до виконання міжнародних проєктів, створення центрів та філіалів провідних університетів світу в Україні та українських освітніх центрів – у провідних країнах Європи і світу та ін. Як зазначає В. Кремень, «...освіта покликана здійснювати цілісний індивідуальний розвиток кожної людини, з формуванням в неї загальнонаціональних цінностей у контексті загальноцивілізаційних процесів. Це забезпечує єдність і згуртованість української нації, усвідомлення національного інтересу і готовність відстоювати, захищати й обороняти українську державу. Саме таке завдання доля поклала на сучасне покоління українців, які дають гідну відсіч на російське повномасштабне вторгнення, на російську війну проти України»¹.

“ Українці – це європейці. Наше місце в Європі. Освіта має навчити кожного умінню і бажанню жити і працювати за європейськими стандартами і цінностями. Водночас Україна має привнести в Європу власні національні культурні цінності, показати їх велич і загальнокультурне значення. Навчити покоління умінню жити в єдності і співпраці, у мирі і злагоді є чи не головним покликанням післявоєнної освіти ”

ської ідеології та пропаганди, облудливої радянщини й водночас відродження справжньої правди історії, сьогодення й перспектив майбутнього розвитку є завданням актуальним і невідкладним. Саме цьому насамперед й має підпорядковуватися післявоєнна освіта, просвітництво, культура і виховання. Центром має стати формування наукового світогляду особистості, а його нервом – сформоване видатними українцями гасло «подали від росії!».

Наступним, не менш актуальним напрямом і завданням модернізації післявоєнної освіти є утвердження її спрямованості на зрощення авторитету миру та мирного співіснування народів України, Європи і світу. Світ без війни, світ без насильства, світ миру та праці, солідарності та свободи – такими

Іммануїла Канта, «благочиння перед життям» Альберта Швейцера, категоричного морального імперативу, закладеного учителем десяти тисяч поколінь, великим китайським мислителем Конфуцієм.

У той же час майбутня освіта має враховувати той незаперечний факт, що в світі існує загалом ще досить багато «зла», яке несе з собою агресію, насильство, несправедливість. Освіта має виховувати в людині здатність захистити себе, свою країну і народ від можливого військового вторгнення. Вона має стати школою захисника Вітчизни, здатного створювати ефективну захисну зброю й уміння застосовувати її у разі потреби. Задля цього освіта має посилити природничо-математичний та техніко-технологічний сегменти, довійськову

показати їх велич і загальнокультурне значення. Навчити покоління умінню жити в єдності і співпраці, у мирі і злагоді є чи не головним покликанням післявоєнної освіти.

Варто мати на увазі, що не тільки війна, але й багато інших викликів стоять перед українською освітою. Модернізація освіти – це перманентний процес її оновлення як за змістом, так і за способами організації. Поряд з військовою виклики до освіти формують глобальні проблеми сучасності (енергетична, екологічна, продовольча, інформаційна тощо). Своєрідними викликами є зміна клімату, інтенсивне освоєння космосу, найновіші досягнення природничих та техніко-технологічних наук, тотальна інформатизація, активізація такого явища, як «штучний інтелект». Освіта

¹ Епоха креативних змін [інтерв'ю з президентом НАПН України, академіком НАН України і НАПН України В.Г. Кременем; провела Л.І. Ткаченко]. Освіта і суспільство. 2025. № 1(82). с. 13.

академіком НАН України і НАПН України В.Г. Кременем; провела

Юлія ШАБАНОВА,
директор
науково-дослідницького центру
«Інститут світової культури»,
професор кафедри
музикознавства, композиції
та виконавської майстерності
КЗВО «Дніпровська академія
музики» ДОР,
доктор філософських наук,
професор

Особливість трансформації диктує світогляд. Метамодерну — принципово нової культурної парадигми, що її фіксують дослідники з початку XXI століття. Метамодерн, спираючись на платонівську позицію «мета» (метаксис) у значенні «між», визначає константою часу коливання між бінарними опозиціями, якими виступають Модерн (з його просвітницькою ідеєю освіти) й Постмодерн (що протягом XX століття демонструє скепсис і зневіру в цінності Модерну), провокуючи реформаторські зміни в освітній моделі класичного (знанієвого) зразка та породжуючи діяльнісний підхід. Метамодерн зберігає просвітницькі цінності Гуманізму, визначаючи Модерн як стратегію освітнього розвитку й при цьому не заперечує й постмодерні експерименти на тлі негациї модерних досягнень. Результатом метамодерної

Я-компетентність як детермінанта метамодерної освіти

Світ кардинально змінився й продовжує стрімко змінюватися. Україна, переживаючи драматичний період своєї історії, набуває нового значення в світових процесах, займаючи відкрито та потенційно центровану позицію в активізації процесів формування цінностей майбутнього. В цих умовах, сучасна вітчизняна освіта потребує не просто реформування, а кардинальної трансформації. Це глобальне завдання вимагає принципово нового вирішення відповідно до часових викликів. Тому освіта не просто важлива складова здійснення національної політики, а її визначальний чинник, що формує та управляє свідомістю, й як похідне – економічними, політичними, соціальними та іншими аспектами державності. Саме в межах освіти формуються цінності, на підставі яких здійснюються практичні компоненти багатомірної соціальної системи. Відповідно до стрімкого руху змін, освіта потребує не реформ (реорганізацій по форм, які переважно відбуваються у вітчизняному освітньому середовищі останнім часом), а смислового трансформування змісту освіти, якому зараз приділено недостатньо уваги.

освіти має стати очікувана нова якість цілісності у вигляді холономного світорозуміння. Непередбачуваність, невизначеність, нестабільність, невпевненість як константа часу вимагають від освіти гнучкості форми та динамічності її здійснення відповідно до смислів, що постають у новій реальності у вигляді збирання всього попереднього досвіду людства. У становленні цього сценарію ключовою персоналією, як і раніше виступає Людина, сутнісною ознакою якої є пізнання та розвиток. Якщо освіта кон'юнктурно працює на споживача (чи то матеріальних речей, чи то інформації), вона втрачає головну ознаку Людяності – як відкритість до смислового розвитку та кардинальних змін. Як не прикро, але прикладний характер сучасного навчання сприяє формуванню споживчого способу життя як норми, а освіту все більше перетворює на прикладну підготовку. Парадокс міститься в тому, що в час невизначеності та

мінливої дійсності підготувати людину до умов, що змінюються швидше ніж завершується певний етап навчання, неможливо. Тому ми бачимо, що кількість людей, які колекціонують дипломи, швидко збільшується, а усвідомлених фахівців катастрофічно не вистачає.

Відповідно до тенденцій Метамодерну специфічною антропологічною характеристикою стає кардинальна зміна в усвідомленні топосу (як в соціальному, так і в онтологічному вимірі). На зміну сталому розумінню місця людини в світі приходить атопічність, чому сприяють процеси диджиталізації усіх соціальних форм. Атопічність робить наголос вже не на особистості, а на індивідуальності. Внутрішня неповторність стає точкою розгортання креативності, як прояву нової широти, завдяки якій Людина свідомо «працює із собою», тобто творить себе в мінливих зовнішніх ситуаціях, зберігаючи та розгортаючи свою неповторність. Ця неповторність – є духовним ядром

Людини, тому духовність в метамодерній освіті стає метою, провідним принципом й визначальною цінністю. Необумовлена ідеологічними чи релігійними обмеженнями, чиста духовність через атопічність як рису метамодерної свідомості, постає джерелом формування освітнього смислу. Саме у цьому контексті має набути продуктивного розгортання національна ідея, як творча реалізація індивідуальної неповторності українців й потенціальних можливостей через освіту заявляти про цінності свободи та незалежності. У цьому контексті, продуктивно виявляється концепція академіка В.Г. Кременя та його напрацювання щодо національної ідеї як змістовного чинника формування через освіту української людини та концепції людиноцентризму в освіті.

Отже, стратегічно метамодерна модель освіти спрямована до модерних цінностей Просвітництва, Істини, Гуманізму. А духовність – як

жива Людяність з урахуванням особливостей національної ідентичності та універсальна сутність людини, має стати об'єктом та суб'єктом всіх вимірів метамодерної освітньої стратегії. У надрах української педагогіки вчення К. Д. Ушинського, А. С. Макаренка, В. О. Сухомлинського та інших українських педагогів міститься невичерпний потенціал, який потребує сучасного прочитання.

Тактикою здійснення метамодерної освіти стають постмодерні реформаторські надбання у вигляді компетентнісного підходу, але ж не у прикладному, а світоглядному вимірі. Брак усвідомленої освіти в прагматичному налаштуванні професійної підготовки спонукав європейську освітянську спільноту звернутися до так званих Soft Skills, тобто загальних компетентностей, ще 40 років тому. Початковий імпульс ця тенденція отримала в межах Міжнародного товариства інженерної педагогіки (IGIP), куди увійшла й Україна. Наприкінці XX століття в надрах інженерної педагогіки формується тенденція взаємодоповнення загальних компетентностей, що формують свідомість та його ціннісний вимір, та професійних компетентностей, як прикладних навичок впровадження фахових знань в професійну діяльність. Нині всі освітні стандарти в Україні побудовані на взаємодоповненні загальних (Soft Skills) та професійних (Hard Skills) компетентностей. Але в дійсності фіксується

застарілий підхід до формування загальних компетентностей, які мало пов'язані з практикою реального життя в цифровому світі. У концепції метамодерної моделі освіти з урахуванням креативної відкритості до непередбаченості особливу увагу потребують не стільки Soft Skills — загальні компетентності, скільки Self Skills, тобто Я-компетентність, яка виявляється осередком формування змісту освіти, сенсом якої є Людина цілісна. Я-компетентність виступає основою успішної реалізації як професійних, так і загальних компетентностей та відображає провідні запити культури Метамодерну. Отже, назвемо визначальні ознаки Я-компетентності (Self Skills), що мають формуватися у процесі сучасного навчання:

Усвідомлене само розуміння – незалежно від зовнішніх, соціально-обумовлених стереотипів, ідеології чи пропаганди. Творення себе, детерміноване інтенцією смислів, а не формальним накопиченням інформації.

Автономне мислення – здібність виходити за межі звичних рішень, знаходити принципово нові підходи, а не нові комбінації старих знань.

Когнітивна гнучкість як тип нелінійного мислення та ризомного способу пізнання, що формує адаптивність в умовах непередбачуваності.

Особистісна відповідальність за власну освіту та її усвідомлений вибір, що визначає сама людина, а не держава, міністерство та навчальні заклади.

Агентність суб'єкта освіти

як спроможність здійснювати ситуативний вибір, діяти цілеспрямовано та стратегічно, орієнтуючись на власні цінності та запити, готовність до самотрансформації та трансформації дійсності, відповідно до вищих еволюційних цілей нації, соціальної спільноти, країни, планетарної культури в цілому.

Емоційна грамотність – володіння основами психології пам'яті, психології уваги, психології масового впливу, психології реагування на виклики інформаційного простору, вміння точно висловити свою думку, ефективно себе презентувати.

Компетентність емпатії та самоемпатії як інтро-суб'єктивна позиція самодослідження та екстраполяція освітнього досвіду на спосіб комунікації з Іншим в особистісному та соціальному вимірі; постає як «людяність», тобто інтерпретація власного досвіду як частини загально-культурного досвіду людства.

Національна компетентність як укорінене підґрунтя національної ідентичності в інтеграційній цілісності планетарної культури та цивілізаційних цінностей.

Для реалізації Я-компетентності в освіті, змістом якої визначається Людина в її цілісному здійсненні, метамодерна модель освіти має набути наступні ознаки: трансдисциплінарність, перформативність, розмитість просторових меж освітнього процесу, індивідуальна інтерпретативність, особистісна усвідомленість та включеність в глобальні виміри становлення людства,

синтез наук та мистецтв, національна неповторність.

Наголосимо, що відповідно до цінностей Метамодерну людиноцентризм робить наголос на внутрішній неповторності людини, що стає точкою розгортання її креативності. Людина творить себе в мінливих зовнішніх ситуаціях, зберігаючи та реалізуючи свою унікальність як духовне ядро. Позбавлена ідеологічних чи релігійних обмежень, нова духовність через людиноцентризм як рису метамодерної свідомості постає джерелом формування смислів сучасної освіти.

Саме в цьому контексті має відбуватися продуктивне розгортання національної ідеї: по-перше, як основи творчої реалізації індивідуальної неповторності української молоді; по-друге, як фундаменту потенціальних можливостей через освіту формувати систему універсальних цінностей, що дозволяють культивувати людяність у сучасному мінливому світі.

Отже, в метамодерній моделі освіти нова духовність, як необумовлене прагнення відкрити в собі Людину, на відміну від прикладних та кон'юнктурно-прагматичних тенденцій професійної підготовки, постає визначальним змістом всієї освітньої архітекτονіки, центром якої є Людина цілісна. Якщо ми турбуємося про Україну, то зобов'язані зроби ставку на духовно-культурне виховання та запобігти втраті Людини в неоднозначних процесах диджиталізованого світу.

Микола ЖУЛИНСЬКИЙ,
директор
Інституту літератури
ім. Т. Г. Шевченка НАН України,
доктор філологічних наук,
професор, академік НАН України

Лист до Ліни Костенко. Січень 2011 (Замість рецензії)

Ви не написати цей роман не могли. Інша справа – публікувати. Я вважаю, що треба було його публікувати, бо не могли Ви далі бути тим громовідводом, у який щоденно, щомиттєво вдаряють блискавки духовного і морального звиродніння нації. Яким би духовно могутнім не був би цей громовідвід, він довго витримувати ці удари не зміг би – хай тепер інші, небайдужі, які, як і Ваш герой (чи не-герой?) проламуються крізь абсурд, переживатимуть, вчитуючись у рефлексії «українського самашедшого», ті ж, що й він, душевні болі та моральні травми.

Ця оповідь «українського самашедшого», ця сповідь українського інтелігента, це рефлексування національно свідомого інтелектуала втягус читацьке сприйняття поволі в «чорну діру» абсурдного буття українського інтелігента, який з позицій само- та світорозуміння намагається зрозуміти першопричини неможливості самореалізації в цьому українському неукраїнському світі. Хто винен? В чому головна причина? Чому вульгарна, споживацька реальність протиставляється тому, хто хотів, хто бажав нормального буття не так для себе, як для України? Ваш оповідач не поривається до стану «буття-в-собі», тим більше – «буття-для-себе», бо ж починав із студентського «голодування на граніті» – там і зародилося його кохання, його надія на гармонійну сім'ю, цікаву, престижну роботу і, ясна річ, на корисну працю в ім'я розбудови незалежної України.

Читаючи далі «Записки...», переконуєшся, що невблаганно наростає (в цьому суть внутрішнього розвитку романного сюжету) інтелектуальний розрив між моральними присудами і дією. Моральні осуди

і присуди нарощуються, вони переповнюють свідомість, отруюють дух, знесилюють духовну енергію, а місця для дії нема. Нема дії. Чому? Може наш герой – не-герой не здатний на якісь вчинки, на дію? Ні, здатний. Бо ж наважився на самогубство. Та страшно – чи не найстрашніше для нього, нашого сучасного молодого, дещо вже й середнього, покоління є те, що воно не знаходить себе в українському світі, не може себе реалізувати, тому воно й рефлексує, комплексує, дратується, відчаюється, озлоблюється... Спочатку нема належних умов і підстав для дії, для вчинку, потім нема бажань, нема енергії для дії, для вчинку. Гегель у «Феноменології духу» писав: «Справжнє буття людини – це радше її вчинок; саме в ньому індивідуальність реальна...»¹.

Самокритика безжалісна. Навіть місцями якась садистсько солодка, підсилена жорстокими осудами дружини, яка називає свого чоловіка «безнадійним лохом», «нудним технарем», «інтровертом», «людиною без амбіцій». Та й наш «герой – не-герой» себе не жаліє. Можливо надто самокритично судить себе, обвинувачує, бореться сам із собою в думках («А я в основному перемагаю себе»), «вигортає» на сторінки щоденника нестерпно пекучі «фантомні болі душі». Називає себе «рефлектуючим неврастеніком», який разом із суспільством, передусім із його неорганічною, відчуженою владою, «обростає абсурдом».

У хвилини розпачу він навіть висловлює страшні думки, які він аж ніяк не поділяє, проте вони мимоволі зароджуються в його пам'яті: «Краще б такої України взагалі не було. Мріяли б про неї, боролися б. Підросли б нові покоління,

ладні за неї життя віддати. Література була б – хай заборонена, хай самвидавська, але ж література, а не це – заслинене матюками плюгавство».

Ви блискуче відтворили цей надзвичайно складний процес «занурення» сучасної людини у несамовитий вир національних і планетарних проблем, конфліктів, процесів і психологічно достовірно довели, що внаслідок цього заглиблення, а далі й розчинення в проблемних напругах віку відбувається часто незворотній процес відчуження індивіда від світу реальності. Це щось на зразок інстинктивного самозахисту – перехід у стан самозамикання у світі індивідуальних тривог і проблем. Це те, що Гегель визначає як «діяльна свідомість».

Ваш «герой – не-герой» визнає, що він тому неповноцінний громадянин, що терпить. А не діє. Він ще може «тримати лінію фронту», а от зважитися на День гніву – аж ніяк! Та потреба дії, вчинку в ньому визріває. Усвідомлює, що ті, що окупували владу і розкошують безкарно на його очах, виживають його із життя, але терпіння повинно колись урватися! Це «чути», це прокидається в роздумах і рефлексіях «українського самашедшого», який намагається виборсатися із «липкої атмосфери звироднілого суспільства». Спочатку герой – не-герой «не бачить тих, у кому визріває бунт, хто вирощує непомітно» для інших непокору, громадянський протест, але вони є. Такі, як Тінейджер, який начебто глухо відсторонений від проблем своєї країни – «сидить у навушниках, з ввічливо відсутнім виразом обличчя, слухає голоси природи». Мова в цих тінейджерів йде лише про Інтернет, комп'ютер, самі вони

Я ледве вхопив перед Новим роком у книгарні «Наукова думка» Ваші «Записки українського самашедшого», хоча вже встиг прочитати думки і враження в різних виданнях, зокрема, Володимира Панченка, Івана Малковича та Івана Дзюби в «Дні». Думав не читати рецензій, поки не дочитаю книжку, але не терпілося дізнатися, що думають про роман розумні люди. З Іваном Дзюбою обмінювалися враженнями і під час засідання Президії НАН України, і по телефону обговорювали... Здається, за всі двадцять років незалежності жоден твір, крім Вашого «Берестечка», не викликав такої високої хвилі читацьких зацікавлень, як Ваші «Записки...». І ця хвиля наростатиме, бо Ви доторкнулися багатьох «больових точок» сучасної української дійсності та, головне, української душі.

¹ Гегель. Феноменологія духу. Київ : «Основи», 2004. С. 226.

беземоційні, глухі до всього, аполітичні.

Такого жорстокого, вірніше, жорсткого художнього діагнозу внутрішнього світу нашого сучасника ніхто ще не ставив. Цей діагноз важко сприймати. Боляче гірко. Не хочеться сприймати. Бо спочатку не бачиш надії. Вражаєшся чутливістю реагувань «героя – не-героя», його муками сумління, гостротою інвектив, морально сам, як читач, травмуєшся стрілами іронії і сарказму, захоплюєшся дотепністю образних визначень, точністю соціального аналізу і моральних присудів і мимоволі себе ловиш на очікуванні надії, на сподіванні, що це покоління із «світу самовідчуженого духу» (Гегель) буде «інвертоване на свободу».

Так і сталося!

Саме тому, що не хоче втрачати свою країну, «український самашедший» починає усвідомлювати, що болісні рефлексії, спричинені безконтрольним всотуванням у свідомість і почуття національних і світових тривог і нещастя, або виштовхують його безповоротно на маргінес суспільного життя («Фактично я теж неповноцінний громадянин, бо я терплю»), або спонукають «тримати лінію фронту».

Ви «вхопили» в немилосердно болісну пастку особистісних переживань і українську душу, і саму Україну, за Вашим же визначенням, «на бездорожжі». Я б сказав: «на перехресті», там, де у нас, на Волині, ставили хрести, «фігури» – щоб не водило людиною, щоб відігнати злих духів. Ви в своєму романі цих «злих духів» України діагностували безжально, чітко, безкомпромісно.

Те, чим хизувалася влада ще за прем'єрства Віктора Ющенка, його президенства, і те, що намагається виставити як апофеоз демократії на європейські оглядини влада нинішня, і що є насправді є лише маскою, якою прикривається

справжнє обличчя цієї влади, – це свобода. І от цей «український самашедший», якому ввірено казати, як це дозволялося юродивим за деяких російських царів-деспотів, говорити правду у вічі, пояснює, що таке свобода в Україні: «Свобода хамства, свобода невігластва, свобода ненависті до України. Все, що є ничого й зловорожого, вигрівається під сонцем нашої демократії. Україною правлять люди, які її не люблять і яка їм чужа». І далі розгортається у формі запитань-відповідей пояснення першопричин і наслідків свободи як «інтоксикації слова», щось на зразок, за Вашим проясненням, «внутрішньовенного вливання брехні»:

«Що це? Плебейство, чорна діра свідомості? Наша нездатність побудувати свою державу? Виснаження нації до цілковитої втрати життєвих сил? Чи, може, це просто Страшна помста імперії – хотіли свою державу – маєте. Ось вам ваша держава, ось вам ваша культура, ось вам ваша свобода. Ось вам Троянський кінь, з якою повискають усі ті парторги й комсорги, райкомівці й обкомівці, і директори військово-промислового комплексу. Вони й очолять вашу державу, вони її і розвалить».

Це вони в своїй зятятій заланності, жадібності заковтати побільше влади, землі і коштів обікрали національну культуру, загадили саму суть ліберальної демократії; це вони культивують культур-нігілізм і, що найтривожніше, системно впроваджують принцип: «жизнь по понятиям», який в перекладі на «регіональну мову», буде звучати так: «Всё будет Донбас!» Відомо, який відгук має таке «випадання» із культури і моралі в суспільних настроях, як воно вульгаризує суспільство, маси. Колись Ортега-і-Гассет з тривогою застерігав, що «маси заявляють про своє право на вульгарність», і передчував-передбачав настання епохи занепаду,

варварства, регресу. А Ваш «український самашедший» додав би: моральної деградації, агресивності, насильства, жорстокості. І духовної кризи українського суспільства.

Духовно ослаблений національний організм уже сьогодні вистигає під холодними інтерв'ютами глобалізації, стає безпорадним, невідпорним перед масованими атаками різного роду й виду асиміляцій, креолізацій, акультурацій, що неминуче призводить до найголовнішої травми – денаціоналізації. І цю травму наносить передусім внутрішній ворог, ясна річ, підсилений інформаційними антиукраїнськими ін'єкціями з боку Росії. Ім'я цього ворога – шовінізм. Його суть, характер, прийоми камуфляжу, мімікрії чітко визначає «український самашедший»: «Привид ходить по Україні, привид шовінізму. Часом він вилазить на трибуну і вимагає другої державної мови. Часом стрибає по снігу, як підбита ворона, підпираючись костокрилим костуром. Часом курсує в коридорах влади в костюмі від Версаче. Часом вищирюється з нахабної фізіономії заїжджого гостя, часом з простодушної пики тутешнього неандертальця. Часом прикидається президентом. Часом народним депутатом. Часом б'ється з іншими привидами, і тоді зчиняється великий бедлам».

Цей привид шовінізму, який сьогодні з'являється в пресі, на телеекранах, в парламенті, в Кабінеті Міністрів, за визначенням Івана Дзюби, в образі «Колективного Табачника – нинішньої правлячої більшості», це вже не привид, а цілком реальна політична владна сила. Але привидів часто бояться більше, ніж реальних осіб. До того ж цей привид шовінізму, який, до речі, з кожним днем все чіткіше промальовується на фоні глобалізації, свідчить про реальну небезпеку втрати внутрішньої соціо-культурної та етнополітичної цілісності.

Не випадково привид шовінізму так зловтішно повторює тезу про розколотість українського суспільства, про культурну та ментальну відмінність між Сходом і Заходом України, між російськомовними і не російськомовними, між біло-синіми і оранжевими, про впровадження другої державної мови – російської, що кардинально змінило б лінгвокомунікативний орієнтир переважної частини українського суспільства.

І часто ці політрефрени подаються доморощеними «привидами шовінізму» з голосу Москви. Це дуже добре усвідомлює наш «самашедший», цей український «божевільний» – виразник божої волі, а отже – божої істини, і – що з «божої людини» візьмеш? – безжально діагностує невиліковну хворобу Росії: «Можна собі уявити московського патріарха, щоб він вибачився перед народами, які зазнали від Росії кривди? Можна собі уявити Росію, що визнала б свої провини і покаялася? За репресії, за депортації, за Голодомор? За ту колись пошматовану Польщу. За поневолену Україну. За «стороз-терзаний Київ». За кров'ю залитий Кавказ. За поневіряння кримських татар. За вторгнення в Афганістан. У Будапешт, у Прагу. За Берлінський мур. За Чорнобильську атомну, що отруїла наші й суміжні землі. Та, зрештою, перед своїм власним народом – за переслідування найдостойніших своїх громадян, за руйнування храмів, за всіх тих убитих хлопців у її неоголошених війнах».

Рефлектуючий «український самашедший», який належить до числа тих, кого «обзивають націоналістами, націонал-патріотами», не може в своїй країні найти будь-який екзистенційний притулок, він не може прогнозувати в цьому абсурді буття ні свого майбутнього,

Закінчення. Початок на с. 32

ні майбутнього держави. Де йому шукати захист від тих катастрофічних змін, конфліктних потрясінь та повсякчасних ризиків, які раз-у-раз виникають в Україні та на планеті? Йому ніяк не вдається вибрати свою екзистенційну траєкторію виживання, самозбереження в умовах онтологічної небезпеки та екзистенційного страху. Тому наш «герой – не-герой» у відчаї, бо відчуває банкрутство своєї долі, в стані фатального приречення вигукує: «Віддайте мені життя! Віддайте мені мою Батьківщину? Якщо я народився, значить на цій землі мені теж щось належить».

Йому належить, за висловом М. Гайдеггера, «мова – цей дім буття»², бо буття усе ще живе в найінтимнішому лоні культури – у мові.

І що бачить, що відчуває, що переживає «український самашедший» в своїй країні? «У всіх країнах мови як мови, інструмент спілкування, у нас це фактор відчуження. Глуха ворожість оточує нашу мову, навіть тепер, у нашій власній державі. Ми вже як нацменшина, кожне мурло тебе може образити. Я ж навіть не можу кроку ступити, скрізь привертаю увагу, іноді навіть позитивну, але від цього не легше. Бо в самій природі цієї уваги є щось протиприродне, принизливе. Людина розмовляє рідною мовою, а на неї озираються. Сина в дитячому садку задражнили, навіть Борька сказав: «Хохол». Україна – це резервація для українців. Жоден українець не почувасться своїм у своїй державі. Він тут чужий самим фактом вживання своєї мови.

Але ж якщо мова – це Дім Буття, то чого ж ви мене виживаєте з мого власного дому?! Це бандитизм. Це імперський вірус. Це гарячка Ебола. У мене

вже кров проступає з вух, коли я чую, як ображають мій народ».

Забрали Дім Буття – мову, забрали сенс життя, забрали Батьківщину. Чи віддадуть? Усвідомлює: не віддадуть! Бо його життя, доля його мови, сучасне і майбутнє його Батьківщини в руках нахабних, розв'язних, безсовісних – у тих, кого ми узагальнено іменуємо: «українська мафія», «українська корупція», «українська проституція». Це – «шахраї, злодюги, антисеміти, хабарники, пофігісти і матюгальники, держиморди й політики, бюрократи й нувориші, затхлий спадок імперії, потолок зужитих ідеологій – все, що приписується цьому народові», що паразитує на цьому народові і що цей народ компроментує в очах світу.

Гадаю, що в особі роману «Записки українського самашедшого» ми маємо художнє осмислення відомої в інтелектуальному середовищі Заходу нелінійної концепції історичної еволюції. Ще Альфред Норт Вайтхед у праці «Пригода ідей» розглядав історичні еволюції людства, біологічних видів та екологічних систем як стрибкоподібний розвиток самоорганізованих складних систем, які розвиваються нерівноважено, перериваючись то відступами, то різкими стрибками вперед. Можливо й те, що ці складні системи самоорганізуються і з'являються у «невичерпних потоках енергії у біосфері» (Е. Ласло), тому й наше суспільство, наша держава переживає зараз хаотичний стан біфуркації, нерівноваженої еволюції?

Адже мислення «українського самашедшого» є типово постмодерністське – наповнене екзистенційними страхами, тривогами, передчуттям глобальної катастрофи, відсутністю позитивної орієнтації, але водночас це розум, що інтерпретує, реактивно концептуальний, спрямований на

пошук відповідей на «прокляті питання» часу. Він не може змиритися зі своїм вимушеним «випаданням» із системи національних ідейно-смыслових координат – відчайдушно хоче бути, як хоче бути його Україна, творячи Майдан Свободи. І наш «не герой» – тепер героєм, далеко не «український самашедший», усвідомлюючи, що його життя закінчиться, якщо не буде його України, не буде його мови, культури, історії, йде на Майдан. Там його дружина, там їхній синок із Борькою – сином застреленого національно індиферентного сусіда-бізнесмена, там він побачить серед тисяч протестантів «комп'ютерника з пальцями піаніста і обличчям поета» – Тінейджера. там йому відкриється надія України, її майбутнє, незрима ідейно-духовна сув'язь поколінь – від шістдесятників, мужніх студентів на граніті, учасників протестних акцій початку століття до NEXT – покоління, якого чекали і яке прийшло.

Ви, шановна Ліно Василівно, майстерно, з особливо чутливим психологічним «зануренням» у внутрішній світ молоді української людини розкрили виняткову контраверсійність мислення і поведінки нашого сучасника, затисненого між «двома світами» – ще остаточно не тоталізованим національним соціокультурним простором та інформаційно і технологічно агресивним простором глобалізаційним, передусім євразійським інфо-комунікаційним.

Цей безжально гострий аналіз соціо-культурної кризи, в яку запала Україна, є кризою національної ідентичності, що посилює процеси знеособлення, деіндивідуалізації особи. Ваш «український самашедший» це переконливо засвідчує власними рефлексіями, судженнями, самооцінкою. Ви так органічно «вселилися» в

чоловічу психологію з її фобіями, зуміли «заставити» його заговорити мовою нинішнього молодого покоління, висловитися перед українським світом в умовах глобальної взаємозалежності і переконати нас, його сучасників, в тому, що лінію оборони тримають не одні лише мертві, а й живі. І вони вже ніколи й нікуди не підуть з Майдану Свободи – будуть стояти тут до кінця.

Очевидно, що це і Ваша позиція. Громадянська позиція. Згадуючи Ваші перші поетичні збірки «Проміння Землі» (1957), «Вітрила» (1958), «Мандрівки серця» (1961), Іван Дзюба звертає увагу на те, що вже тоді, на початку творчого шляху Вам було властиве «чутливе сприйняття й переживання великих моральних і громадянських проблем та запитів доби», наголошує, що у Вашій ліриці, включаючи зняті з виробництва збірки «Зоряний інтеграл» та «Княжа гора», «багаті і тривожно-напружений духовний світ нашого сучасника» «несе на собі печаль високого індивідуального переживання».³

Як бачимо, співпереживаючи увага до духовних тривог, переживань, самопізнань «переслідує» Вас протягом усього творчого життя і особливо зболено, тривожно і безжально болісно запальсувало в цьому романі. Запальсувала в читачьому сприйнятті. Бо багатьох-багатьох болить те, що нас, українців, виживають із нашого Дому Буття – відчужують від нас нашу мову, культуру, історію, вульгаризують і доводять до духовної кризи українську націю, розмивають національну ідентичність, асимілюють, денаціоналізують... Далі терпіти несила. Я певен, що українське суспільство почує Ваш голос і спонукає його «тримати лінію фронту» – стояти до кінця на Майдані Свободи.

² Хайдеггер М. Письмо о гуманизме. Проблема человека в западной философии. М., 1998. С. 314.

³ Дзюба Іван. Пишеться «Велика книга нашого народу». Сучасність. Число 4. 2010. С. 80-81.

**Інститут обдарованої дитини НАПН України
оголошує конкурс на заміщення
вакантної посади****•завідувача відділу інноваційних технологій в освіті обдарованих**

У конкурсі можуть брати участь громадяни, які вільно володіють українською мовою, мають вищу освіту рівня спеціаліста або магістра, науковий ступінь доктора наук або доктора філософії (кандидат наук), досвід в організації та проведенні наукової роботи в науково-дослідних установах, стаж роботи на посадах наукових працівників та (або) науково-педагогічних працівників.

Термін подання документів – один місяць з дня опублікування оголошення.

Документи на конкурс: заява про участь у конкурсі; особовий листок з обліку кадрів з фотокарткою; автобіографія; копії дипломів про вищу освіту, науковий ступінь та вчене звання; перелік наукових праць, завірених в установленому порядку; копія паспорта, засвідчена претендентом; копія трудової книжки (за наявності); копія реєстраційного номера облікової картки платника податків; письмова згода на збір та оброблення персональних даних.

Копії зазначених документів (окрім копії паспорта) мають бути засвідченими за основним місцем роботи або нотаріально.

Документи надсилати на адресу: 04053, м. Київ, вул. Січових Стрільців, 52-Д, Інститут обдарованої дитини НАПН України. E-mail: iod.napn@ukr.net.

**Державна науково-педагогічна бібліотека
України імені В.О. Сухомлинського
оголошує конкурс на заміщення вакантних
наукових посад****•заступника директора з наукової роботи****•вченого секретаря**

У конкурсі можуть брати участь громадяни України, які вільно володіють українською мовою, мають науковий ступінь доктора педагогічних чи історичних наук або доктора філософії (кандидат наук), стаж роботи на посадах наукових та (або) науково-педагогічних працівників не менше як 5 років, а також мають високі моральні якості та організаторські здібності.

Строк подання заяв – два місяці з дня опублікування оголошення.

Документи на конкурс: заява на участь у конкурсі; особовий листок з обліку кадрів з фотографією; автобіографія; відзив про трудову діяльність з основного місця роботи; копії документів про вищу освіту, наукові ступені та вчені звання; список наукових праць; довідка про проходження попереднього (періодичного) психіатричного огляду, видану відповідно до Порядку проведення обов'язкових попередніх та періодичних психіатричних оглядів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2000 р. № 1465 (Офіційний вісник України, 2000 р., № 39, ст. 1656); інформаційна довідка з Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні правопорушення; копія паспорта, засвідчена претендентом; копія трудової книжки; довідка про наявність або відсутність судимості; копія ідентифікаційного номеру платника податків; письмова згода на збір та оброблення персональних даних.

Копії документів, подані претендентом (крім копії паспорта), мають бути засвідчені за місцем роботи претендента або нотаріально.

Детальніше на сайті www.dnpb.gov.ua.

Документи подавати за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9, Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В.О. Сухомлинського, каб. 29-А.

Телефон для довідок: 38-099-425-65-74.

**Інститут проблем виховання
НАПН України
оголошує конкурс на заміщення
вакантних наукових посад у відділі****виховання на пограниччі:**

- завідувач відділу – 1 ставка (доктор наук або PhD (кандидат наук);
- головний науковий співробітник – 1 ставка (доктор наук);
- провідний науковий співробітник – 1 ставка (доктор наук або PhD (кандидат наук);
- старший науковий співробітник – 1 ставки (доктор наук або PhD (кандидат наук);
- науковий співробітник – 0,5 ставки (PhD (кандидат наук) або магістр, який має не менше п'яти років досвіду);
- молодший науковий співробітник – 0,5 ставки (PhD (кандидат наук) або особа, що має вищу освіту другого (магістерського рівня);

національно-патріотичного виховання:

- головний науковий співробітник – 0,5 ставка (доктор наук);
- провідний науковий співробітник – 1 ставка (доктор наук або PhD (кандидат наук);
- старший науковий співробітник – 0,5 ставки (доктор наук або PhD (кандидат наук);

виховного проєктування:

- завідувач відділу – 1 ставка (доктор наук або PhD (кандидат наук);
- науковий співробітник – 1 ставка (PhD (кандидат наук) або магістр, який має не менше п'яти років досвіду);

інституційного виховання:

- провідний науковий співробітник – 2 ставка (доктор наук або PhD (кандидат наук);
- старший науковий співробітник – 1 ставка (доктор наук або PhD (кандидат наук);
- науковий співробітник – 0,5 ставка (PhD (кандидат наук) або магістр, який має не менше п'яти років досвіду).

Документи на конкурс: письмова заява на ім'я керівника про участь у конкурсі, написана власноруч; копія документа, що посвідчує особу; заповнена особова картка (встановленого зразка); автобіографія; копія трудової книжки (за наявності); копії документів про вищу освіту, підвищення кваліфікації, присудження наукового ступеня, присвоєння вченого звання, військового квітка (для військовослужбовців та військовозобов'язаних); перелік наукових праць, опублікованих впродовж останніх п'яти років у вітчизняних та/або іноземних (міжнародних) рецензованих фахових виданнях; письмова згода на оброблення персональних даних.

Документи подавати за адресою: e-mail: ipv_info@ukr.net, 04060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9 (каб. 417) протягом 30 календарних днів з дати опублікування оголошення.

Телефон для довідок 044-455-53-38.

Державна науково-педагогічна бібліотека України імені В.О. Сухомлинського оголошує конкурс на заміщення вакантних посад

- **завідувач відділу** педагогічного джерелознавства та біографістики;
 - **завідувач сектору** сухомлиністики відділу педагогічного джерелознавства та біографістики;
 - **старший науковий співробітник** у відділ наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти;
 - **старший науковий співробітник** у відділ педагогічного джерелознавства та біографістики.
- У конкурсі можуть брати участь громадяни України, які вільно володіють українською мовою, мають науковий ступінь доктора наук або доктора філософії (кандидат наук), мають вчене звання, не менше п'яти років досвіду, володіють засобами ІКТ, а також мають високі моральні якості. Для завідувачів – за останні п'ять років не менше 10 публікацій, у тому числі не менше однієї у періодичних виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз, та/або патентів; для старших наукових співробітників: за останні п'ять років не менше 7 публікацій та/або патентів.
- **науковий співробітник** у відділ наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти;
 - **молодший науковий співробітник** у відділ наукового інформаційно-аналітичного супроводу освіти.

У конкурсі можуть брати участь громадяни України, які вільно володіють українською мовою, мають вищу освіту рівня спеціаліста або магістра, володіння засобами ІКТ, а також високі моральні якості.

Строк подання заяв – один місяць з дня опублікування оголошення.

Документи на конкурс: письмова заява на ім'я керівника про участь у конкурсі, написана власноруч; копія документа, що посвідчує особу; особовий листок з обліку кадрів з фотографією; автобіографія; перелік наукових праць, опублікованих у вітчизняних та/або іноземних (міжнародних) рецензованих фахових виданнях; копії документів про вищу освіту, підвищення кваліфікації, присудження наукового ступеня, присвоєння вченого звання, військового квитка (для військовослужбовців або військовозобов'язаних); копія трудової книжки (за наявності); письмова згода на збір та оброблення персональних даних.

Копії документів, подані претендентом (крім копії паспорта), мають бути засвідченими за місцем роботи претендента або нотаріально.

Документи подавати за адресою: 04060, м. Київ, вул. М. Берлінського, 9, Державна науково-педагогічна бібліотека України ім. В.О. Сухомлинського, каб. 29-А, відділ кадрів. Телефон для довідок: 38-099-425-65-74.

Інститут обдарованої дитини НАПН України оголошує конкурс на заміщення посад

- **заступник директора з наукової роботи;**
- **учений секретар**

У конкурсі можуть брати участь громадяни, які вільно володіють українською мовою, мають науковий ступінь доктора наук або доктора філософії (кандидата наук), досвід у організації та проведенні наукової роботи в науково-дослідних установах. Стаж роботи на посадах наукових працівників та (або) науково-педагогічних працівників для заступника директора з наукової роботи – не менше 5 років; для ученого секретаря – не менш як 3 роки.

Термін подання заяв – два місяці від дня опублікування оголошення.

Документи на конкурс: заява на участь у конкурсі; особовий листок з обліку кадрів з фотокарткою розміром 3x4 сантиметри; автобіографія; копії дипломів про вищу освіту, наукові ступені та вчені звання; довідка про проходження попереднього (періодичного) психіатричного огляду відповідно до Порядку проведення обов'язкових попередніх та періодичних психіатричних оглядів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2000 р. № 1465 (Офіційний вісник України, 2000 р., № 39, ст. 1656); довідка про наявність або відсутність судимості; інформаційна довідка з Єдиного державного реєстру осіб, які вчинили корупційні правопорушення; копія паспорта, засвідчена претендентом; копія трудової книжки; список друкованих праць і винаходів, завірених в установленому порядку; письмова згода на збір та оброблення персональних даних.

Копії документів, що подає претендент (крім копії паспорта), мають бути засвідченими за місцем роботи претендента або нотаріально.

Документи надсилати на адресу: 04053, м. Київ, вул. Січових Стрільців, 52-Д. Інститут обдарованої дитини НАПН України. E-mail: iod.napn@ukr.net.

Двадцять п'ять літ тому побачила світ четверта книга «Історії української літератури і культури в персоналіях (XIX – перша половина XX ст.» – черговий том із серії «Хай святиться ім'я твоє» (Івано-Франківськ, 2000) **Володимира Качкана**. Загалом імпонувала засада цього талановитого автора, який завжди й постійно намагався уводити у науковий вжиток нові факти з новими іменами. Сутність цього увиразнює латинська сполука «absens carens» (тобто «відсутній втрачає»)… Та, без сумніву, коли *відсутнє* стає *присутнім*, то цим збагачується передусім читач, спраглий на новизну… Тому так прагнемо зорієнтувати читачський загал на недостатньо відому персоналію в українському письменстві – **Павла Головчука**, його творчі досягнення та мужні життєві уроки… Останнє засвідчив **Микола Мушинка** в інтерв'ю «Петро Гроцький – посередник передач українського самвидаву на Захід», що міститься у збірці «Розмови з одностудіями» (Пряшів, 2004): «...моїм головним партнером за залізною завісою був громадянин Югославії Павло Головчук із Баня Луки...» Можна тільки здогадуватися, скільки пережили як **Петро Гроцький** (26.02.1942–01.08.2004), так і Павло Головчук, передаючи голоси **Василя Стуса**, **Івана Дзюби**, **Євгена Свєрстюка** та інших дисидентів з України світовій громадськості.

...Іноді один день спроможний прокласти вікно у світ, збудувати конкретні просторо-часові обставини для реалізації багатьох інтенцій активної фази спілкування в майбутньому. Не забути мені 12 квітня 1991 року. На той день судилася зустріч з Павлом Головчуком в Ужгороді. Від імені асоціації «Світ культури» та за дорученням її президента **Богдана Янівського** (04.07.1941–19.06.2005) як голова її обласного осередку мав за честь вітати делегацію русинів-українців з тодішньої Югославії. Її перебування стало помітною подією в Закарпатті, а офіційне привітання відбулося за участю місцевої влади.

Тоді й склалася плідна прецедентна ситуація, що диктувала зокрема писати про тип такого ментефакта, що має властивість множитися на нові утворення. Таким чином і постали збірки Павла Головчука «Корінням з України» (Париж – Львів – Цвікау, Бібліотека альманаху українців Європи «Зерна», 2000) та «Кольорові

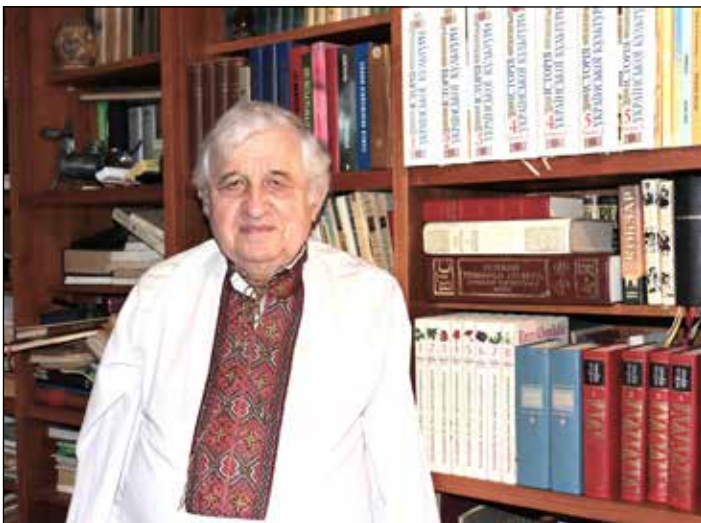
Павлу Головчуку – 85!

«Листи діда Панаса Бездольного» (Дрогобич, Коло», 2003), до видання яких автор цих рядків причетний як упорядник та автор передмов. Вони свідчать: Павло Головчук належить до Франкової кузні, бо її горнило він пізнав давно і завжди достойно ніс і продовжує нести почуття відповідальності за долю українського слова. Своєю творчістю він як педагог утверджував духовний ареал кожного етносу – мову, тобто «найголовніший наріжний камінь існування народу як окремої нації» (Іван Огієнко). Звідси – звернення до моралі, що під його пером служить регулятором і його «роду, батьківського дому».

Павло Головчук народився 5 липня 1940 року. Доречно нагадати: у збірці «Корінням з України» опубліковано вірш «Хрест – наша доля». Це своєрідна посвята рідному селу Дев'ятина. Побіля української церкви – дев'ять велетенських валунів, які й дали назву мальовничій місцині... Сюди на зламі XIX – початку XX століть подалися в пошуках хліба чимало українців з різних сіл Буковини, Галичини й Закарпаття. Серед них був і пращур Павла Головчука з околиць Бучача, що на Тернопільщині.

Від 1989 року Павло Головчук проживав у столиці Баварії – Мюнхені, знакомий українськими освітньо-культурними й церковними осередками. Звідси й повертався до свояків, передусім в Україну, а відтак – до багатостраждальної Боснії. В його особі маємо не тільки поета, але й прозаїка, вдумливого публіциста та журналіста, який на зламі століть і тисячоліть взяв на свої плечі нелегке завдання – фактичне виконання обов'язків редактора газети «Християнський голос», одного з найдавніших зарубіжних українськомовних видань. Архетипний образ «українського роду» кращим чином уособлює автор збірки «Корінням з України». Павло Головчук пише вірші, есеї, репортажі, п'єси, укладає «незачесані думки». І все встигає, бо має оптимістичну націленість, трансформовану в особистісний вимір – творити добро й

жити ним. Докладний аналіз написаного Павлом Головчуком засвідчує: він добре відає, що спочатку було слово. І саме воно відіграє в духовному відродженні українського народу особливу роль. Ось, приміром, посвята, що передує творів «Три пісні про мою любов»: «Поетам-дисидентам: Калинцям, М. Осадчому, Р. Кудлику, з якими мріяв про вільну Україну влітку 1969 р. у Львові».

Варто наголосити: опісля 1956 року надійшла весняна теплість і для українців, розметаних життєвими незгодами в країнах Центральної Європи. То тут, то там виникли так звані суспільно-культурні товариства українців, у тім числі й культурно-мистецьке товариство ім. Тараса Шевченка в Баня Лука, де Павло Головчук був його душею: читає лекції з історії України, працює редактором українського радіо, дописує для україномовного часопису «Нова думка», організовує літні молодіжні табори «Пласту», промовляє зі сцени, граючи ролі дубинського воєводи («Тарас Бульба» Миколи Гоголя), старого запорожця («Про що тирса шелестіла» Спиридона Черкасенка), «Ой, не ходи, Грицю, та й на вечорниці» Михайла Старицького, старости («Безталанна» Івана Карпенка-Карого) тощо. А ще – на 70-ті роки припадають живі зв'язки Павла Головчука з діями української культури з Польщі, Чехії, Словаччини, Німеччини, Канади, США, а також України, де вперше побував 1969 року. За тієї доби випало особисте знайомство з представниками української еліти – *Іриною* й

Ігорем Калинцями, Михайлом Осадчим, Тарасом Мельничуком, Іваном Гелем, Григорієм Чубасем. Запам'яталися зустрічі з *Вірою Вовк*, відомою українською письменницею з Ріо-де-Жанейро, *Юліаном Барановським*, власне, земляком з Боснії, який пережив двадцятирічне покарання в Сибіру, *Романом Куликом* зі Львова...

Автор використовує у своїх творах листовну форму, власне, як художній засіб, що поживляє розмову – своєрідний діалог з уявним читачем. Цікаво закреслена спроба Павла Головчука написати комедію – жарт на одну дію – під назвою «Добра торгівля», в основу

якої покладено мотиви з народної скарбниці гумору. Таким чином, він презентує різножанрові твори, роздуми-медитації як біографічного, ліричного характеру, так і ширшого, сказати б, суспільного змісту. Його переконаність – той читач, який мріє Шевченковою мовою в Україні, радо візьме до рук, приміром, книжки «Корінням з України» (2000), «Кольорові сни» (2003), «Стіжки» (2007), «Наші долі» (2010) Павла Головчука, аби на-

тішитись зіллям, зібраним побіля негомінних струмків на вдячний пожиток передусім вчительської спільноти. Зустрічаючи на калиновому містку свою 85-ту життєву пору, йому вдалося залишитися самим собою у тих кращих вимірах, де присутня українська традиція. За слушним твердженням Миколи Мушинки, «книжка Павла Головчука «Наші долі» – це майстерний опис багатостраждального життя українців Боснії та Славонії від найдавніших часів до сучасності».

Є сподівання: невдовзі побачить світ «Вибране» Ювіляра, що заплановане на 2025 рік. Що ж, творчість Павла Головчука демонструє за сучасних викликів і випробувань самотутнє тло хорватсько-українських літературних взаємодій, а його перо надійно служить українському письменству. Бо висока духовність, яку він достойно несе й утверджує, спричинена джерелом жертвості.

Микола ЗИМОМРЯ,
доктор філологічних наук,
професор Дрогобицького ДПУ
імені Івана Франка

Наталія СКОМОРОХА,
заступник директора
з навчально-виховної роботи
Шосткинського вищого
професійного училища

Волонтерство як вияв моральних і громадянських цінностей

Актуальність теми обумовлена нагальною необхідністю формування національної ідентичності сучасної молоді, важливістю національно-патріотичного виховання покоління, що підрастає, в умовах боротьби української держави за свою територіальну цілісність і незалежність.

Національно-патріотичне виховання у навчальних закладах здійснюється на всіх етапах навчання, забезпечує всебічний розвиток, гармонійність і цілісність особистості, розвиток її здібностей та обдарованості, збагачення на цій основі інтелектуального потенціалу народу, його духовності і культури, виховання громадянина України, здатного до самостійного мислення, суспільного вибору і діяльності, спрямованої на процвітання України. Тут представимо дещо з досвіду роботи Державного професійно-технічного навчального закладу «Шосткинське вище професійне училище».

У Шосткинському ВПУ національно-патріотичне виховання молоді є цілісною, узгодженою системою роботи усього педагогічного колективу, що включає виховання патріотизму й національної самосвідомості засобами навчальних предметів, а також різних форм роботи у позаурочний час.

Одним із ключових напрямів саме зараз є волонтерська діяльність.

До 2014 року волонтерський рух в Україні розвивався досить слабо, у порівнянні з іншими країнами світу. Однак після анексії Криму і з початком війни на Донбасі волонтерство піднялось на найвищий рівень розвитку за весь час незалежності України. Не буде перебільшенням сказати, що саме завдяки волонтерам у 2014 році країна зберегла свій суверенітет, зупинила російську агресію на сході

та відновила боєздатну армію з високим моральним духом. А вже повномасштабна війна російської проти нашої країни залучила сотні тисяч українців до волонтерства, в тому числі і молодь.

Волонтерській діяльності в Шосткинському вищому професійному училищі відводиться вагоме місце. Ще у 2002 році лідерами учнівського самоврядування Шосткинського вищого професійного училища було створено волонтерський загін «Небайдужі серця», який мав на меті не залишатися осторонь усіх викликів, що постали нині перед нашим суспільством. Волонтери закладу залучалися до різних напрямів діяльності: підтримка здорового способу життя, захист довкілля, здійснення посильної допомоги дітям з особливими потребами, літнім людям, ветеранам другої світової війни, воїнам-учасникам Антитерористичної операції та операції Об'єднаних

сил, їх родинам; здійснення дослідницько-пошукової роботи; співпраця з місцевими волонтерськими організаціями тощо. Результатом такої діяльності є численні заходи, уроки мужності, акції та зустрічі, що сприяє залученню учнівської молоді до вирішення важливих соціальних проблем та формуванню гармонійної, громадсько-активної особистості.

У 2016-2017 навчальному році волонтери закладу започаткували видання учнівського альманаху у межах обласного конкурсу волонтерських загонів «Ветеран живе поруч». Видання є своєрідним звітом про щорічну роботу волонтерського загону. Крім того альманах містить матеріали про випускників Шосткинського вищого професійного училища, які поклали своє життя, захищаючи територіальну цілісність нашої держави; про тих, хто з 2014 року і нині зі зброєю в руках постав на сторожі незалежності

України; спогади їх рідних і друзів, зворушливі історії про героїчні вчинки наших захисників, учнівську творчість тощо. Кожного навчального року зібрані матеріали презентують на спільному засіданні історико-краєзнавчого гуртка, волонтерського загону «Небайдужі серця» та засідання лідерів учнівського самоврядування. Перший номер такого журналу вийшов у 2017 році. З того часу ця робота триває, і кожного року колектив звітує новим часописом. Кожен альманах має свою назву, підпорядкований певній пошуковій роботі. На тепер в арсеналі маємо 6 видань.

Матеріал, зібраний в альманахах, може використовуватися учнями та педагогами в організації виховної роботи закладів освіти, для підготовки до уроків та для проведення заходів за напрямом національно-патріотичного виховання.

Варто відмітити, що наш альманах не один рік поспіль посідав призові місця в області, а також неодноразово ставав лауреатом Міжнародного конкурсу шкільних медіа в м. Миколаєві.

У 2022 році з часу повномасштабного вторгнення РФ в Україну основним напрямом нашої діяльності стала допомога Армії.

У межах глобального руху #ЩедрийВівторок здобувачі й працівники ДПТНЗ «Шосткинське вище професійне училище» долучилися до Марафону добрих

справ і серед 115 тис. учасників отримали кубок переможця Марафону добрих справ у номінації «Благодійник – фінансовий гуру».

До скарбнички добрих справ волонтери училища зараховано так:

Плетіння маскувальних сіток та кікімор, виготовлення окопних свічок. Волонтери закладу разом з усім педагогічним колективом активно включилися в роботу і почали новий вид волонтерства: плетіння маскувальних сіток та кікімор для потреб ЗСУ. За період війни було сплетено і передано нашим захисникам більше 100 маскувальних сіток та 30 кікімор. Сьогодні цю роботу активно продовжено і наші досвідчені учні передають свій досвід сусіднім навчальним закладам.

Виготовлення печей-буржуйок для ЗСУ. У межах проведення тижня професії «Електрогазозварник» волонтери закладу вирішили зібрати кошти і виготовити власними силами печі-буржуйки для наших випускників-військових, які знаходяться на передовій. Наразі п'ять таких буржуйок передано захисникам.

Адресна допомога учням-випускникам Шосткинського ВПУ, які зараз зі зброєю в руках захищають нашу країну. Учні та їх батьки долучилися до збору адресних посилок для декількох наших захисників. Було зібрано теплі шкарпетки, килимки, сухофрукти, сало, мед, солодоші, написані листи підтримки для наших воїнів. Майбутні кухарі та кондитери виготовили хлібобулочні та кондитерські вироби, приготували консерви та набори сухофруктів для ЗСУ, взяли участь в акції «Великодній кошик для бійця».

Нещодавно на прохання одного з наших випускників-захисників заклад виробив і відправив на фронт кабелегони.

Участь у благодійних акціях: «Смілива гривня», «Дякуємо захисникам і захисницям!», «Жменька каштанів»,

«Непереможний жолудь», «До Дня Збройних Сил України», «Коробка вдячності для ЗСУ», «Дітям Лиману».

У межах вищезазначених акцій волонтери збирали гроші, продуктові набори, смаколики, теплі речі, канцелярське приладдя, іграшки, солодоші для дітей з деокупованого м. Лиман.

Для збору коштів училищна родина провела не один майстер-клас, благодійний ярмарок, аукціон, на яких реалізували речі, виготовлені власноруч.

Лідери учнівського самоврядування опікуються різними верствами населення. Здобувачі освіти відділу харчових технологій у майстернях навчально-практичного центру для людей похилого віку зробили випічку та організували благодійну акцію «Святий хліб».

Заклад постійно турбується про дітей з особливими потребами та дітей-сиріт. Цей рік не став винятком. Гуртківці провели акції для до дня Святого Миколая, Нового року: підготували вітальну програму та подарункові набори.

Учнівське самоврядування має активну життєву позицію, переймається проблемами екології. Акції «Чистий четвер», «Чистий дім, чиста вулиця», «Зроби планету чистою», «Молодь Сумщини за чисте довкілля» – цьому підтвердження.

З початком повномасштабного вторгнення започатковано соціально-психологічний проєкт «Завжди поруч», мета якого навчити і навчитися долати стреси,

формувати життєстійкість, підтримувати ментальне здоров'я.

Колектив та учнівська спільнота закладу освіти намагаються максимально допомогти там, де знаходять на це фінансовий, фізичний та психологічний ресурс.

Волонтери закладу мають у кого переймати досвід, адже у нашому місті є міські волонтерські організації: як от «Шостка Добро» та «З любов'ю в серці». Члени цих організацій залучають до своєї роботи молодь міста і на своєму прикладі показують, як нині кожен може підтримувати наших воїнів і наближати пере-

незламність українців», де взяла інтерв'ю у голови громадської організації «З любов'ю в серці».

Волонтерська діяльність нашого училища вже неодноразово була відзначена грамотами і подяками, а головне – словами вдячності від наших захисників.

Нині молоде покоління як ніколи має розуміти, що від кожного залежить, яким буде майбутнє. А отже, не має права бездіяти, і не має права зрадити тих, хто ціною власного життя відстоює нашу свободу і незалежність на полі бою.

Виховання учнівської молоді – це формування свідомого громадянина – патріота Української держави, активного провідника національної ідеї, представника української національної еліти через набуття молодим поколінням національної свідомості, активної громадянської позиції, високих моральних якостей та духовних запитів.

Сучасний освітній процес має не лише формувати необхідні компетенції, надавати ґрунтовні знання з різних предметів, але й формувати громадянина, духовно й морально зрілу особистість, готову протистояти викликам життя.

Патріотичне виховання і волонтерська діяльність має стати процесом громадянської ідентифікації у сучасному освітньому середовищі. За таким принципом і формується патріотична свідомість та утверджується національна ідентичність і громадянськість учнівської молоді у Шосткинському ВПУ.

Олександр УДОД,
завідувач відділу української історіографії
Інституту історії України НАН України,
доктор історичних наук, професор,
член-кореспондент НАПН України

Як подолати історіографічну блокаду України

*Історія України є світовою історією в українських межах.
Омелян Прицак*

Нині однією з пріоритетних проблем, безсумнівно, є повернення «вкраденого» історичного минулого заради майбутнього. Адже напередодні війни проти України Російська Федерація провела справді масштабну «історіографічну війну», використавши всі три можливі злочини щодо власності (української історіографії) – крадіжка, грабїж, розбій...

Маємо справу із так званою «сучасною історією», або, за образним визначенням французького історика *П'єра Нора* «сирою історією», що впливає власне і на жанр історичних текстів: з'являються есеї, історіософські узагальнення, публіцистичні виступи, аналітичні записки до органів влади. Такі зміни закономірні: академічні історики намагаються швидше, точніше і адекватно донести свої умовиводи, рефлексії до переважної частини населення країни.

Праця історика теж повинна носити праксеологічний характер, тобто на рівні філософських узагальнень запропонувати суспільству ціннісні орієнтири і обґрунтувати практичне значення історичного досвіду, можливі висновки із уроків минулого, як свого власного, так і зарубіжного.

Такі обставини зумовлюють вкотре поглянути на проблему України в глобальній історії — подолання історіографічної блокади. Теза, винесена в епіграф, має бути наскрізним лейтмотивом в усіх дискусіях, суперечках чи практичних рішеннях щодо проблеми співвідношення глобальної історії та української вітчизняної історії. З «легкої руки» **Ярослава Грицака** публічний простір заповнили ненаукові, а скоріше рекламні слогани щодо глобальної історії. Його книга «Подолати минуле: глобальна історія України» (2021 р.) насправді є класичним зображенням української історії в контексті європейської і світової. З погляду методології історії у книзі Я. Грицака насправді немає нічого щодо «подолання минулого» (адже теоретично таке завдання неможливо реалізувати: долають насправді не минуле, а історію, коли мова йде про переписування історії, відмову від ненаукових міфів і стереотипів, відкидання імперських впливів тощо). І, так само, щодо «глобальної історії України». (Глобальна історія — це наднаціональний конструкт, ніхто з європейських істориків не береться створити гіпотетичні «глобальні історії Франції чи Німеччини») Так само нездійсненною є

ще одна «мрія» Я. Грицака — «написати історію без імен і дат». Бо подібна схема не буде цікавою. Та й суперечитиме тенденції до людиноцентризму в історії. Насправді до практичної реалізації методологічних ідей так званої глобальної історії за останні роки підійшов неординарний історик **Дмитро Вирський** з його оригінальною книгою «На ловах світу. Україна ранньомодерна (XV – серед. XIX ст.). Київ, Інститут історії України, 2024 р.».

Як співвідносяться між собою всесвітня історія і глобальна історія? *Всесвітня історія* — це традиційний підхід до історії, який охоплює події, що відбувалися в різних частинах світу. Увагу зосереджують на великих цивілізаціях, державах, війнах, культурних досягненнях та їхньому впливі на людство. Зазвичай її подають як послідовність періодів: Стародавній світ, Середньовіччя, Модерн тощо. А *глобальна історія* — це відносно сучасний напрям, який акцентує увагу на взаємозв'язках між народами, культурами та регіонами. Глобальна історія вивчає процеси, що виходять за межі окремих держав або цивілізацій, як от: глобалізація, міграція, торгівля, економічні зміни. У глобальній історії не просто розповідають про події, а аналізують, як вони взаємопов'язані на світовому рівні. Конструктивно в текстах такої методології може переважати дискретний підхід, заперечення теологічного бачення історії тощо. Тобто, всесвітню історію більше сфокусовано на окремих регіонах і подіях, тоді як глобальну історію — на взаємодії між ними. Зразком

може бути, наприклад, монографія американської історикіні **Вірджинії Пострел** «Тканина цивілізації: як текстиль створив світ. Basic Books, 2020». Тому відому ініціативу Т. Снайдера і В. Пінчука можемо розглядати і підтримувати, як спосіб просування українського наративу у світовій історії. І не більше... «Глобальна ініціатива» американського історика та українського олігарха априорі не розв'яже усіх проблем історії України, а пропагувати реальні здобутки української історіографії — спроможна.

В Інституті історії України ще вісім років тому, а саме 19 жовтня 2017 р., був проведений методологічний семінар «Глобальна історія, національні наративи та професія історика з перспективи теорії і практики». У доповіді **Ярослава Калакури** «Методологічний контекст співвідношення і взаємопроникнення української та зарубіжної історії» професійно розставлено всі можливі акценти щодо взаємодії глобальної, всесвітньої, вітчизняної, зарубіжної та ін. можливих варіантів. Основне, що сутнісно переформулюється із зазначеною тезою О. Прицака, полягає в практичному розумінні й використанні співвідношення саме української (вітчизняної) та зарубіжної історії. Протиставляти українську історію світовій є абсурдною і ненауковою ідеєю, що спонтанно нав'язана МОН України освітній громадськості. Так звані концептуальні засади реформування історичної освіти (2023 р.) висунули нездійсненне завдання: як поєднати вивчення

у школі української і всесвітньої історії. Протиставлено українську історію світовій, хоч вона і є частиною загальної історії. Та ще й пропонувано нічим не обґрунтоване співвідношення у відсотках 70 на 30 (!). Ігноровано базовий принцип методології історичної науки: усі питання історії України розглядати обов'язково в контексті зарубіжної історії. Адже всі процеси світової історії так чи інакше пов'язані з процесами, які відбувалися на українських землях. Як можна зрозуміти історію еллінських міст Криму без історії античної Греції? А хрещення Русі без Візантії? Чи можна описати монгольське вторгнення, не згадавши Чингісхана? Козаччина неможлива без розуміння Речі Посполитої, Османської імперії та Московського царства. Неможливо досягнути українську історію й культуру без розуміння масштабніших політичних, культурних, соціальних, економічних явищ, які відбувалися в Європі та світі. А тому найбільш оптимальним був би варіант вивчення історії в середній школі з єдиним предметом і єдиним курсом «Історія України». Вилучити історію України із навчальних програм і шкільних розкладів в умовах геноцидної війни Росії проти України, як пропонує МОН України, було б недалекоглядним і таким, що співпадає з планами Путіна щодо так званої «денаціфікації» (тобто денаціоналізації) України.

Ще одна важлива проблема полягає у способах і методичних прийомах використання у шкільній історичній освіті історичної назви «Україна». Існують малозрозумілі застереження щодо невикористання назви нашої країни як Україна в далекому минулому: адже, мовляв, такої держави з офіційною назвою не існувало. Такий підхід повністю співпадає із російською історичною пропагандою («Україну придумав Ленін у 1922 р.»). Нині наша держава згідно з Конституцією має назву Україна, і її минуле ми повинні розглядати ретроспективно від XXI ст. до XX ст. і далі в глиб історії як України незалежно від того, як її позначено на картах, іменовано в геополітичних розкладах тощо (УРСР, УНР, Військо Запорозьке, Гетьманщина тощо). Важко знайти у світовій історії такі країни і держави, які б протягом тисячоліть своєї історії не змінювали самоназви або іменування з боку сусідніх держав та міжнародних інституцій.

В Умовах війни Росії проти України, що розпочалась у 2014 р., зважаючи на роль історії як науки і освіти у цивілізаційному протистоянні, ми використовуємо дві метафори: «історіографічна війна» й «історіографічна блокада». **Антуан Аржаковський** справедливо застерігав, що перемога Росії в історіографії означитиме зникнення України. Довгі роки війни, на жаль, засвідчили, що Україна програє війну історичних наративів, у світовому інформаційному просторі переважає російська історична пропаганда. Україна залишається в тіні Росії, перебуваючи в «історіографічній блокаді».

“Найбільш оптимальним був би варіант вивчення історії в середній школі з єдиним предметом і єдиним курсом «Історія України». Вилучити історію України із навчальних програм і шкільних розкладів в умовах геноцидної війни Росії проти України, як пропонує МОН України, було б недалекоглядним і таким, що співпадає з планами Путіна щодо так званої «денаціфікації» (тобто денаціоналізації) України”

«Історіографічна блокада» з боку РФ щодо України — це цілеспрямована політика російської держави та її історичної так званої науки, що спрямована на: 1) заперечення або викривлення української історії; 2) ігнорування або затирання українських наукових досліджень («націоналістичних» у їхньому тлумаченні); 3) монополізація наративу про спільне минуле (теза про «єдиний народ» насправді заперечує саме існування українського етносу: «украинцы — это испорченные русские»); 4) дискредитація українських історичних подій та героїв (український націоналізм ототожнюється з фашизмом, пресловута теза про УПА: «стріляли в спину» підтримується 90% росіянами); 5) маніпулювання світовою історичною спільнотою (використання потужних російських медіа; конференції, гранти за просування своєї версії історії за кордоном). Припинення наукової діяльності Т. Снайдера у Єльському університеті у березні 2025 р. означає втрату нашого союзника в американському інтелектуальному середовищі. У Сполучених Штатах знання про Україну досі залишається фрагментарним, поверховим або ж зведеним до ширших категорій «пострадянського простору» чи «російської сфери впливу». Українські студії

в американських університетах рідко існують як окрема дисциплінарна галузь; сама Україна часто трактується як другорядна тема в контексті російських або східноєвропейських досліджень. І саме тому внесок Т. Снайдера а також С. Плохія був винятковим: вони не лише включали Україну в контекст геополітичної поблажливості. Їхня праця допомогла вивести українську тематику із інтелектуальної тіні, зробити її помітною для студентів, науковців і широкої публіки.

Як подолати російську історіографічну блокаду України? Головною умовою є системний підхід: наука, освіта, медіа

плюс державний ресурс. Можливі напрями: 1) активне просування української історії у світі (переклади, публікації, електронні ресурси веб-порталів академічних інститутів, популяризація праць С. Плохія та інших амбасадорів України); 2) реформа історичної науки і освіти в Україні (підручники і методичні посібники, впровадження теми про колоніальну політику Росії щодо України в контент історичних знань); 3) деблокування академічного середовища (повна інфраструктура історичних інституцій; заснування академічної інституції з історії Росії); 4) інформаційна протидія російській пропаганді (співпраця з Центром протидії дезінформації); 5) державний протекціонізм та інтелектуальна дипломатія (діяльність Українського інституту при МЗС, визнання Голодомору геноцидом проти українського народу, вимога до міжнародних академічних інституцій визнавати українську історію окремо від російської).

Україна має величезний історичний потенціал, але його треба правильно комунікувати світові. Це довгий процес, але він критично важливий для збереження національної ідентичності та протидії російському впливу. Захистимо українську історію і тим самим збережемо державу і країну.

Володимир МЕЛЬНИЧЕНКО,
доктор історичних наук,
академік НАПН України,
лауреат Національної премії України
імені Тараса Шевченка

Передслово

Період ведення Щоденника (з 12 червня 1857 року до 20 травня 1858 року) становить 343 дні, з яких 34 дні Шевченко пропустив, а ще за 10 днів записи зробили його приятелі та знайомі. Таким чином, Тарас Шевченко залишив у Щоденнику 299 днів безцінних власноручних записів. У них, зокрема, зафіксовано перемогу Кобзарєвого духу в єдиноборстві з Московщиною. Як жоден інший твір, Щоденник особливо переконливо показує, що Шевченкові «довелось запить з московської чаші московську отруту» за весь український народ.

Наприкінці XIX століття це зробив автор першої наукової біографії Тараса Шевченка письменник, історик літератури **Олександр Кониський** (1836–1900). Через чверть століття переклад здійснив український письменник і літературознавець **Богдан Лепкий** (1872–1941), а у 1930 роках – український літературознавець і текстолог **Леонід Білецький** (1882–1955).

Ці переклади ввійшли в історію, відіграли і відіграють важливу роль у поглибленому знайомстві патріотичних українців, особливо молодих, із біографією Кобзаря, його творчістю. Не випадково на початку нинішнього століття було видано Щоденник Шевченка в перекладі Кониського спеціально для дітей середнього та старшого шкільного віку в серії «Шкільна хрестоматія» з передмовою українського письменника-шістдесятника, літературознавця, Шевченківського лауреата **Валерія Шевчука** й примітками українського письменника-шістдесятника **Анатолія Шевчука** (1937–2015).

І все-таки, все-таки... Є чимало негараздів, із яких поділюся лише крихтою (Шевченкове слово!)

Перекладати не можна тлумачити

Тарас Шевченко, який уже своїм народженням став на прю з імперією за двісті років до сучасних українців, розпочав свій Щоденник у червні 1857 року на засланні в Новопетровському укріпленні: «Запишемо все бачене і чує і все, що серце продиктує». Шевченків Щоденник є воістину осердеченим і, читаючи його, ми чуємо стукіт зболеного, але чистого поетового серця. Цей унікальний твір є вербальним зображенням його ментальної кардіограми.

Звісно, що російськомовний Щоденник неодноразово перекладався українською мовою.

Хай мудрий читач сам поставить кому в назві статті чи запропонує іншу.

«А писати охота страшенна. І пір'я є застругані»

Отже, хто не знає, на момент початку Щоденника засланець не мав сталевого пера й вимушений був писати заструганим гусячим. А воно доволі швидко списувалося, що в роботі було незручно. За висловом Шевченка, «перо зопсувалось»...

Тож у найперших реченнях Щоденника Тарас Григорович не випадково бідкався (Шевченкові тексти даю у власному перекладі):

«Обрізуючи сей перший зошит для згаданих записок, я зламав перочинний ніж. Пригода, мабуть, незначна й не заслуговує тієї уваги, яку я їй виявляю, вносячи її як щось незвичайне в сю строкату книгу. Якби цей казус трапився в столиці або навіть у порядному губернському місті, то, натурально, він не потрапив би в мою пам'ятну книгу. Але це сталося в киргизькому степу, тобто в Новопетровському укріпленні, де подібна штучка для грамотної людини, як, наприклад, я, дорого коштує, а головне, що не завжди її можна дістати і навіть за чималі гроші».

У «Словнику української мови» одне зі значень слова «перо» – «застругана велика пір'я гуся... що в давнину використовувалась для писання». Тобто «перочинний ніж» – це невеликий кишеньковий ніж для застругування гусячого пір'я. Немає жодної потреби перекладати Шевченковий термін як «складаний ніж», а тим більше – діалектним словом «цизорик» (або «цезорик»), як це робили Сергій Єфремов і Леонід Білецький. Очевидно, що це слово Шевченко вживав. Ось у листі до Андрія Лизогуба від 7 березня 1848 року з Орської фортеці він урядно перелічував усе, що той надіслав йому в подарунок: «І Шекспір, і папери, і фарби, і цизорик, і карандаші, і пензлі – все цілісіньке». Проте в Щоденнику

нам залишено Шевченків словотвір – «перочинний ніж» – автор уживає його кілька разів, і в цьому контексті, на мою думку, він має залишитися в перекладі «перочинним ножом». Від слів «перо» (гусяче) та «чинити», тобто робити що-небудь, у цьому випадку – «застругувати перо».

До речі, у квітні 1854 року Шевченко напівжартома писав Якову Кухаренку, що «трохи не рік усе застругував перо, щоб написати до тебе лист...». Але Шевченкова фіксація в Щоденнику від 13 червня 1857 року, що вже «перья есть очинённые» у Кониського чомусь перекладена, як «пера готові є», а у Білецького – «пера є оправлені».

Лише в поемі Павла Мовчана про Тараса Шевченка зустрів я хвилюючо точні слова про незастругане перо:

*От коли б знов огонь добути,
спіймати знов високу мить,
допоки на дорозі сутінь
й перо нестругане скрипить...*

«Громоносний локомотив свиснув і зупинився...»

Про свій від'їзд із Москви, де Шевченко зупинявся дорогою з заслання в Петербург, він записав у Щоденнику 26 березня 1858 року:

«О 9-й годині ранку розстався я з Михайлом Семеновичем Щепкіним і з його сімейством. Він від'їхав до Ярославля, а я, забравши свою мізерію, поїхав до залізної дороги...»

Починаючи з Олександра Кониського, словосполучення «железная дорога», ужите в російськомовному тексті Щоденника, перекладають як «залізниця», і формально це правильно. Проте в «Словнику мови Шевченка» таке слово взагалі відсутнє. Тоді як у листі до Пантелеймона Куліша від 4–5 грудня 1857 року, запрошуючи його до Нижнього Новгорода, Шевченко писав: «Я

жду тебе, а ти стань мені за рідного брата: поцілуй свою любов жіночку за мене і за себе, та й гайда на залізний шлях». Отже, саме це, за Шевченком, – український відповідник. А ще – «чугунка». У березні 1858 року написав Михайлу Лазаревському з Москви: «...Сідай на чугунку та до мене, та вкупі і вернемося в Пітер». Таким чином, здійснюючи сучасний переклад Шевченкового Щоденника, ми зобов'язані максимально враховувати його мову, а в разі використання лексем, яких він не вживав, обов'язково зазначати це в примітках.

Залізниця, котрою вперше користувався Шевченко, з «громоносним локомотивом» була тоді небувалим явищем. У словниках української і російської мови немає слова «громоносний». Олександр Кониський переклав його як «голосний льокомотив», а в сучасному перекладі Щоденника вжито слово «громовий», та словник пропонує ще «громоподібний». Але насправді не варто редагувати Шевченка з його точним словом «громоносний», до речі, його вжив у перекладі Леонід Білецький, – від слів «грім» і «носити». Хай поетове слово живе!

«Назнали місце в балці...»

Знаєте якому слову з Шевченкового Щоденника не повезло найбільше? Розкажучу. Двадцять восьмого липня 1857 року, поет, строк заслання якого добігав кінця, занотував, що домовився із друзями – Феліксом Фіалковським і Андрієм Обеременком – провести цей недільний день разом – засмажити баранину, випити по чарчині... Для цього, записав Шевченко, вони «назнали місце в балке», тобто «назнали місце в балці», поблизу Новопетровського укріплення. Олександр Кониський переклав, як «обібрали місце», а Леонід Білецький – «призначили місце». У деяких виданнях минулого століття йшлося про те, що друзі «назвали місце», на жаль, ця невіправданна правка Шевченкового тексту вкоренилася і в сучасному академічному виданні Щоденника.

Здається мені, що найперше мала б яскраво згадатися Шевченкова поезія «Не спалося, а ніч, як море...», написана ще в казематі III відділу орієнтовно 19–30 травня 1847 року: «Таки ж у нашому селі / Назнав я дівчину...».

Та повернемося до щоденникової прози. Мабуть, редактори виходили з того, що в поетовому тексті трапилася описка. Насправді Шевченко вжив слово, що є в Словнику його знайомого **Володимира Даля**: «Назнавуть – дознаваться чего, узнавать и разузнавать». Так само його трактовано й у «Словнику

української мови»: «Назнати – узнавати, выведывать про існування, наявність чего-небудь... сподобати». Скажімо, у Панаса Мирного: «Назнав, каже, двір, що продається». Правильне прочитання поетового тексту – у Повному зібранні творів Тараса Шевченка в шести томах (1963) та виданні «Дневника» (1963).

Як плотолюбні стали «м'ясоїдними»

Що ж говорити про нинішні самовільні демократично-безцензурні, невіглаські перекладацькі спроби, які не тільки збіднюють Шевченків текст, а й спотворюють його. Коротко покажу це на прикладах одного з сучасних перекладів.

Перебуваючи дорогою з заслання в Астрахані, Шевченко зробив 10 серпня 1857 року блискучий іронічно-саркастичний запис про місцевих представників демімонду (півсвіту): «Нередко попадаються львы и львицы, эти повсеместные плотоядные не климатизируются, они и здесь такой же шерсти, как и в Архангельске, как и везде».

А знаєте, як перекладено ці рядки в сучасному виданні Щоденника? «...Ці повсюдні м'ясоїдні... і тут такої ж вовни...»

Або ще. Шевченко занотував 8 липня 1857 року про «лавочного сидельца», тобто продавця у лавці (до речі, у Кониського – крамар, у Білецького – крамарчук), а перекладачка переконує, що йшлося про... «лавочного в'язня». Тарас Григорович описував 7 серпня 1857 року «запачканного, вертлявого, полового», а перекладачка «прибиральника». Певно, не читала Миколу Гоголя, котрий на самому початку «Мертвих душ»

писав, що Чичикова у готелі губернського міста «зустрів трактирний слуга або половий...». Саме так трактує це слово «Словник української мови»: «Половий – у дореволюційний час – слуга в трактирі, на постоялому дворі чи в невеликому готелі».

На завершення. Про знайомство на заслання з уже згаданим Андрієм Обеременком, який, за словами поета, «залишився вірним... своїй прекрасній національності», Шевченко розповів 29 липня 1857 року: «Я затрепетал, услыша его чистый, неиспорченный родной выговор». Переклад звучить так: «Я перелякався, почувши його чисту, незіпсовану рідну говірку». Тобто виходить, що Шевченко, почувши рідну мову... «перелякався»? Насправді, перелякатися можна саме від такого сучасного перекладу! (Та був же в Леоніда Білецького достойний переклад: «Я затремтів, почувши його чисту, непопсовану рідну вимову».)

Післяслово

Мені випало дослідити тему «Нове прочитання Щоденника Тараса Шевченка», зробивши до нього більш як 2,5 тис. коментарів (в академічному виданні їх близько 930). Викристалізовано національно-духовні смисли Шевченкового Щоденника. Поетові «Кобзар» і Щоденник є духовними скрипами нашої національної ідентичності. На вічному шляху нації до розуміння й осмислення Шевченка його Щоденник важить не менш, ніж «Кобзар», але, на превеликий жаль, знаємо й цінуємо поетів Щоденник значно менше. Нинішній час особливо настійно вимагає подолати нарешті цю давню й прикру традиційно-недоречність. Найперше серед юнацтва. Для формування у сучасного молодого покоління нової генної матриці історичної пам'яті треба покласти Шевченків Щоденник у підвалини наукової історико-літературної бази, що становить фундамент опанування гуманітарних дисциплін у всіх закладах освіти.

Не сумніваюсь у тому, що настав історичний час здійснити нарешті новітній, академічний переклад Шевченкового Щоденника на державному рівні, найперше для закладів освіти.

До речі, нещодавно з'явилося повідомлення, що вийшов черговий переклад Нового Завіту сучасною українською мовою. Не порівнюю. Лише нагадую, що Шевченкові тексти, які нація вважає священними, треба шанувати не на словах, а на ділі.

На фото:

Шевченко Т. Автопортрет. 1843 р.

Олександр МІХНО,
директор Педагогічного
музею України,
старший науковий
співробітник ДНПБ України
ім. В.О. Сухомлинського,
доктор педагогічних наук

**180 років від дня народження
Василя Єрмакова (1845–1922),
математика, педагога**

Василь Єрмаков народився 11 березня 1845 в с. Терюха на Гомельщині. Його батько був викладачем церковно-приходської школи, де Василь і отримав початкову освіту. Далі навчався у Гомельському училищі, а потім – в Чернігівській гімназії. 1864 вступив на математичне відділення фізико-математичного факультету Київського університету. 1873 здобув ступінь магістра математичних наук, був обраний доцентом кафедри чистої математики Київського університету й відтоді, упродовж 25 років, викладав у рідному університеті. Крім того, працював у Київській жіночій гімназії, у військовій гімназії та на Вищих жіночих курсах. 1877 захистив дисертацію і став доктором математичних наук.

Автор численних праць з математичного аналізу, теорії

диференціальних рівнянь, теорії чисел, алгебри, механіки. Василь Єрмаков також і автор першого в Україні підручника з теорії ймовірностей. З 1884 початок активної діяльності Єрмакова, пов'язаної з організацією та видавництвом «Журналу елементарної математики», який адресовано учням старших класів гімназій, любителям математики, студентам, учителям, а в 1885 рекомендовано як обов'язковий позакласний посібник для середніх навчальних закладів. У журналі публікували короткі статті з геометрії, алгебри, теорії чисел, теорії ймовірностей, фінансової математики. Основним завданням В. Єрмаков вважав розвиток творчих здібностей читачів, тому значну частину журналу займали задачі і завдання для математичних конкурсів. Фактично, Єрмаков є першим в Україні ініціатором математичних олімпіад. Брав участь у роботі Харківського фізико-математичного товариства, а в 1889 – один із організаторів Київського фізико-математичного товариства, на засіданнях якого зробив близько ста повідомлень як наукового, так і педагогічного характеру.

Плідною була науково-педагогічна діяльність В. Єрмакова й у щойно створеному Київському політехнічному інституті, куди він був запрошений 1899 на кафедру вищої математики. Під час організації КПІ особливу увагу звертали на високий теоретичний рівень підготовки майбутніх випускників-інженерів, зокрема, з курсу вищої математики. Комісія з організації інституту дійшла висновку, що найбільш гідною кандидатурою для керівництва кафедрою вищої математики в новому навчальному закладі є саме В. Єрмаков, який вдало поєднував якості справжнього вченого і талановитого педагога.

Не стало Василя Єрмакова 16 березня 1922, похований у Києві на Лук'янівському цвинтарі.

**135 років від дня народження
Аркадія Животка (1890–1948),
педагога, письменника**

Аркадій Животко народився 13 березня 1890 у слободі Пуховій на Вороніжчині. Закінчив Петербурзький університет (1917). Член Української Центральної Ради від Воронежської губернії (1917–18). З 1918 – у Кам'янці-Подільському: вчителював, був відповідальним секретарем газети «Життя Поділля» (органу Подільської «Просвіти»), одним із організаторів Товариства дошкільного виховання імені Песталоцці (з 1919), завідувачем відділу дошкільного виховання Подільської губернської народної управи (1919–20); співпрацював з першим ректором Кам'янець-Подільського університету Іваном Огієнком.

Автор концепції українського дошкільця, провідними положеннями якої є навчання рідної мови з раннього дитинства з використанням усної народної творчості, залучення дітей до посильної праці з деревом, папером, глиною, піском тощо, формування сенсорної культури особистості засобами музики і співів, об'єктів природи рідного краю, опанування з боку дорослих анатомією, фізіологією для забезпечення правильного фізичного й розумового

розвитку дітей, створення нових типів дошкільних установ (ясел, дитячих садків, майданчиків, колоній та ін.). Розробив схему залучення громадських установ, організацій і товариств до створення й підтримки недержавних дитячих закладів, започаткувавши фонд «Українська дитина». Запропонував систему позашкільної освіти дітей та молоді, структурними компонентами якої слугували клуби для дітей віком 8–15 років з природничими, математичними, історичними, літературними, музичними гуртками. Позашкільну освіту дорослих розглядав як необхідну ланку національної освітньої системи, умову формування національної свідомості. Задля цього створив програми діяльності шкіл та курсів для дорослих, а також програми для народного університету, бібліотек, читалень, народних театрів і музеїв. Особливу увагу приділяв просвітницькій діяльності у формі бесід, мандрівок, концертів, народних свят тощо. Автор творів з дитячої тематики: оповідання «Сонечко», «Василько», «В гостях у Деї», п'єси «Одної ночі», «Ріпка», «Снігова баба», «Сирітка», збірки «Весняночка», «Будемо бавитися» та ін.

1923 виїхав до Чехословаччини. Працював лектором дошкільного та позашкільного виховання в Українському високому педагогічному інституті ім. М. Драгоманова (Прага). Співпрацював із Софією Русовою. З 1945 жив у Німеччині. Працюючи в архівно-музейних установах української еміграції (Український національний музей-архів (1923–30, Прага), Український історичний кабінет (1930–45, Прага), філія музею-архіву Української Вільної Академії наук (1945–48, Ашаффенбург),

інформував емігрантів про умови побудови Української держави, знайомив Європу з мистецтвом українського народу та його боротьбою за незалежність шляхом влаштування експозицій для учнів гімназій, виставок архівних матеріалів.

Помер 12 червня 1948 в Ашафенбурзі.

180 років від дня народження Олексія Андрієвського (1845-1902), історика, педагога, громадського діяча

Олексій Андрієвський народився 16 березня 1845 в Каневі у сім'ї вчителя повітового дворянського училища. Навчався у Київській 2-й гімназії, на історико-філологічному факультеті Київського університету. 1866 закінчив Київські педагогічні курси й був призначений на посаду вчителя в Катеринославську (нині – Дніпро) 1-у міську класичну гімназію. Цей період мав велике значення в його особистому житті: він закохався у сестру свого вихованця Людмилу Мудру і одружився з нею. У шлюбі народилося двоє дітей – син і донька. 1871 від тифу померла молода дружина, а потім – і маленька дочка. Вбитий горем, О. Андрієвський переїздить до Одеси, де вчителює у Рішельєвській гімназії, в Одеській 2-гій гімназії, в жіночій гімназії, бере активну участь у діяльності Одеської Громади.

У травні 1879 заарештований і без суду та слідства відправлений до Сибіру через Вишневолоцьку пересильну тюрму, де перебував майже

цілий рік. В тюрмі потрапив в одну камеру з письменником Володимиром Короленком, який у спогадах описав О. Андрієвського як справжнього педагога, який дуже серйозно ставився до свого учительства і до своєї кар'єри. Зрештою Сибір було замінено на В'ятку, де він працював цілий рік.

З 1881 – вчитель 2-ї Київської чоловічої гімназії. Його колега Стефан Кульженко, який викладав там фізику і математику, у своїх спогадах писав, що О. Андрієвський вирізнявся своєю уважністю, наполегливістю, палкою, живою та чіткою мовою, захоплював учнів змістовними цікавими розповідями про давноминулі літа, історію Києва, про Т. Шевченка. Викладав педагогіку в жіночій гімназії В. Ващенко-Захарченко. Брав участь у виданні часопису «Киевская старина», де став одним з найактивніших співробітників. Працював над збереженням спадщини Т. Шевченка, поширенням його творів, турбувався про охорону його могили. За ініціативи О. Андрієвського в Одесі, Києві та інших містах щорічно відбувалися заходи на честь Шевченка. Він вважав, що справжнім пам'ятником поету «була б насамперед школа імені Шевченка».

У 1885 призначений інспектором Златопільської гімназії. У 1890 повертається до Києва на посаду вчителя Київської 1-ї гімназії та Фундуклеївської жіночої гімназії. З 1896 – інспектор народних шкіл у Верхньодніпровському повіті Катеринославської губернії. Після піврічної роботи на цій посаді переїхав до Одеси, де очолив Одеський сирітський будинок і за шість років перетворив його на зразковий навчально-виховний заклад.

Олексій Андрієвський – засновник Товариства попечительства про жіночу освіту в Катеринославі, Слов'янського

товариства в Одесі, фонду впорядкування і збереження могили Т. Шевченка (Київ), Київської Комісії народних читань, яка пізніше реорганізувалася в Товариство сприяння початковій освіті, Народної аудиторії у Києві. Його просвітницька діяльність охоплює відкриття трикласної жіночої безкоштовної школи для бідних дітей в Одесі, народної школи імені Т. Шевченка (Київ), вечірніх Європейських курсів в Одесі.

Помер 9 липня 1902, похований у Києві на Байковому цвинтарі.

100 років від дня народження Дмитра Гнатюка (1925-2016), співака, режисера, педагога, Героя України

Дмитро Гнатюк народився 28 березня 1925 в селі Мамаївці Чернівецької області, яка тоді була частиною Румунії. Співати почав у місцевій церкві. У 20 років став солістом Чернівецького музичного-драматичного театру імені Кобилянської, тоді ж вступив до Київської консерваторії. У 1951 став солістом Київського театру опери та балету та пропрацював у театрі на різних посадах майже все життя. Пік кар'єри Гнатюка-співака припав на 1960-ті роки. Він увійшов в історію як один з найвидатніших виконавців української пісні. Такі легендарні твори, як «Два кольори», «Києве мій», «Черемшина», в 1960-ті зазвучали вперше саме його голосом.

Педагогічний шлях Д. Гнатюка розпочався 1982

на посаді старшого викладача Київського педагогічного інституту. Із 1983 очолював кафедру оперної підготовки і обійняв посаду художнього керівника Оперної студії Київської консерваторії. Педагогічний підхід Д. Гнатюка ґрунтувався на його великому досвіді як співака, актора та режисера й поєднував різні виконавські практики, створюючи єдиний гармонійний підхід до навчання. У своїй роботі він спирався на традиції сольного співу, закладені видатними українськими вокалістами – Іваном Паторжинським, Марією Литвиненко-Вольгемут та Єлизаветою Чавдар.

Спільно з педагогами кафедри оперної підготовки Д. Гнатюк створив систему навчання вокалістів, у якій поєднано теорію і практику: спочатку студенти аналізували сценічне завдання, потім відпрацьовували його з концертмейстером, а далі – на репетиціях із диригентом і режисером. Підготовка включала два етапи: захист режисерської експлікації та постановку вистави, а також написання наукового магістерського дослідження. Ця методика сприяла розвитку музично-театральної освіти в Україні. Працюючи в Оперній студії, Д. Гнатюк систематизував її діяльність і визначив напрямки розвитку. Він наголошував на важливості академічного виконавства, розвитку індивідуальних здібностей студентів та чітко окреслював завдання на різних етапах роботи над виставою. Його методика ґрунтувалася на власному режисерському підході, а головною метою було не лише професійне вдосконалення, а й формування моральних і світоглядних цінностей майбутніх артистів. Навіть у 90-річному віці він ставив спектаклі в Оперній студії та опікувався

Продовження. Початок на с. 44

студентами.

Життя і творчість Д. Гнатюка охопили другу половину ХХ – початок ХХІ століття, період кардинальних змін, коли Україна пройшла шлях від сталінського тоталітаризму через «відлигу» 1960-х до відновлення незалежності, що безпосередньо позначилося на культурі. В цьому складному контексті Д. Гнатюк завжди був провідником національної основи в усіх сферах своєї діяльності. 2004 брав участь у Помаранчевій революції, виступав з народними піснями на сцені Майдану Незалежності. У 2013 підтримав Революцію Гідності.

Помер 29 квітня 2016 в Києві, похований на Байковому цвинтарі.

100 років від дня народження Бориса Степанишина (1925-2004), педагога, літературознавця, фахівця з методики викладання української літератури

Борис Степанишин народився 3 квітня 1925 у с. Ратинів на Холмщині (тепер Польща). Закінчив Львівський університет імені Івана Франка (1952). Викладав українську мову та літературу в школах Львівщини та Рівненщини (1952–71). У 1972–82 – доцент кафедри української літератури Рівненського державного педагогічного інституту (РДПІ). Кандидат педагогічних наук (1975, дисертація «Система самостійної роботи учнів з літератури та її вплив на ефективність навчального

процесу»). 1982 за прояви так званого «буржуазного націоналізму» звільнений з роботи. З 1991 – професор кафедри української літератури РДПІ. У 1991–97 – голова Рівненської обласної організації товариства «Просвіта».

Автор близько 500 проблемних статей, рецензій, нарисів у різних часописах, 52 підручників та науково-методичних праць. Укладач хрестоматії з української літератури для учнів 9 класу «Джерела дружно б'ють», яка в 1995–2003 рр. витримала 5 видань.

Посилаючись на авторитет В. Сухомлинського, аргументував тезу про необхідність поєднання «інтелектуального входження у світ із розвитком морально-естетичної культури» учнів-читачів. У 1990-х запропонував методичну концепцію організації самостійної роботи учнів у процесі вивчення української літератури, яка мала сформувати їхню здатність самотужки пізнавати. Стверджував, що успішне самонавчання залежить від умінь учнів без чиєї-небудь допомоги здобувати знання та практично їх застосовувати, що є життєвою необхідністю кожної людини. Наголошував на важливості формування спеціальних читацьких умінь для адекватного сприйняття художніх творів: мислити художніми образами, розуміти метафоричну мову літературного твору, відчувати асоціативне багатство слова, сприймати умовність художньої форми, поетичний домисел. Рекомендував види учнівської діяльності, що переважно стосувалися її змістового аспекту та потребували розширення в діяльнісному напрямі – вивчення біографії письменника, робота над текстом художнього твору, опрацювання додаткових джерел інформації тощо. Визначив види самостійної роботи: самостійно-репродуктивна, репродуктивно-критична і

критично-творча. Концепція Б. Степанишина стала підґрунтям для реалізації принципів розвивального шкільного літературного навчання, на ідеях якого удосконалюється методична наука в ХХІ столітті.

Лавреат Державної премії України в галузі науки і техніки за підручник «Українська література» для учнів 9 класу загальноосвітньої школи (1995), який упродовж 1992–98 витримав п'ять видань. Своєрідним підсумком педагогічної й науково-методичної діяльності Б. Степанишина є його остання праця «Дума про школу: літературна освіта й естетичне виховання учнів 5-12 класів загальноосвітніх шкіл» (Рівне, 2004).

Помер 8 серпня 2004 у Рівному.

100 років від дня народження Всеволода Неділька (1925-2002), педагога, літературознавця, фахівця з методики викладання української літератури

Всеволод Неділько народився 26 квітня 1925 в с. Сахновщина на Харківщині. Закінчив Київський університет імені Т.Г. Шевченка у 1957 й відтоді вчителював у середніх навчальних закладах Києва. В 1961–91 працює у Київському університеті: заступник начальника навчальної частини університету, викладач, старший викладач, з 1967 – доцент, пізніше – професор кафедри історії української літератури. Читав нормативний курс і спецкурси з історії української літератури ХХ ст., курс методики викладання української літератури

в середній школі, керував педагогічною практикою студентів філологічного факультету.

Кандидат педагогічних наук (1972, дисертація «Педагогічні основи та система методів факультативних занять з української літератури в середній школі (на матеріалах шкіл УРСР)»). Досліджував історію української літератури ХХ ст., розробляв методику викладання української літератури в середній школі, зокрема вивчення літератури на факультативних заняттях. У 1970-х створив методичну концепцію, в якій урок трактував як основну форму навчання літератури, запропонував класифікацію типів уроків літератури (вивчення нового матеріалу; повторення, закріплення та узагальнення знань; позакласного читання та написання твору), актуалізував проблему самостійної роботи учнів на уроках літератури.

Як незмінний упорядник і постійний автор збірника літературно-критичних матеріалів про дитячу літературу «Література. Діти. Час» (1976–90) започаткував наукове осмислення дитячої книги через систематичний аналіз тенденцій розвитку дитячої літератури (статті «Школяр у сучасному житті й літературі», 1976; «НТР і завдання дитячої літератури», 1978; «Виднокола наукової фантастики для дітей», 1987 та ін.) і творчості окремих письменників (В. Близнець, Н. Забіла, О. Іваненко, В. Нестайко та ін.). Наприкінці 1980-х – початку 1990-х працював над оновленням навчальних програм та методичного забезпечення вивчення української літератури в середній школі як упорядник посібників для вчителів та учнів «Дніпрова хвиля» (хрестоматія нововведених до шкільних програм творів письменників, 1990), «Нові імена в програмі з української літератури» (1993).

Помер 11 квітня 2002 у Києві.

Благодійний аукціон як візитівка

До 30-річчя Київського університету права НАН України

28 лютого в Київському університеті права НАН України відбулося закриття виставки заслуженого художника України, лауреата премії імені Йосипа Бокшая та Адальберта Ерделі (2017 р.) у номінації «Живопис» за найкращий традиційно реалістичний твір «Ужгород святковий», лауреата міжнародної українсько-румунської літературно-мистецької премії «Карпатська корона» (2003 р.), члена Закарпатської організації Національної спілки художників України (1995 р.) **Василя Вовчка**.

На початку заходу ректор Київського університету права НАН України, професор, заслужений юрист України **Юрій Бошицький** оголосив про закриття художнього вернісажу Василя Вовчка, де було представлено авторські полотна, створені митцем упродовж 2003–2024 років. Тематика картин – мальовничі краєвиди Закарпаття та Карпатських гірських масивів, урбаністичних і сільських пейзажів, а також історичні пам'ятки архітектури і побуту рідного краю XVIII–XX століть. До 30-річчя Київського університету права ректор наголосив на основних напрямках науково-освітньої діяльності університету, а також активну його участь у забезпеченні життєдіяльності м. Києва і киян від перших днів початку повномасштабної війни до сьогодні.

Серед присутніх і почесних гостей були учені, дипломати, керівники закладів освіти і громадських організацій м. Києва, творчих спілок України, освітяни й митці – з-понад 40 установ і організацій столиці України.

З вітальним словом виступив академік НАН України **Ярослав Яцків**. Він

наголосив значимість цього мистецького заходу у державотворчих і культуротворчих процесах України в умовах повномасштабної війни. Інтеграція освіти, науки, культури і мистецтва є цілісним процесом формування новітньої генерації інтелектуальної еліти України, зокрема, в царині юридичної сфери як гаранта національної безпеки держави і кожного її громадянина. Ярослав Яцків зауважив, що художні твори Василя Вовчка відображають філософію етномистецтва Закарпаття і органічно передають колорит рідного краю митця.

Від Київської православної богословської академії виступив протоієрей, учений секретар **Сергій Колот**, який зазначив про духовний зміст у системі національної освіти у формуванні професійних якостей майбутніх правників Української держави новітньої епохи.

З вітальним словом виступила пані **Єва Хеїзерне** – дипломат Посольства Угорщина в Україні з питань культури і освіти, яка, виступивши українською, розповіла про активну співпрацю дипломатичної установи з Київським

університетом права НАН України і висловила вдячність ректору Юрію Бошицькому за співдружність та виховання правників на засадах високої професійності та усвідомлення їх національної ідентичності.

У вітальному слові ректора Міжнародної академії екології та медицини **Івана Ставицького** також відзначено особливий внесок професора Ю.Л. Бошицького у багаторічний розвиток університету, а також застосовування інтегративних культурологічних методів у навчальному процесі та взаємну співпрацю у підготовці високопрофесійних фахівців в галузі юридичної науки, історії, теорії і практики.

Проректор з наукової роботи Національної музичної академії України імені П.І. Чайковського **Адріана Скорик** означила надзвичайну роль мистецтва в усіх сферах соціокультурної і професійної життєдіяльності молоді, естетичного виховання та їх творчої реалізації.

Представник Київського столичного університету імені Бориса Грінченка, декан Факультету образотворчого мистецтва **Остан Ковальчук**, серед іншого, зазначив про відчуття особливої «дзвінкості» у художніх творах митця, красу кольорів Закарпаття, так звані «верховинські орнаменти», перенесені із закарпатської вишиванки на полотно.

Від ГО «Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка» з вітальним словом виступив український громадський діяч **Павло Мовчан**. Він

наголосив про значущість збереження національної пам'яті, культурно-мистецьких традицій і національної ідентифікації у зв'язку з художньою виставкою.

Національну академію педагогічних наук України представляв академік НАПН України **Георгій Філіпчук**. У своїй промові він особливо наголосив, що ректор Ю. Бошицький, який «презентує надзвичайно затребуваний в умовах сьогодення принцип – «Култ культури в системі національної освіти», за період 2022–2025 років організував на всеукраїнському рівні близько семи десятків побідних творчих акцій, об'єднуючи в єдину сув'язь культурно-громадських діячів, науковців і освітян, студентів і широкую громадськість, ЗСУ і Церкву.

Серед почесних гостей вернісажу була професор **Наталія Філіпчук** (Інститут педагогічної освіти і освіти дорослих імені І. Зязюна НАПН України), яка наголосила на музейній цінності художніх полотен В. Вовчка, де зафіксовано історичні пам'ятки Закарпаття для подальших наукових досліджень.

Виступили також генеральний директор Національного музею Тараса Шевченка **Дмитро Стус** і голова ГО «Вірменське товариство АОКС – Україна», директор Музею Сергія Параджанова ПЗВО «Київський міжнародний університет» **Олена Оганесян**.

По завершенні промов виступив художник, автор полотен Василь Вовчок і щиро подякував всім присутнім і учасникам.

Надалі виступила проректор КУП НАН України **Алла Вільчинська**, яка оповіла про підтримку ЗСУ від початку повномасштабної війни до сьогодення, а також забезпечення продуктами (випіканням хліба) для киян саме у приміщенні університету. Виступили також і жінки-волонтери – **Наталія Мамай** і **Євгенія Кравчук**.

Відбувся Благодійний аукціон з продажу мистецьких робіт художника Василя Вовчка, кошти від яких тут само були публічно передані для потреб Воїнів Збройних Сил України.

Під час проведення благодійного аукціону було представлено художні полотна молодої талановитої художниці Катерини Данник, які вона передала Київському університету права НАН України і вручила ректору.

На завершення процедури Благодійного аукціону відбувся концерт фортепіанної музики у виконанні лауреата міжнародних і всеукраїнських конкурсів **Лариси Горенко**, яка була водночас координатором цього мистецького проєкту і відником аукціону. У концерті прозвучали твори Фридерика Шопена «Фантазія-експромт», Джерома Керна й авторські твори.

Лариса ГОРЕНКО,
кандидат мистецтвознавства,
старший науковий співробітник,
член НСЖ України

